

מעשה תעתיקים

כולל

מקור וקורות וספרות כל מיני דיעות נפסדות ואמונות
כוזבות הזיונות שוא ותפל נימוסי שטות ומנהגי הבל
אשר השתרגו והשתלשלו בקרב כל העמים. חדשים גם
ישנים. בהשקפה מיוחדת על עמנו וספרותנו.

מאת

שלמה ראב"ן

Dr. phil.

וויען תרמ"ז.

בדפוס של נעאָרנ ברֶאָנ.

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 528.

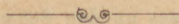
11.38268

Geschichte des Aberglaubens

bei allen Völkern

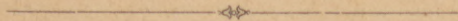
mit besonderem Hinblicke

auf das jüdische Volk.

Von

DR. S. RUBIN.

WIEN 1887.

Im Selbstverlage des Verfassers.

Druck von Georg Brög, IX. Kollingasse 20.

Erhabene Vernunft, lichtvolle Tochter
Des göttlichen Hauptes, weise Gründerin
Des Weltgebäudes, Führerin der Sterne :
Wer bist du denn, wenn du dem tollen Ross
Des Aberwitzes an den Schweif gebunden,
Ohnmächtig rufend, mit dem Trunkenen
Dich sehend in den Abgrund stürzen musst?

מעשה תעתיקים

כולל

מקור וקורות וספרות כל מיני דיעות נפסדות ואמונות
כוזבות הזיונות שוא ותפל נימוסי שטות ומנהגי הבל
אשר השתרנו והשתלשלו בקרב כל העמים, חדשים גם
ישנים, בהשקפה מיוחדת על עמנו וספרותנו.

מאת

שלמה ראב"ן

Dr. phil.

וויען תרמ"ז.

בדפוס של געאָרנ בראָנ.

בְּיַד הַמְּלֵאכִים

כִּי מָלְאוּ מִקְדָּם
וְעַנְנִים כְּפֹלְשָׁתִים
וּבִילְדֵי נְקָרִים יִשְׁפִּיקוּ
(ישעיה ב')

וְיִשְׁפֹּטוּ בְּיַד הַמְּלֵאכִים

וְיִשְׁפֹּטוּ בְּיַד הַמְּלֵאכִים

וְיִשְׁפֹּטוּ בְּיַד הַמְּלֵאכִים

תֵּכֵן הָעֲנִיִּים

דבר אל הקורא

תורתנו אמרה כל מיני נחוש וכשוף מפני שאין בהם ממש. העיקר היחידי בדתנו הוא לכפור בעבודה זרה היינו אמונת הבלים. המשנה שהורה מכל סיגי אמונות כזבות. נחש הנחשת חוש השני. עזאל. זוגות. אמוראי. הנמרא וביחוד בעלי האגדות קיימו וקבלו מאומות העולם בדורותיהם הרבה אמונות מפלות. מקצת הגאונים. רואה ואינו נראה. קפיצת הארץ. הכרת פנים וסדרי שרמוטים. רבנו סעדיה גאון בזמנו בין הגאונים כמו הרמב"ם בזמנו בין רוב חכמי ספרד. הר"י הלוי. הראב"ע. הרלב"ג. המקובלים. הפוסקים שלחן ערוך. ספר החסידים.

מבוא שערים.

עשר סבות לאמונות מפלות. כזב החושים. חולי גוף ונפש. סתרי הטבע. תאות האדם וחוסר אונן. מילתא דתמיהה. הגשמת מליצות הכתובים. הבנת כתובים שלא כמשמעם. מכשפה. כני אלהים. הנפילים. שער באשה ערוה. גן העדן וגי בן הנום. נפשות הכוכבים. מלאך המות. קנאת הדתות. עלילת הדם. היהודים נולדים עם שתי אצבעות על מצחם. דקירת הרקיקים שקורין הוסטיא. כתמי דם על מאכלים ומשקים. דם התקופה. מופתי דם בהבלי המון הנוצרים. ירות חיץ לאלהים. הפיכת עיסה לדם. סטיגמאטיזאציה. דם הקדוש יאנוארוס. צלב משוח בדם. התמכרות אל השמן בדם. קסם האהבה בדם ילד נשחף. דם הרוגי בית דין

מעשה תעתועים

6

רפואה לחולי נופל, המות השחור והעלילה על היהודים.
שנאת בעלי חיים ליהודים. אומנות היהודים בצלמי כשוף.
אמונות כוזבות.

שער ראשון

חוזי חזיונות

פרק א החזיון הפנימי. נביאי אמת. אורים ותומים. אפור ותרפים.
אראקעל. נביאי שקר ותרמית. נבואת שוטים וחולים. חלומות.
שאלת הלום. הנשמה בשעת החלום. אינקובאציא. פתרון
חלומות. הטבת החלום.

פרק ב החזיון כצבא השמים או אסטרולוגיא ואיצטגנינות. הכוכבים
בעלי חיים. הורוסקופ. מועדי הירח. שגוי שם ומקום. אבן
עזרא ובן מימון. קביעות שבת ויו"ט עפ"י סודות האיציטגנינות.

פרק ג החזיון בארבע יסודות הארץ. כאש המזבח ובעשן הקטרת.
ברוח האוויר ובעננים וברעמים הם המעוננים. במים. מטר
וגשם. מעינות ומקוה מים. גביע ומגן וחרב וצפרניים.
מראות אספקלריא. שעוה נתכת צפה על פני המים. בעפר.
רעש הארץ. חכמת הנקוד בארץ.

פרק ד החזיון בארבע מערכות הטבע. אבנים יקרות. מיני מתכות.
צמח מנרנורה. דוראים. נגסים. שרעפעלע. חכמת הצידוף.
שיחות דקלים. נענועי אילנות. אלון מעוננים. חכמת התמר.
מקל נבואה ומטה קסם וחצים. נבואת נחשים. חוכרי חברים.
נבואות העופות. שיחות עופות. תרנגולים. שאר בע"ח.
מעי הקרבנות. הכבר המרה והריאה. בהמות ביתיות. ילדים.
אנדרוגינס. חכמת הכף והיר. חכמת הפרצוף והמצח
והגלגולה.

שער שני

צופי נסתרות

פרק א מלאכים. סנדלפון. מטטרון. רדיא. דומה. אנקתם פסתם
דיונסים.

פרק ב השטן. טייפעל. עזאול. הכחש הקדמוני. יצר הרע. מלחמה
בשטן מדור דור.

פרק ג מלאכים רעים. שמחואי. עזאל.

מעשה תעוועים

פרק ד שדים ומזיקים. אשמראי. סמאל. לילית. שר הצהריום. מלאכי חבלה. שעירים. קליפות. אגרות. מחלת. מלבין דחציפין. ששים רבוא מלאכי חבלה. יוסף השד. יונתן השד. שדים חכמים ומפשים.

פרק ה רוחות טובות ורעות. געניוס. מלאך הבית יוסף. רוחות הנכנסות בגוף האדם. שמירות בחדר היולדות. רוחות רעות בגוף המת. בבית הקברות. בבית הכסא. בצפרנים. בשערות. רוח דעה השורה בלילה על הידים. רוח טומאה.

פרק ו נפשים לפורחות. השארת הנפש. ספר נשמת חיים. אחרי מות קדושים. זבחי מתים. תפלות אל המתים. מאכל ומשקה בקבר. היכל האבות. חגי נשמות המתים. חג אללער זעעלען ברוסא. הטעם שלא נזכרה השארת הנפש בתורה. טעם טומאת המת והקבר בתורה. בית הקברות בעריה ובתיב. פתילות הנרות ביוה"כ. בקשות ותחנונות על פתקאות למתים. גן עדן וגיהנם. ההודיים. המצרים. הפרסים. הכבלים והאשורים. היונים והרומיים. הערביאים. הגרמנים. הרוי שרפה. דאנשע כשירתו Divina comedia. הג'ע בכוכבים. הטעם שלא נזכר בתורה שכר ועונש רוחניים לעוה"ב. תופת. שאול. רפאים. מלך בלהות אש הגיהנם. שבע מדורות. ספר ראשית חכמה. בית דין של ע"א בגיהנם. המחבל שהירואל השוער. — גלגול נשמות אצל התורים. המצרים. היונים. מיני הגלגול. — תחינת מטבע ביד המת. קמיעות למתים. רס"ג נגד הגלגול. המקובלים. ספרי גלגול. גלגול מחלות. גלגולים ודכוקים בין קדושי החסידים. עונשי הגלגול. שפיכת מים קודם השתיה. מים הרעים. — אוכות ודעונים. דרישת המתים. העלות מתים מקברים. התראות המתים. ספירישיסטים בעלי אוב בימינו. עונש כרת בתורתנו לשואל באוב ודורש אל המתים. בעלת אוב אצל שאול. דעות חכמי ישראל ע"ז. התראות המתים מאומת באגדת התלמוד. קצת בעלי הגיון בעמנו. ספר חסידים. שלחן ערוך. יורה דעה. רוחות המתים. מנוחה בקבר. לחשי המצרים למנוחת המתים. נשמות עולות מקברן על הארץ באמונת הכשרים. נשמות נכנסות בגופות החיים באמונת הכשרים והנוצרים. וואטפיר. רוחות שואפים לדם אדם באמונת התורים הקרמונים. מתים רשעים נעים מקברם ונדים בין החיים באמונת המון הנוצרים

והיהודים. הפלת השכבה. מקהלות המתים בבתי כנסיות ומחולות המתים בבתי הקברות בחצות הלילה.

שער שלישי

מגלי תעלומות

פרק א חופשי אוצרות. שבט קסם. הערמעז. מולג לוז. שבט אלהים מארשין לוטהער. שואלים בעצם ומקלם יגיד להם. מטה קסמים. עריפת הנשמת.

פרק ב יודעי מחשבות. בישופים. היפוניזם אינדוקטור. קומבער-לאנד. פעלדמאן. קדושי החסידים. אלישע.

פרק ג מוצאי אברות ונגבות. שבט המולג. צדיקי ההסידים. סגולת איוהו.

שער רביעי

חכמי חרשים

פרק א אבן החכמים. חומר רופא חולים מאריך חיים מחיה מתים ומפליא לעשות. לוטהער. העולם הקטן. יחוס האבן אל האיציטגנינות וחכמת הקבלה. עגל הזהב. המלך שלמה ומלכת שבא.

פרק ב יצירת אדם ובעלי חיים. בריות אפלטון ואריסטו. גולמי זהב. גולמי מערקור. צלמים כמוסים. הומונקולוס. אדם קטן של קאמיללוס. ננסים של פאראצעלוס. רוחות השרות. הגולם של וויללענעווא. ספר יצירה. הפיכת דליועין ואבטיחים לאיילים וצכאים. עגלא תולתא של רב חנינא ורב אושיעא. גברא דרבה ור' זירא. שד המשמש לר' פפא. גולם אשה משרתת לר"ש אבן גבירול. בריאת אבן עזרא. גולם אלבערטוס מאגנוס. אפשרות הולדת אדם לא מאדם. הגולם של בעל גור אריה מפראג. גולם הכעשוי. מעשה הגולם לר"י מוסקאטו. גולם ר' אליהו מחעלם.

שער חמישי

נבוני לחשים

פרק א רפואת חולים. משקה כשפים. כהנים רופאים. מחלה

מעשה תעוים

מלחמה. הכימין. הספר הכשדי. אלוהי הרפואה. ספרי הרפואות להברהמנים ולהמצרים ולהיונים. הפרסים והרומיים. דרואידין. רעליקוויין. טהומטורגין. סגולות לילדת. אינקובאציא. היכלי סרפס ועסקולאפ. רפואות השינה בהיכלי הנוצרים. צלמי האיברים. איבר הזכרות לרפואה. רפואה בסמיכת היד. שדים ומזיקים סבת כל חלי ומדוה. גאלינוס ופאראצעלזוס. חולי נפש ומשוגעים. היונים החדשים. שדי המגפה. רפואה טבעית מתנגדת לגזרת האלהים. אימפפצן. פרשת הנגעים. ישעיה. ויהזקיה. המלך אסא. אמיים תרופיים וגנוסטיקים. ספר רפואות של נח ושל שלמה. יהזקיה גזו ספר הרפואות. כח הצדיק בפיו. כח שמות קדושים לעשות נפלאות. חלאים הבאים משדים ומחמת כשוף ורוחות רעות. מלאכי הרפואה. טוב שכרופאים לגהינם. קדושי החסידים.

פרק ב לחשים והשבעות. רפואות איצטגנינות. המצרים. הדבר. המות השחור. לחשי הכשדים המצפפים והמהגים בלהיהם. חכמת האשפים. שפת הלחשים. חרטומי המצרים. ספר סודות המצרים. הברהמנים בהודו והמגיים בפרס. היונים והרומיים הגלויים והגרמנים. התורה אשרה כל מיני לחשים. המשנה החמירה בעונש הלוחש על המכה. האגדה מצדדת גם להיתר. הרבה לחשים והשבעות בגמרא. שלחן ערוך או"ח. קבלה מעשית. שמוש תהלים. מתרפא בדברי תורה. שמוש תהלים להנוצרים. שמוש התורה. קדושי החסידים. ספר מפעלות אלהים.

פרק ג קמיעות. טבעות בצורות אסטרוולוגיות. אבני יקר. קמיעות עדי עדיים. השחרונים וחשביסים. עורות נחשים. מטבעות. פתקאות וכבלאות. הכשדים והאשורים. מוטפות היונים והרומיים. פענטעגראם של פיתגורס. הקמיע המצרי. קמיעות בצורות הנב ומפתח ועור עגל והצוצרה. אלדאבאראן. אבראכאדאברא. קמיעות הנוצרים. קמיעות המתים. כסתות ומטפחות. תפלין. קמיע כן המוכחה. שלחן ערוך או"ח. קמיעות אבנים וצדור פרחים. קמיע על מצח קין. צירופי שמות קדושים. הכוזה כקמיע. פתקי קמיעות לילדות.

פרק ד גורשי רוחות וגלגולים אצל נוצרים ויהודים. הכשדים. חברית החדשה. הרזוי ווירגיל. לוטהער. קדושי החסידים.

מעשה תעוועים

שער ששי

קוסמי נחשים

פרק א מעשה כשפים. מכשפים ומכשפות. הרטומים אשפים מגיים וקוסמים. המאגיע הלבנה והשתורה. מעשה שמן פעולות בשוף. שבת המכשפות. מחולות וכלי זמר וסעודות המכשפות. נגינות השמן. שרפת מכשפות. מספר השדים המזיקים. איסור כשפים בתורה. בלעם קוסם מכשף ואיצטגנין. הלכות כשפים בתלמוד. אבוי. השש כשפים בפוסקים ובש"ע. המאגיע בהקבלה המעשית. ספר חסידים. צדיקי החסידים.

פרק ב נחש וקסם. הכשרים והאשורים והיונים. ניתוש הבתים. הרומיים. — הניתוש במקרים טבעיים ובמקרי הזדמן. — הגורלות בחצים ובשבטים. הרומיים הבבלים והאשורים. נבוכדנצר. המדויים. הפרסים. ברזם הטוראניים. הסינים. הערביאים. צורת אברהם. הגרמנים הכשרים. הצנאים. בתלמיס. הגורל בתורתנו. הערעור על הגורלות. החצים של דוד ויהונתן. אלישע ומלך ישראל. ספר הגורלות מרי אליעזר החוזה. — ניתוש הצל והמראה. נשמת הצל אצל עמים פראים. כספרי ובנמרא. הרמ"א בשלחן ערוך או"ח. ספר חסידים. — הניתוש בקול, הבבלים והמצרים. החד קול אלהים. קול אומר ודברים במקרא. בת קול באגדה. — הסתכלות בצפרנים. קסם הצפורן. בהבדלה במו"ש. שלחן ערוך או"ח. הניתוש במספרים. ספר המספרים בבבל. הערביאים. סכנת המספר הזוגי. מספרים טובים ורעים. טיכע דע בראהע. קאנט. זוגות בתלמוד. מספרים רעים בספרות ובקבלה מעשית. — הניתוש בפסוקים. גאטהע. איסור והיתר. ספרי הומור אָויד ווירגיל. מפי עוללים. גליקסראד. בספרא ובינוקא באגרת התלמוד. — הניתוש בשעוה ובצורות. המצרים והיונים. צלם השונא. התודים. הבבלים והאשורים. עלילת הנוצרים על היהודים. הצורה במראה. יציקת שעוה או עופרת להולה מסוכן בין בעלי קבלה מעשית — קסם הבטן. קסם הזכוכית והגראות. קסמים בקמח ובקרדום. הקסם במפתחות להנוצרים. מפתחות בית הכנסת. הניתושים בכברה ובמנורה ובכצוים. הקלפים. השלחן המורקד. סימני מאכלים בליל ראש השנה. שלחן ערוך או"ח

מעשה תעוועים

שער שביעי

הכלים שונים

פרק א אמונות ודעות. עין הרע. נחלקו בה הקדמונים. ההודים. עמי שנער ואכר. לחשי הכשדים נגד עין הרע. היוונים זהרומיים. איטליא. ארצות אחרות. אין זכר לעין הרע במקרא ובמשנה. כסף השקלים. עין הרע באגדות הגמרא. הפוסקים מלבד הרמב"ם. לחש על שומים. כבוי גחלים. — הנישואין בסוף חודש. העמים הקדמונים. השפרטנים. הגרמנים. עהסטים. נימוקי יוסף. שלחן ערוך יו"ד ואבן העזר. השמטת הלכות ר' עקיבא בבית יוסף. — התאבקות עם השטן. הכרות החדשה. לוטהער. המקובלים. ספר מגיד מישרים לבית יוסף. ראש השנה. זיוג הכפורים. שלחן ערוך או"ח. — כשוף הצפרנים. הפרסים. רוח רעה שירה על הצפרנים והשערות. ברכת הפרסים בקציצת הצפרנים ובחתוך השערות. סדר הקציצת הרמ"א בש"ע או"ח. קבורת הצפרנים בספרו הפרסים ובאגדות הגמרא. שלחן ערוך. אמונות טפלות בצפרנים. קציצת הצפרנים בערב שבת. צואת ר' יהודה החסיד. ש"ע או"ח. תזוהר. סגולה לנחשים. — אוצר הנשמות. כנויי נשימת האויר בלשונות הקדמונים. נפשות רבות. הנשמה לבה. עסקיה אחר יציאתה מהגוף. כסא וצלוחית להנשמה. שיטת אפלטון וחלומותיו. העבור במעי אמו. נשמות זכרים ונקבות. זיווג הנשמות. אוצרות נשמות השרים. אוצרות נשמות האומות. — דיעות יוגית ורומיות באגדות התלמוד. כלבים צועקים. הלום של שחרות. נעל ימין ושמאל. נישואין בחדש מאי. —

פרק ב מנהגים הדיוטים. תענית חתן וכלה. תמנת היד או פייגע נגד עין הרע. קמיע בצורת איבר הזכרות. גישלידרעכץ לחם ומלח. כשוף חתן וכלה. רחיים ורכב. נעסטמלקניפפען. התרת קשורי חתן וכלה. כבוי הנר. בשעת החופה. ביום כפור. חממשהל כבית. צעוף הילד. הכשדים הנוצרים. היובעל. גחלי אש מבית היולדת. אש סימן לאורה. ערש ריק. קצוץ הסל. שם הילד. ספת השלחן. היוצא לדרך. נסיעת הסידים. אל יפתח פה לשטן. המראות בבית המת. ניטעל. ימים רעים או שחורים. כ"ד קודש.

דָּבָר אֶל־הַקּוֹרָא.

בכל ספרי הרבים אשר הוצאתי לאור עד הנה מצאתי לרוב מקום וסבה לדבר על הבלי ילדי הדמיון ועל אמונות מפלות משאות שוא ומדוחים, ולהעיר אוזן הקוראים כי הבליים כאלה אשר חלק ה' לכל העמים אינם חלק יעקב ונחלת ישראל, כי אם כפעם בפעם התננבו אלינו מן העמים שכנינו או אשר בקרבם אנחנו יושבים, וכי באמת כל אמונה מפלה והבלית היא ממש ההפך מדתנו ומתנגדת לתורתנו שכל עיקרה ויסודה להזהיר את בני ישראל על דמיוני הבל ולהזיר אותם מכל נימוסי שטות ואמונות כשפים — שהתורה אסרה אותם מפני שאין בהם ממש¹ כי התורה לא אסרה האמת אלא השקר² — וכאשר עם ישראל יצא מארץ מצרים ובא לארץ כנען, שתי ארצות אשר מלאו אז מפה לפה מעוננים ומנחשים וכחני תפל והבלי שוא, על כן הרים המחוקק הנעלה כשופר קולו ובלי הרף הזהיר את עמנו לאמר: „כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו“ — „כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך“ — לא תלמד לעשות כתועבות הגוים ההם לא ימצא בך קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל

¹ ראה שו"ת הרשב"א סי' תל"ג.

² הראב"ע ויקרא י"ט והרמב"ם הלכות עכו"ם י"א

המתים" — תמים תהיה עם ה' אלהיך" — ולכל האמונות המפלות האלה קראה תורתנו בשם עבודת ה' זרה (ימיה י'),¹ וכל כך חקק וחצב ושנן המחוקק את האיסורים האלה בלב בני ישראל, עד שהיה למטבע שני בעמנו מני אז לשחוק וללעוג על כל הבלי שוא ומנהגי תפל ותכל, ונודע הדבר הזה גם בין העמים שכני ישראל, ועל זאת נשא בלעם הקוסם את משלו להצטרף בעיני בלק ואמר: מה יועילו לי כל קסמים אשר הכאת אלי, הן בני ישראל לא יפחדו ולא יראו מדברי לחש כאלה, כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל" — ובין חכמי התלמוד העמידו את כל היהדות כלה על היסוד האחד הזה במאמר, כל הכופר בע"ז (היינו אמונות מפלות שקורין אבערגלויבע) נקרא יהודי.²

אבל באשר אין דבר עומד נגד נשית האדם במטבעו לחקות מעשי אחרים הקרובים אליו, מצינו כמה דורות אחרי משרע"ה את הנביא ישעיהו קובל ומתאונן על בני ישראל, כי מלאו מקדם

¹ עיין עיז הרמב"ם במורה נבוכים ה"ג פ' ל"ז ובמשנה תורה הלכות עכו"ם פ"א.

² ודומה לזה כתב דון יוסף הנשיא בספרו, בן פורת יוסף" ¹ "וכבר נודע אצל החכמים האמתים, כי הכופר בהבלים ומתלות, כאלו מאמין ומקיים כל המושכלות, ואינו מתמיה טמך המקשה על שאתה תאמין בדברי בני למיזם וחבריו, ובמכתבי ספריו, שהרי היו מאמינים בדברי עבודה זרה, ובחכמת צאבה, עד שבאו אברהם ומשה בכה וגבורה רבה, ופרסמו אלוהותו, ואת יקר הפארת גדולתו, ושהכל בא מאתו, ועם כל זה נשאר אחד מעשר ידות, טהרעות הנפסדות, והברו להם ספר וצפופים, בענין הכשופים, כאלו הם דברי צופים, אם לא שמעת באיים, הלא נודעו בגויים, ספר נמס ובלמנאס, גם ספר עבודת מצריים, אלפלוחיה אל אלנבטייה, הלא ירעת אנשי אליזוניא וסרניא ², נקובי שם השרידים, עושים פעולות בכה מלאכות ושרים, ות"ל כי לא נשאר מן המכשפים והמעוננים, כי אם הסבלים האיזמגנינים."

¹) Vgl. Orient 1850, S. 768.

²) ר"ל גרונזיאל ולרפת.

מעשה תעוועים

ועוננים כפלשתיים ובילדי נכרים ישפיקו. והנביא ירמיה עומד ומזהיר עוד הפעם „אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה וגו' הבל המה מעשה תעוועים וגו' לא כאלה חלק יעקב וגו' — וככל זאת מצאנו ראינו אח"כ איד המשורר מר צורח" ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם. ומה גם אח"כ בימי התלמוד הבבלי שישבו אבותינו עוד הפעם בארצות בבל ופרס ומדי והכניסו ממנהגיהם ומאמונותיהם הרבה בתלמוד. אם אמנם המשנה שנתחברה בא"י טהורה היא ונקיה מכל שמץ אמונות מפלות, כי חכמי המשנה ז"ל עמדו לרוב על מדרגת המקרא והרחיקו כל אמונת שוא והבל, וחתרו לבאר את הכתובים עפ"י השכל הישר וההגיון, כמו ד"ט במשנת ר"ה על כאשר ירים משה את ידו וגו' שכונתו על הרמת לכן של ישראל למקום וכו', וכן על גם נחש הנחושת והביטו אל הנחש וחי, שר"ל הסתכלות למרום ולשמים וכו', והם המה שהודו להמלך יחזקיהו אשר כתת נחש הנחשת וחודו לו חכמים, וכן במשנה יומא פ"ו ע"ד חוט השני שמתלבן ע"י מופת לדעת ר' ישמעאל, הוא לדעת התנא קמא ור' יהודה שם בדרך טבעי ופשוט, וכן פירשו חכמי המשנה במס' יומא על עזאזל שהוא צוק ההר במדבר, וכן לא נזכר איסור זוגות במשנה ואדרבה צותה בארבע כוסות בפסח אעפ"י שהן זוגות — ; לא כן חכמי בבל האמוראים ורוב בעלי האגדות המשבשות את הדעת (לשון הראב"ד ה' תשובה ג' ז') שהעלו ממזרח למערב (ע"כ אמרו במערבא בירושלמי מעשר שני פ' ג': ר' זעירי מקנתר לאילין דא גדתא וצוה להון ספרי דקסמי) הרבה דברים כמסויים וניחושים ולמדו, אין מתחילין כב' וה', אין נושאים נשים אלא במלוי לבנה, קל גברא במתא קל אתתא בדברא, האי מאן דבעי למידע אי מסיק שתא, צמרתא לאשתא בן יומא, למחזי שדי שונרתא אוכמתא, לגלוי מים שברירי ברירי רירי רי" (ריא"ס), ונמשך הדבר עד בעלי המדרשים ועד הגאונים, שגם הם הסתירו בינתם בפעם בפעם ברזי עולם וסתרי כמסוי הכריאה, והאמינו בשנוי סדרי מעשי בראשית, שככה די"ט לא

מעשה תעוועים

חלקו הגאונים על האמונה באפשרות להיות "רואה ואינו נראה" (שלא נודעה עוד בימי התלמוד) ובאפשרות "קפיצת הארץ" (הנזכרת באנדה אצל יעקב, קפצה ליה ארעא" ונמצא בתשובת רב האי גאון, קפיצת הארץ אינה מהדברים שאי אפשר¹⁾ וכן בלחשים והשבעות וקמיעות ואם אמנם קמיע הנזכר במשנה ותלמוד אינו ענין ללחש והשבעה) ורב שרירא גאון כתב כי, מסרו חכמים אחד לחברו הכרת פנים וסדרי שרמוטים" וכו', עד שעמדו בעלי הגיון כר' סעדיה גאון (שחזר בהרבה ענינים אל הגיון בעלי המשנה כמו בפ' השם, עזאזל" שאמר בספרו אמונות ודיעות, כי עזאזל שם הר כמו שאמר במקום אחר ויקרא שמה יקתאל עד היום הזה וכן יבנאל וירואל וירפאל הכל שמות מקומות) והר"י הלוי והראב"ע והרמב"ם והרלב"ג וכו', והואילו לערער על אמונות טפלות כאלה אשר בכ"ז התעוררו והתחזקו והשתפכו דרך שני צנורות עד זמננו, הצנור האחד השתלשל ויורד בקרב המקובלים מימות הרמב"ן ואילך, והצנור השני דרך הפוסקים, שכן, בכל הדינים שנכתבו על הכישוף ומעשי עוננים וקוסמים נראה הפוסקים מערבבים יחד האיסור וההיתר באופן שנכנסו בעבור כן בסתירה עצומה מניה וניה, כי התירו איזה עניני ניהוש ושדין ורוחין בעוד שהם עצמן השתדלו לאסור כל כיוצא בזה, וסבת החזיון הזה היא לפי שמצד אחד הוכרחו לאסור הבלים אלו בעבור שראו דברי התורה מזהירין כביאור החלמי שלא לעשותן, ומצד אחר התירו קצת מהם בעבור שהיו מאמינים היות בהם ממש²⁾ כי הנה בזמן התלמוד נתפתה ההמון הרבה אחר ניהושים ואמונות כוזבות שהיו הפרסיים מחזיקין כהן אז.

¹⁾ Vgl. Dr. Joël: Ueber Aberglauben bei den Juden.

²⁾ שככה די"מ מצד הראש להתיר מעשה שדים אעפ"י שאמר מעשה כשפים (הרא"ש בסוף פרק ד' מיתות וחטור ביו"ד ס"י קע"ט) ואומר שם הטעם כי מעשה שדים הוא בכלל הכשפים בספר יצירה בעובדא דר' חנינא ור' אושעיה — עיין ע"ז במאמר "חמים דעים" להרה"ח י"ב על יאשבועג פרק גדול על פלפולי הפוסקים בענינים כאלה והוא מזכיר שם

מעשה תעתועים

והתלמודיים שהתישבו בתוכם נשאו פנים אל הסברות שנתפשטו בימיהם בין ההמון והכניסו הרבה מהם גם בתלמוד וכו' וממקור זה יצאו אח"כ וכאו בספרי הדינים כמה דברי הבאים אחרים שהקפידו עליהם הפוסקים והתירו אותם נגד כונת התורה, כמו שהביא הרבה מהם כעל באר היטב (י"ד סי' קע"ח סעיף ד') בשם צוואת ר' יהודה החסיד וכו', כי הכל הולך אחר רוח הזמן, ורוב דברי חז"ל נולדו מן תגבורת הסברות שבימיהם ונסדו על תכונות העתים שהיו הם ז"ל בהם; לכן כמו שיש להם התנצלות אם נטו אחר המפורסם בזמנם, כן יש לנו רשות לכמל מה שרצו לקיים בענינים אלו, בעבור כי בימים האלה אור החקירה הפיץ ענני התעתועים ההם, והרי בכישול כזה אנו חוזרים אחור אל טהרת האמונה בצווי התורה התמימה אל תפנו אל האלילים, והנה הראיה על זו הרשות היא כי בכל דור ודור היה בין החכמים מי שהתנגד אל סברות התלמוד והחליט שאין ממש בדברים אלו וכו' הכוזרי מ"ד סי' כ"ג וכו' והרמב"ם בפירושו למשנה זו פ"ד דע"ז יחשוב אמונות אלו לכפירה וכו' והר"ד האגוס בס' עץ החיים שלו על אותה משנה אעפ"י שמרח להביא מופתים על מציאות הכישוף הנה בסוף דבריו שם כתב שאין בזמן הזה שום כח בכשפים ועכשיו הם דברים בטלים, ובן בעל מגן אברהם על ש"ע או"ח סי' קפ"ג כתב: ואפשר בזמן הזה אין סכנה כ"כ החזינן כמה דברים המוזכרים בגמרא שהם סכנה לרוח רעה ושאר דברים והאידנא אינו מוזק דנשתנו הטבעיות וגם הכל

בש"ת נחלת שבעה סי' ע"ו שכתב להתיר בזמן הזה לשאול במכשפים ובקוסמים (!) מטעם שמכשפים וקוסמים שבחז"ל עושים מעשהם ע"י שדים ומעשה שדים מותרים כמ"ש הרא"ש בבסי סנהדרין, והביא ראיה לדבריו שמכשפים שבחז"ל בעת שהשופטים מענים אותם ביסורים הם מורים ואומרים שחיה להם קשר עם השדים (!) וע"ז סמך הבעל באר היטיב על ש"ע יו"ד סי' קע"ט. להורות בפשיטות הלכה למעשה שבזמן הזה מותר לשאול ולדרוש ממכשפים ע"ד הגנובה או החולה וכו' כי לא אמרה התורה אלא כשוף זמנים קרמוניות וכו' !

מעשה תעתועים

לפי טבע הארצות עכ"ל. אשר מדבריו אנו רואים כמה תחבולות בקשו לבלתי הודות שחכמי התלמוד תועי דרך היו באמונתם זו ולכן תלו הדבר בהשתנות הטבעיות. ובעל מנורת המאור נר ב' כלל י' ח"ב פ"א כתב: דברי הכשופים הם הבלים ודברי פתיים הנעשים לדיקים ובאמת אינן מעלים ולא מורידין, אבל יוכלו להזיק לאיש הנטבע בהם בכח דמיונו שמדמה בהם ופועל בו עכ"ל. אשר מדבריו תצא התולדה שאף התלמודיים נכנסים בכלל מי שהוטבע בכח דמיונו אחרי דברי הבלים. (יש"ר).

ומהם שסתרו א"ע מניה וביה ד"מ ספר חסידים סי' נ"ט אומר, כי לא נחש ביעקב וכו' צונו צורנו לא תנחשו ובעונותינו שרבו ביום הזה מנחשים בישראל בודקים בעונות אומרים כמוצאי שבת שלא לאכול בצים וכו' עוד יש נחוש רוב הוא ונוהג בין בני אדם וכו' אמת ויציב הדבר כמה בני אדם ניסוהו אך הוא השטן המתעה וכו' ואוי להם העושים כך כי עוברים על כמה לאוין לא תנחשו לא ימצא כך מנחש ובחוקותיהם לא תלכו ועוד שעושים עדות התורה שקר כי לא נחש ביעקב וכו' — ככה עומד בספר הזה ומזהיר קובל ומתאונן על הניחוישים מדי שרוב סימני הספר בעצמו וצואות מחברו מלאים מעשי כשפים וניחוישים ושדים ומזיקים והרבה שטותים כאלה, והוא מתנצל ע"ז בסי' קס"ב ואומר: ולמען לא יהיה לבך נוקפך וכו' ותאמר אין אלו דברי חסידות רק דברי האמורי אל יעלה על לבך ואל ישאוך מחשבותיך לומר כן כי ספר זה ספר החסידים שמו וכשמו כן הוא וכו' ומזכיר שם נחוש החיכוך שמרגיש אדם באיבריו שיוכל לדעת מזה עתידות, אם ברגלו יש לו דרך ללכת בו, ואם באזניו יש לו חידוש לשמוע, ואם בעיניו יראה או יקרא דבר חדש, ואם בלשונו ידבר איזה חידוש, ואם בפדחת יהיו צופים עליו, ואם ככפיו יבא לידו כסף, ואם בחוטמו יכעס, וכן על כל אבר ואבר — כל הניחוישים האלה נזכרים גם בספרו של גרים ¹⁾.

¹⁾ Aberglaube der Deutschen Nr. 2.

מעשה תעתועים

וכ"ז דומה למעשה המלך שאול שאחרי אשר הסיר את האובות מקרב הארץ ובער אחריהם כאשר יבער הגלל חזר בעצמו והלך לשאול בבעלת אוב; והיו קצת קדמונינו אדוקים בהכלי שוא כאלה כ"כ עד שהעלו אותם למדרגת קדושת ספרי התלמוד. כמו שהק' נכד ר' נחוניא בן הקנה היה מונה י"חכמות אביו מקרא משנה ספרא ספרי כל התלמוד מדות מזלות הכרת פרצוף גלגולים שיחת דקלים עופות נחשים עשבים כוכבים⁽¹⁾. וכ"ז כעין חקוי למה שאמרו על ריב"ז (סוכה כ"ח).

את כל זה ראיתי ונתתי את לבי בכל מקום לעת מצוא להזכיר להקוראים את תעתועי כל העמים בילדי הבל ותפל, למען ידעו להשמר ולהנזר מכל הנכנס מהם בנימוסינו, וככה עשיתי בהרבה מקומות מפורדים ומפורדים בספרי. אולם יען אשר היו דברי שם אך בדרך אנב וסניף לענינים ראשיים, לא הארכתי בהם ועברתי על פניהם רק כמזכיר ומעיר אנב אורחא, ונגעתי אך בקציהם כמגלה טפח ומכסה טפחים; לכן ראיתי להעביר את כל הדברים ההם והשייכים להשלמתם בספר מיוחד ולדבר בקצור נמרץ אכן בסדר שלם ונכון על כל אמונות מפלות ומנהגי שטות ונימוסי הבל וחזיונות. שגיאות וסבלות השוררים ומצוים בקרב כל עמי הארץ מני אז ועד היום הזה, ולהעיר ולעורר איך כפעם בפעם מדור דור חדרו ונכנסו כתמי קסמים כאלה גם אל קרבנו לההשיך ולהעיב את זוהר אמונתנו ולהאפיל נר מצוה ותורה אור — כמ"ש החבר (כוזרי מ"ד כ"ג) "או לי היתה עבודת אלילים היום מפורסמת כמו בימי קדם ועבודה המעשרת ומכבדת את בעליה, אז היית רואה אותנו וגם חכמי העמים נפתים להם וזונים אחריהם, כאשר באמת אנחנו נפתים עתה לשארית ההבלים שנשארו מעבודת האלילים מאיצטננינות

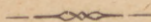
(1) חיד"א בס' ועד לחכמים אות ק' קנה בינה ע"ש.

מעשי תעוועים

ולחשים וקמיעות ונסיונות רחוקות מן
 הטבע והשכל אף שהתורה הזהירה אותנו
 מלהאמין בהבלים כאלה" — וכל תכליתי בזה
 ללמד ולהועיל, כמשפטי בכל ספרי.

ויועז בירח האתנים תרמ"ז.

המחבר

מבוא שְׁעָרִים.

רבים הם גלגולי מסכות מתהפכות בתבל המביאים את האדם לידי הרהורי הכל ואמונות מפלות וחסרות טעם :

א.

חושי האדם ורגשיו כוזבים, כידוע לכל בעל שכל פקח עינים ואזנים קשובות אמתת החלטת החוקרים על אודות הכוזבת החושים, שכן בחנו ובדקו דורשי הנסיון ומצאו כי חושינו משלים את שכלנו כפעם בפעם, שהם כוזבים ומוליכים אותנו שולל בתוהו לא אמת, ומולידים בקרבנו טושגי שוא ושקר, עד אשר ירחיקם ההגיון בהיקשי שכל ותבונה, וביחוד משנה אותנו חוש הראות במה שקורין: *Optische Täuschungen* המתהפך עוד בתחבולות מראות אספקלריא לאלפי תעתועים כידוע, ועוד בקשו ומצאו המתחקים על ירשי טיב האדם, כי כמבע משפט השכלתנו לרדוף לבקש לדעת סבה ומקור לכל מראה וחזיון בעולם העשיה, ואם לא תשיג ידנו וילאה ישכלנו ויקצר כוחנו למצא הסבה בשדה גבול החושים ובדרכי הטבע כאורח העולם המוחשי, אז נבקש אותה כמטמונים בעולם הדמיון שחוץ להקרת חושנו ולהשגת שכלנו בהגיון בריא, נבקש אותה בתמונה מוכפלת (דאָפּפּעלגאַנגער) של האדם שהיא הצל של צלמו או המראה על פני המים או הד קולו של האדם או נפשו ונשמתו או צלם דמות חלומו, והיינו כהולמים — ומה גם בהתנכר עלינו

מעשה תעתועים

איזה מקרה פתאומי מכהיל ומרעיד משמים ומחריד, שאז האדם ברוב שרעפי הדמיון בקרבו, או בחוס רגשי הגינו, או בחלותו בחולשת העצבים בנפול עליו אימתה ופחד, שאז הוא רואה או שומע או מרגיש דברים שלא היו ולא נבראו, יראו עיניו זרות ואזניו תשמענה תהפוכות, והוא אז חוזה צופה ומביט וחי בעולם הדמיון — ובעולם הדמיון כזה שורצים ורומשים ורוחשים ולוחשים שונים ומשנים תועים ומתעים ומתעתעים אשר ימצאו בכל מקום בכל זמן המון מאמינים חמרים חמרים, שהם יפערו פיהם אף יפקחו אזנם ויפתחו עינם גם יקרעו סגור לבם אף מעדנות כיסם לכל ערום נוכל ומתעתע כמו לכל שונה ותועה בעולם הדמיון.

ב.

גורל האדם לרוב הוא דע ומר בתבל, וכבראש חבל בים זועף הוא מרחף תמיד בין יראה ובין תקוה; והוא מתהפך בין גלי העבר והעתיד בלי הרף, העבר נדחה ממנו עלה בתוהו ולא ישיגהו עוד, והעתיד יכסה במשאון פניו והוא מתנכר ומסתתר סגור ומסוגר בערו בחשכת ערפל, ובאופל העתיד ימשש האדם כעור באפלה ואך בצלם יתהלך איש בלי ידע מה ילד יום המחרת, אם ששון או אסון, ומחרכי המאפליה הזו נשקפות לו בלהות צלמות לא ידע שחרן, על כן נטועה בלב האדם תשוקה עצומה לדעת מראש ילדי ימים יוצרו¹⁾ יתור בכל כוחו להסיר את צעיף העתיד, ויתאמץ בכל מאוודו להרים את המסכה הלומה על העולם הנא, והוא מתהפך בתחבולותיו וכמזמותיו הרבות עד אין קצה לקרוע סגור האותיות וחש עתידות

¹⁾ „Der in jedem Tage düster befangene, nach einer aufgehellten Zukunft sich umschauende Mensch greift begierig nach Zufälligkeiten, um irgend eine weissagende Andeutung aufzuhaschen.“ (Goethe im West-östlichen Divan § 124.)

מעשה תעתועים

לו. החשק העצום הזה מתרועע עם חום הגוג הדמיון, ויחמו לזכח הכצע בחיק המרמה, וילדו בנים זרים יצורי הויה ושניזן מאלפים ומרובכים, למסוך רוח עושים בקרב ההמון ולהוליכהו תועה בשימוזן לא דרך, כאשר עשו נביאי שקר חמניים הקוסמים והמנחשים למיניהם, המעוננים האובות והידעונים החרטומים המכשפים והאשפים למיניהם בכל עם ולשון.

ג.

חלאים רבים ונאמנים מתרגשים על האדם, לא ידע מאין באו וכמה ירפאו, והוא מחפש במסתרים אחרי סבות המחלה וממשש באפלה אחרי אמצעים כמוסים לרפואתה, ומקוצר ידו למצא את סתתה, ומחסרון כוחו להשיג את רפואתה, הוא פונה אל רחבים שמי טוב, והוא כאובד עצות יאמין בתם לבבו כי המחלה באה מחמת כשוף ורוחות רעות שדים ומזיקים ועין הרע, ומבקש לרפאותה ע"י לחשים והשבעות וקמיעות ושמות וסגולות, ותחת לדרוש בהי וכרופאים טבעיים יפנה אל מלחשים ומנחשים ואמצעי הכל שוא ותפל.

ד.

כבר הזכרנו כי כח הגיוני טבעי אמתי טבוע ונמוע בלב האדם ומרגילהו לבקש למצא סכה אל כל מפעל, שבאמת אין נעשה מאומה בקרי והזדמן ולכל מקור וסכה טבעית המחוללת את הפעולה, והסכה הזו כמוסה לרוב בשפוני טמוני חוקות הטבע אשר עין ההמון לא ראתה אותה והיא גלויה וחשופה אך לחודרים וחותרים במעמקי תעלומות הטבע ובסתרי סדרי מעשי בראשית, בסתרי תעלומות הטבע בעולם טמיר ונעלם, כמו המון ננזי נסתרות אשר נבעו ונחפשו בדורותינו בכוחות המגניטום שבבעח"י מימות מעומער, ובסודות, העלעקטריצעט בימינו אלה, ובעוז חקירות כוחות נפשיות בעורקי גוף האדם ובעצביו, ולקשר רעיוני משפיע

מעשה תעתועים

על מקבל ולקדוא מחשבותיו בכליותיו מימות האמעריקני בישאף ואחרים¹. סודות כאלה וכאלה אשר שמץ מהם נודעו כבר בדורות הקדמונים מבלי דעת מקורם הרעישו והרגישו את מוחות ההמונים ויחסו את כל הפעולות ההן אל רוחות מתהלכות בחשכה ובראו להם דמיונים מבחילים, ומה גם בקום איזה חוזה כביר הדמיון להפריז על המדה הצודקת להגדיל ולהאדיר בהתלהבות רוחו את החוק המבעי הכמוס שהוא והיה לפלא בלתי טבעי, או בעמוד איזה ערום ונוכל לרמות את הבריות וישתמש בחוק הכמוס שהוא לברוא גדולות ונצורות ויפליא לעשות נפלאות, כי אז לא יראה ההמון עוד בכל המעשים ההם כח טבעי איתן, כי אם חיילי סתרים ע"י כשוף ורוחות וכדומה, וישבע באמונת אומן על אמתת מציאות הרוחות הנסתרות ההן בחזיונות היפנאזים וסומנאבוליזם וכדומה.

ה.

תאות האדם לעושר ותשוקתו לנכסים, ובצמאון ורעבון בלי ידע שבעה הוא נכסף לכסף וזחב וכל אבן יקרה המתחבאים במעמקי האדמה ואין ידו משגת להגיע אליהם, על כן יפנה אל צקון לחש חופרי אוצרות וננסים השוכנים מתחת להארץ, והיה לכדור משחק ביד כל הולך חשכים ובעל ערמה ומונה את הבריות.

ו.

תשוקת האדם אל טוב חיים ותענוגיהם באין אונים להשיג אותם ולהגיע אליהם בדרך הטבע המתנהל לאמו בסדרים איתנים, ולאדם בלי הרף נפתולי אלהים עם המחסור והמגערת, לכן הוא משתמש בסגולות כמוסות ובדברי תפל וניחושים וקסמים כדי להתגבר על הטבע ולקסץ על הילוכו בדילוגים מפליאים לעשות, ובמלחמת האדם מדור דור עם המחסור והחולשה החולי

¹ עיון בפנים שער שלישי פרק שני.

מעשה תעתועים

והזקנה והמות, הוא מתאמץ בכח הגיונו ודמיונו ובעוזו שניונו וחזיונו לתת ליעף כח ולהוסיף אונים לאין עצמה ע"י אמצעים כמוסים ומסוגלים להכריא ולהחלים ולהאריך החיים וכיוצא בו.

ז.

אהבת האדם לכל דבר יוצא מחוק הרגיל והטבעי לפי מחשבת ההמון, ולכל דבר מדומה נעלם מהשנת חושינו לחולשתם, ולכל דבר במושג מעוקל לחושינו בשנאותם, ונסתת האדם להתחלפות במצבו ולשינוים במעמדו, באשר עינו שבעה לראות פלאי מעשי בראשית יום יום, ונפשו מלאה מחזיונות הטבע בסדרם הראוי והמצוי והרגיל, והוא פוער פיו ונכסף לחדשות לא שערום חוקי הטבע, ואת כל גם ופלא ומופת יקדישו ויעריצו בני ההמון ואחריו כל אדם ימשוך וידודון לחזות בפלאים ובנפלאות שבכחן להרוס יסודי הטבע וחוקיו ולשנות סדרי בראשית, והיו אנשים כאלה לשלל ביד כל שונה ומשנה.

ח.

הגשמת מליצות הכתובים בספרי הקודש הסבה לבעלי הדתות דבקי המקרא הרבה אמונות דמיוניות טפלות ושקריות. ככה ד"מ היתה הנשמה כללית בזו סבה לחכמינו בעלי האגדות ולהרבה גאונים עד הראב"ד ולכל המקובלים לדמות להם את השי"ת בצלם אדם ילוד אשה, ויחסו לו איברי אדם ותנועותיו והרגשותיו והתפעלויותיו ותאוותיו ומדותיו, שנגד זה לחם הרמב"ם בחזקה כידוע, וכן את מליצות הכתובים בשמות מלאכים עוזל שדים שטן רוח רעה עין רעה הנשימו לכריות משונות מרחפות בין השמים ובין הארץ.

ט.

מהבנת כתובים שלא כפירושם האמתי הוציאו משפט מעוקל, ד"מ הכתוב "מכשפה לא תחיה" (שולד"ק היה כתוב

מעשה תעתועים

מעיקרא לא תהיה" שר"ל מכשפים ומכשפות בשמות אלילים וע"ז (ולכן סמך ליה זוכח לאלהים יחרם) בעלי ערמה ומרמה ומעשה אחיות עינים וגנבת דעת (כמו שפירשוהו חכמי אמת בעמנו) הבינו קצת חכמי עמנו (נ"ח ג' ט"ז) וכל חכמי האומות כאלו ר"ל שחזיבים אנחנו להמית בעלי כשפים, מפני שבאמת הם מביאים אסון וכל פגע רגע בעולם, וע"ז סמכו בהניהם בימי הבינים לחרוץ משפט ארבע מיתות בית דין על רבבות נשים שנחשדו להיות מכשפות. — וכן הספור הקצר בתורה מן בני אלהים שכאו אל בנות אדם וילדו להם ענקים ורפאים, היינו בני אדם בצורות משונות מדרך הטבע הרגיל, היה נסכה לכהני האומות ושופטיהם בימי הבינים בחבור ספר דיני המכשפות שקורין Hexenhammer, מפני שחשדו את הנשים המכשפות שנבעלו להשטן ומלאכיו השעירים והשדים ילדי עזאזל וילדו להם בנים ובנות שלא בדרך הטבע, שכן היתה אמונה קדמוניה כמעט בכל העמים כי רוחות טובות ורעות מזדווגים¹ עם בנות האדם אפילו בתולות אשר תלדנה בני אדם משונים בצורתם, ועפ"ז הבינו גם את המסופר בס' בראשית הנ"ל, בחשבם כי "בני אלהים" הם המלאכים הנפילים אשר השלכו משמים ארצה עקב מרדם באלהים, והם ילדי השטן כמו "בני אלהים" הנזכר בספר איוב שהיה השטן בראשם, וכד"ז הבינו את הכתוב הנ"ל כבר יוסיפוס פלאוויוס ופילון היהודי ואחריהם פאולוס הנוצרי המצנח באגרותיו אל הקורנתים, כי האיש יבא להתפלל בראש מגולה והאשה בראש מכוסה לבל יזנו השעירים בני השטן אחרי שערותיה המגולות כי שער באשה ערוה, וכך הבינו את הכתוב הנ"ל בעלי סוד בעמנו באגדה ובזוהר שהיו "בני אלהים"

¹ הרוחות הבעלים הנשים והנבעלים מהאנשים נקראים בלשון לע"ז אינקובוס ושוקובוס ומאמתת הענין הזה כתבו חכמי האומות כמו אויגוסטוס בספרו עיר האלהים ואחרים וכן הוא בזוהר בראשית קע"ו (נשמת חיים מאמר ג' פרק ט"ז).

ההם שמחזאי ועזאל וכו', ובפרקי דר"א כ"ה: ראו המלאכים שנפלו ממקום קדושתן מן השמים את בנות קין מהלכות גלויות בשר ערוה ותעו אחריהן ולקחו מהן נשים וכו' וידוע כמה טו"מ דו"ד הסב הדבר הזה בדיני משפטי המכשפות בימי הכיגים. וככה יצאה האמונה במציאות רוחות ושדים עם כל מיני הכתות שלהם מהבנה שלא כדרכה בכתובי המקרא כמו שנראה בספר נשמת חיים לרמב"י מאמר ג' פרק י"ב שהכריח את כל ההבלים האלה בשם סופרים הוזים מעקימי כתובים. — מליצות הסיפור כתורה על גן העדן ושם הקבר במקרא שאו ל עם ברוח ודלתים ושערים ומדרגות וכו', בצירוף כינוי מקום הכערת הילדים באש למולך תופת וגי בן הנום. ומליצת ישעיה "תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה וכו'" היו לאסמכתא למציאות גן עדן וגיהנם עם דמיונים מבהילים ומשתגעים אשר קיימו וקבלו העמים זה מזה. — מליצות הכתובים איוב כ"ה ד' ל"ח ז' דניאל ד' ל"ב מלכים א' כ"ב י"ט ותהלים קמ"ח ב' היו אסמכתא להרבה חכמי ישראל כמו הרמב"ם ואחרים לקבל מקדמונים את הדיעה המפלה כי בכוכבי השמים שוכנות נפשות מלאכים. וכן מליצת הכתובים ישעיה ל"ז איוב י"ט תהלים מ"ט וכדומה נתנה יד ושם אל ציור מלאך המות מלא עינים מכף רגלו עד קדקדו וכידו חרב שלופה עם שלשלת ברזל, אורך המלאך מסוף עולם עד סופו וכידו סכין ומפה של מרה תלויה בו וכו' כאגדה ובמדרשים. והאחרונים הוסיפו הרבה ע"ז וקיימו וקבלו במלאך המות ובמלאך דומה הזיות ואמונות מפלות כידוע.

7

ועוד כס עשיריה היא קנאת הדתות לצרור אשה כאחותה אשר היתה לרוב סבת דמיוני שוא ושקר רעיוני רעות רוח והבל ואמונות כזב ותפל בקרב המון העמים החדשים, כי מלבד שאילולי העכו"ם הקדמונים היו בעיני בעלי הדתות החדשות לשדים ומזיקים ומחבלים ורוחות רעות (ומצאו זכר לדבר בכתוב "ויבחו

מעשה תעוועים

לשרים לא אלוה" עור אלה האחרונים במפלגות דתיחם בוראים
 ברוחם בריות כוזבות זה על זה, ובעלי אמונה אחת מחפאים
 דברי כזבים ותואנות הבל ועלילות שוא על אמונה אחרת
 ומשליכות דת לדת שיקוצים וסחי ומאוס כדי להכזותה
 בעיני דבקה, שככה רבת צררו בני אמונות אחרות אותנו בני
 ישראל במפלס עלינו ועל דתנו נימוסי הבל ותבל, כמו שעשו
 הרבה סופרים יונים ורומיים הקדמונים, והמון הנוצרים האחרונים
 בחפאים עלינו ועל דתנו דברים מוזרים ונימוסים מאוסים, כמו
 "עלילת הדם" (אשר כבר בשנות המאות הראשונות שמו הרומיים
 העכו"ם עלילה כזו על ראשי הנוצרים כידוע) באמרם כי היהודים
 צריכים לדם נוצרי בפסח, והיו שהאמינו כי ילדי היהודים באים
 לעולם עם שתי אצבעות על מצחם ואך ע"י דם נוצרים ירחיקו
 אותן¹⁾, ולעת קץ המאה ה"ג נולדה עלילה אחרת על היהודים
 כי יבקשו וימצאו רקיקים קדושים שלהם שקורין האַסטיען וידקרו
 אותם ברמחים עד שפך דם למען הכאיב את המשיח גואלם
 שמתנלגל ברקיקים ההם (ונם כזה משנת 1370 יחוגו בצרפת
 ובעלגיען עד היום הזה) ולברר זה הראו כהני הנוצרים את רקיקי
 קדשיהם מכבצצים טפות דם, והיה כזה להם תמיד למופת כי
 הלחם הקדוש נהפך אל דם משיחם, ובאמת נמצא כפעם בפעם
 כתמים אדמדמים ורשמי דם על פני מאכלים ומשקים, וכבר
 נזכר מקרה כזה בימי אלכסנדר מוקדון בחנותו אל עיר צור כי
 נראו טפות דם על הלחם במחנהו, ומן אז ועד עתה נראה החזיון
 הזה פעמים רבות אשר לקח אותו המון העם תמיד למופת ויהי
 לנס. עד אשר הראו חוקרי הטבע, ובתוכם בזמננו 1870 החכמים
 שרעטמער וערדמאן לדעת במסות ובמופתים, כי מקור מראה
 הדם ההוא הם נמלים אדומים זעירים מאד אשר לא יראו לעיני
 כשר רק ע"י כלי זכוכית מגדילי הראות, ואשר קראו להם בשם
 Monas prodigiosa והם מתהוים בסכת כל רקב ועפוש במיני

¹⁾ Vgl. Steub: Altbayerische Culturbilder, S. 63.

מעשה תעתיים

מאכל ומשקה, כידוע לחוקרי תולדות הטבע בדורנו, ואת המופת הזה על לחם קדשיתם הראוי הקאטולים זה מקרוב בשנת 1859 בצרפת בכפר הסמוך לשדה קטל Sedan הנודע במלחמת הצרפתים עם הגרמנים¹). ובכלל אדכו המון הנוצרים בימי

¹ אבל אם אצל הנוצרים היה דם כזה דמי מלחמה בשלום לשפוך דם נקיים ביהודים, היה באומתנו לסבת המנהג לשפוך המים בשכונת המת (יו"ד שליט) לפי שמלאך המות מטיל במים טיפת סם המות (מיז שם),¹ ולמקור (ולא המוכא בכפר מערכי לשון לרמ"ל ערך תקופה אף לא הטעמים הנזכרים פה להלן) ולמופת דם התקופה (ומצאו הקון לזה בשום ברזל או שאר מתכות במים). ומצא כד"מ בשם אבודרהם: "כתב הרד"א מצאתי כתוב שיש לזהר בכל תקופה שלא לשתות מים בשעת תקופה משום סכנה שלא יתנוק ויהנפה, והטעם כי טפת דם נופלת בין תקופה לתקופה למים, אבל החכם בן עזרא כתב שאלו חכמי קיראין לרב האי למה נוהגים ישראל שבמערב להשמר שלא ישתו מים בשעת התקופה? והשיב כי ניהוש בעלמא הוא בעבור שהיא תחלת השנה או דביעית וכו'"; אכן פוסקים אחרים כחזוקים באיסור הזה, והיו בינינו סופרים מתאמצים לבצר את האיסור הזה עוד על יסודות אחרים באמרם: "שכבר בימים הקדמונים קרה מקרה שבכל תקופה לקו המים בדם, בתקופת ניסן לקו יאורי מצרים ואגמיה, בתקופת תמוז הוכה ציר ויזובו מים ע"י משה ואהרן ואין זיבה אלא דם, שנאמר ואשה כי יזוב זוב דמה, ובתקופת תשרי בא אברהם לשהוש את יצחק ונפטפה הסכין דם ונתפשט במימות, ובתקופת טבת נשחטה בת יפתח ונחפכו כל המימות לדם וכו'". — או מפני שארבעה מלאכים ממונים על המים בארבע תקופות השנה ומתהללים ובין הפרקים יעמדו המים בלא שומרים והשמן משליך טפה מרה במים וכו'". — או "כי בשעת התקופה עקרב מתגרה בארזה ועקרב משליך טפת דם במים וכו'". (אגרות יש"ר ח"א בשם סי' בית יער הלכנון) או לד"ק מקור דם התקופה בחודש תמוז הוא אדוני הנהרג בלבנון והוא גם שם הנהר אשר בהג אדוני יתארמו מימיו כדם בחודש תמוז, וממנו נתפשט מנהג התקופה בכל ד' תקופות השנה (בספרי בירומי הכשדי צד 39).

² ולדעת הרב ר"י ענודינא צספרו על חוקי היהודים ומנהגיהם (עיין שלחן ערוך עלי לז' 115) מקור המנהג הזה צתחלה די למרקס צרצים כי כנולד מת צרחוצ ההוא.

מעשה תעתועים

הבינים לצבוע את הבלי דמיוניהם בצבע דם. שככה ד"מ הם מספרים שהיה משחק בקוביא אשר בשעת חיאוש בהפסדו ירה מקשתו חץ כלפי שמים למען ימית את האלהים — והנה זה שב החץ ונפל ארצה מצופה בדם רותח ¹⁾, וכמוהו ספורם כי אשה אחת במקום דאָרנכירן אפתה לחם בחג יום קדושם לוירענמיום ונהפכה העיסה בתנור והיתה אדומה כדם ²⁾, וכן מה שקורין אצלם Stigmatisation הידוע עד זמננו היא מופת באותות דם, וכמוה המופת הידוע בעיר נעאפעל באיטאליא בדם יאנואריום הקדוש שתוסס ורותח מימים ימימה והיה מין קמיע אצל הנוצרים בימי הבינים לשאת על צוארם צלב משוח כדם ³⁾ — הכל דם! — וכן התמכרות אדם רע אל השטן (פֶּערשרויבונג צום טייפֶּעל) היתה ע"י דם היוצא משרטת בנופו ⁴⁾. וכן נהגו הנוצרים בימי הבינים לכשף בקסם אחבה שכתבו לחש האחבה כדם ילד נשחט לתכלית זו, כידוע ממעשה שהיה בהצר המלך בצרפת בשנת 1860 שרצתה ההשוקה מאַנטעספאן לרכוש את אהבת המלך ע"י אמצעי כזה, ועד היום הזה המנהג בקצת מקומות בין המון הנוצרים לרפאות חול, נופל בשתיית הדם החם של הנהרגים בבית דין, וזה היה נהוג כבר בין הרומיים ⁵⁾ — ובהפיאם הבלי עצמם על היהודים היה כזה וכזה מקור עלי לית הדם, עלילה מנואלה ומזוהמה אשר לא הטהרנו ממנה עד היום הזה — ⁶⁾ ובהבל אמונות טפלות כאלה ממקור משחת שנאת הדתות זו לזו היתה בימי הבינים גם העלילה כי היהודים השליכו סם

יכולת לרעת סבתו האמתית והיה לדמיון איום וגורא במוח בני האדם שהשתגעו למראה עיניהם, היה גם למקור התקופה.

¹⁾ Vgl. Thomas Cantipr. S. 49.

²⁾ Vgl. Chronicon v. Joh. Vitodur S. 241.

³⁾ Nasgeorgus S. 164.

⁴⁾ נזכר הרבה בספרי פֶּויסט מן Bodin ואחרים.

⁵⁾ Lamert pag. 126.

⁶⁾ „Während die Chinesen allen Ernstes glaubten, die

המות כבארות המים למען ימותו בני עמים אחרים השותים מהם ויצאה מזה המנפה הגדולה במאה הי"ד הידועה בשם "המות השחור" ואלפי נפשות בני עמנו נהרגו במיתות משונות בכלל העלילה הזאת כידוע, ומלבד זה בדאו עלינו הבליים ולעגי מעונ אחרים, ככה ד"מ האמין המונם שגם הכעח"י שונאים את היהודים, כי החסידה לא תשים קן לה על גנות בתי היהודים וכו' ויחסו ליהודים מעשי כשפים כאמרם, שהיהודים יכולים לעשות צורות מחומר ולוחשים באזניהן והן מתנועעות והולכות לצער ולהכאיב את הנוצרים שכניהם, וככה הרבה הנחות מכולבלות ומטורפות אשר התהלכו בעם הנוצרים נגד בני עמנו בשנות ימי הבינים ומקצתן עד היום הזה.

אלה הם גלגולי סבות האמונות הכוזבות בכללן; עתה נפתחה את השערים ונבואה בפרטיהן.

christlichen Priester nähmen jegliche Gelegenheit wahr, um zu Augen chinesischer Kinder zu gelangen, weil man diese bei gewissen Krankheiten als unschätzbare Heilmittel ansähe — lebt unter den christlichen Völkern Europas in diesem Jahrhundert der Aufklärung ein ähnlicher Wahn fort, im Glauben an das verdienstliche Abschachten von Christenkindern durch Juden behufs der Gewinnung des Blutes derselben zu rituellem Zwecke!!“

(Franz Otto, Wunderglaube etc. 1885, S. 220.)

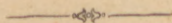
מעשה תעתעים

על

הבלי כזב ומנהגי שוא

בשבעה שערים

א.	חזי חזיונות	ד.	חקמי חרשים
ב.	צופי נסקרות	ה.	גבוגי לחשים
ג.	מגלי תעלומות	ו.	קוסמי נחשים
ז.	הקלים שונים.		

הָבֵל הַמָּה מַעֲשֵׂה פַעֲתָעִים. . .

לֹא-בִאֵלָה הִלֵּק יַעֲקֹב. . .

(ירמיה י')

שער ראשון

חזיון חזיונות

פרק ראשון

החזיון הפנימי¹

כבר הזכרנו את התשוקה העצומה הנמועה בלב האדם לדעת מראש את ילדי ימים יוצרו, ולפ"ד שפינוזה נטוע החפץ הזה בלב כל אדם להתנבאות, אכן כ"א מבעלי כשרון נבואה מתנבא באופן מיוחד המסכים אל תכונת מזגו, שככה בעל מרה שחורה מתנבא אך יגון קודרי, ובעל מרה אדומה יחזה אך טוב ואושר לימים יבואו, וידענו שהיו כמעט לכל העמים הקדמונים כהנים מתנבאים באופנים שונים ומשונים, ויחסו היונים והרומים את כשרון הנבואה לאלילים מערקור שהיה להם אלהי הנבואה, והיו להקדמונים גם נשים מתנבאות כמו פתיה כמושב הדום בעל שלש הרגלים בדעלפי אצל היונים, כהנת המוקדה על המזבח אשת אצל הרומיים, ואותן הנודעות בין עמי ארץ הקדם בשם זיבילע וכיוצא בהן.

רוב מיני נביאים כאלה היו בנפש ישראל בלי ערמה

¹ על מהות היבואה בישראל ובאותה דברתי באריכות בספרי "מעשה מרכבה" חלק ראשון ספר הנבואות.

ותרמית, מפני שבחוקת יד הדמיון עליהם בחוש הפנימי שקרא לו אפלטון החוש הששי, ובניב האחרונים: חוש הראות השני, ובעזר התבודדות ותעניות וסיגופים וכדומה מן האמצעים המביאים את האדם לכה דמיון מתלקח באש כוערת בחום הגיג שרעפיהם, ראו מחזות בלהות ושמעו קולות מוזרים, וקבלו רעיונות וצורות מזמנים שעברו בשכבר הימים, עד כי ישבו ויחיו ויתיצבו לפניהם חיים וקיימים, שהם הורו והוגו כצל הבא מן האור יצורים עתידים וחזו חזיונות בשמים ובארץ, ומם שבאו להכנת נבואה ע"י חלאים נאמנים כגוף או בנפש, ביחוד בעצבים וברהטי מוח העצמות, שלא בלבד חולי רוח ונפש אשר מקור חלם בכוחות הדמיון וההזיה, ולא רק חולי הנופל שקורין עפילעפסיא כמ"ש כבלעם נופל וגלוי עינים, וכידוע שהיה גם מהמד נביא הישמעאלים מוכה חלי כזה, כי גם חלאים אחרים כגוף האדם מעוררים בו כח הדמיון ונותנים לו הכנה להתנבאות, כמו חלי מעיים מחלת חדרי בטן, ובנשים המחלה הנקראת היסטעריא, והנקראת הזית הירח היא סאָמנאמבילע כנודע גם בימינו, וכל חולי רוח ונפש בשגעון ובתמהון לבב, כידוע שבארץ הקדם מחזיקים הבריות עד היום הזה כל משוגע לנביא מגיד עתידות ומסכימים לזה גם חכמי יון הקדמונים כמו אפלטון וסיעתו, וכן אריסטו מיחס הכנת נבואה לחולימרה שחורה, וכן הרומי ציצערון מזכיר כי לרוב נקרים סימני נבואה במשוגעים.

אמנם מקצתם השתדלו לבוא להכנת נבואה ע"י אמצעים מלאכותיים, כמו לאכול או לשתות דברים חריפים שככוחם להעיר ולעורר מוח עצמותם ולהפעיל עורקיהם להרעיש ולהרעיד מעיהם כקולי כנור חומה, שככה שתו נביאי ההודים משקה חריף וחד כמו אפיום הנקרא אצלם האַמאָ, ונביאי המצרים בלעו לתכלית זו מיץ פשתה שקראו לו עסיס, הנודע באסיא עד היום הזה בשם אַשיש, ובאפריקא התיכונה מכינים לתכלית זו משקה שקורין הבונדא, ועוד היו הרבה מאכלים ומשקים נארקאטיים כאלה הנודעים אצל הרבה עמים קדמונים ואחרונים כידוע.

אכל נמצאו ונמצאים עוד גם נביאי שקר ותרמית אשר בערמתם התחקו על שרשי הנביאים השבעיים כדי להונות את הכריות למען הות בצעם ולחוליך את המון העם שוללים והוללים ותוללים.

כל אלה היו אבות הנבואה, ותולדותיהם רבו מארבה והתפוצצו לרכבות ניצוצות בין כל העמים עד היום הזה, הנודעות בכללן בשם מאנטיק בלעז, והן אמות כל מיני גיחושים וקסמים המנוים בספר הזה.

אכן תולדת הנבואה היותר מתפשטת בכל דור ודור הוא החלום, שהיה כבר אצל הקדמונים חזיון רחב ידים לכל מין נבואה ונחש וקסם, שכן היו נביאים חולמי חלום באשור ובמצרים ובארץ יון, במצאם בכל מקום ובכל זמן חלומות שנתקיימו בעתיד, כידוע מספורים מאומתים, והודו לזה גם מקצת פילוסופים קדמונים כאחרונים כמו אפלטון אריסטו סינעזיוס ואחרים, והיה פילוסוף קדמון ארטימידורס שהלך למסעיו במרחבי הארץ לאסוף את כל הנאמר והנכתב והמסופר על אודות החלומות ומצא במקצתם כעין רוח נבואית בשבע כל אדם, והטבע הזה הוליד בקרב בני האדם בכל העמים ובכל הזמנים רכבות שונגים ומשגים ורעיוני רעות רוח ושעיפי הזיה והכל וטיה תפל ולהג סכלות גם ערמה ומרמה מזמה ותוככים ואלפי הוללים ושוללים אשר הסב החלום המשתנה בכל איש ואיש ברכבות תמונות שונות בכל עת ובכל שעה לפי מעמד כריאותו ומצב רוחו והכנת נפשו ולפי מאכלו ומשקחו ורעיוניו וכשרונותיו וחפציו ותאותיו ודעותיו ואמונותיו, וכ"ז נתן יד ושם וסבה לכל העמים הקדמונים להגדיל ולהאדיר נבואת החלומות שקורין Oneiromantie שהיתה קרדום לחפור ושבת למשול ביד כהניהם וחרטומיהם, וכיחוד התפשטה רוח הנבואה הזאת אצל הכשדים אשר התנבאו בחלומות ובפתרוןן בסדר ערוך כמישור איזו חכמה מוחלטת, וספר פתרון חלומות כזה נמצא בימינו באדמת נינוה בכתב היתדות על פי העתקת אשורבניפל מלך

אשור¹), והסופר הנודע יאמבליכוס מספר כי בככל הלכו הנשים לישון בהיכל נוגה היא צרפנית למען יחלמו וחכמי הכשדים יפתרו חלומותיהן על העתיד לבוא להן, והיא העבודה במקדשם הידועה בשם Incubation שהיתה נהוגה בהרבה מקדשי המצרים והיוונים, שאצלם שאלו החולים את פי רופאי עסקולאפ ע"י שאלת חלום, כי ישנו החולים בהיכל האלהים אשר הודיעו להם רפואתם בחלום חזיון לילה, ונודע המנדל "כב אספות" שר"ל שער החזיון, בעיר בורסיפו בארץ כבל, והיכלו המקודש אל האל "נבו" (מלשון נביא) ששם שכבה אשה במטתה המיוחדת לה לקבל נבואה בחלום מאת האלוה השוכב עמה במטה, וכן בהיכל "בל" בעיר כבל ששם היה קבר "בל-מרודך" ועליו חלמו הנכנסים שמה להשיג רוח נבואה מהאלוה הזה, ובדרך שאלת חלום שאלו גם את הנביאים אחרי מותם בישנם על קבריהם, והיו באשור ובככל צופים מיוחדים בשם "סברו" שהיתה נשמתם מסוגלת לחלומות נבואיות, והשתלשלה האמונה הזו והמנהג הזה לישון בהיכלי האלהים עד הנוצרים בימי הבינים שישנו חולים בבתי תפלה ואחד קדושיהם נראה להם בחלום והגיד להם אופני רפואתם²).

* * *

נביאי עמנו הקדמונים, נביאי אמת וצדק אשר נחה עליהם רוח ה', לא התכוננו לתכלית הגרת עתידות ביחוד, כנביאי האומות כמו בלעם ודומיו, שאל כמו אלה קראה התורה בשם "ידעונים" מגורת דעת שיבקשו לדעת העתידות" (הראב"ע), כי אם תעודתם הראשית והעיקרית היתה להורות את העם דעת אלחים בארץ, ולהאיר להם את הדרך אשר ילכו בו, ואם נשאו כפעם בפעם את משלם על חבל גוי ואדם, לא היה זה בפרוטרוט, כי אם

¹ עיין עכ"ז בספרי, בורסי הכשדי.

² Vgl. Historia ecclesiastica II. 3.

בדרך כלל, כפי המחויב בעתיד מהיקש העבר לרגלי חוקי האלהים ומצותיו ביקום התכל, כמו בשירת האזינו ונבואת ישעיה הראשון ודומיהם, והשם "נביא" בראשיתו לא הורה על מגד מראשית אחרית, כי אם על שליח האלהים הקורא בשם ה' להודיע מינו בעולם, כמו שהיה אבינו אברהם כי קרא בשם ה' ונקרא "נביא" אעפ"י שבאמת לא ידע עתידות כלל וכתם לבנו שאל: כמה אדע כי אירשנה? ונביא כזה היה משה רבינו ע"ה, וזהו שנאמר "נביא מקרבך וגו' וכיאוור הדבר שהוזהרו בתחלת הפרשה מלהתעסק בקסמים ובמעוננים ובחכמת הכוכבים ובכשפים ובחוברים והדומים להם בדברים אלו שחושבים האומות שבהם יוכלו לדעת העתידות קודם שיתחדשו"¹, וכן היה יעוד האורים והתומים בראשיתם להורות את העם משפט האלהים אם לא פורש הדבר בתורה²; אבל אח"כ נקראו הנביאים גם בשמות חז"ים רואים צופים כלומר חז"י עתידות וצופי נסתרות, והיו מקצתם מגידי עתידות בפרוטרוט, אם אמנם כונתם תמיד לשם שמים ובשם ה' דברו מה שדברו, וכן התחילו אח"כ לשאול באורים ותומים על עתידות — עד אשר קמו נביאי שקר ודברו בשם ה' את אשר לא צוה אותם, והיו להם האורים והתומים לאפוד ותרפים, והורידו את מעלת הנבואה ממדרגתה (כי סוף כל נבואה עתידית היא ע"ד אמרם בסנהדרין ק"ו על בלעם: בתהלה נביא ולכסוף קוסם) עד שנתבטלה הנבואה לגמרי בחורבן בית המקדש ונתנה לשוטים (היינו חולי רוח ונפש כנ"ל) כדברי חז"ל, ומשתטים כאלה היו הרבה בינינו בזמנים שונים וכאותם שבעבורם הוכרח הרמב"ם לכתוב "אגרת תימן" שלו ובספרותינו נמצא בכ"י ספר מחובר בימי חכנים ושמו "חכמת העתידות לדעת העתידות" וספר אחר נדפס כ"פ בשם נבואת הילד³ או נבואת נהמן חטופה בר' פנחס מהר" אברהם

¹ הרמב"ם באגרת תימן.

² עיין ע"ז בספר הנבואה הנ"ל.

³ ואולי היה במעשה הזה ערמה וסרמה כעין אותו התינוק הפולאני

הלוי הזקן" וכדומה) והזמן האחרון הכביד בין צדיקי החסידים וקדושיהם בארץ פולין המשתתפים הרבה להתנבאות ולהגיד עתידות לכל המביא להם אגרות כסף או ככר לחם והיו לנו לזועה ולזרא ולדראון —

התולדה הראשית של הנבואה שהוא החלום התאמתה באומתנו מני אז. והיה החלום כבר בספרי קדשנו למין נבואה אמיתית, שמלכך ספורי החלומות ופתרוניהם הנזכרים במקרא כמאומתים. אמר בפירוש על הנביאים "כחלום אדבר בו", והוא היה מין הנבואה שהשתמשו בו נביאי האומות בשם ה' כמ"ש אצל אבימלך ולבן ובלעם ובס' איוב וכו', ונאמר אצל שאול "ולא ענהו ה' גם בחלומות גם באורים גם בנביאים" הרי שהיה החלום להם במדרגה אחת עם או"ת ונביאים, והוא שהיה אמצעי קל לנביאי השקר "לאמר הלמתי חלמתי" והיה ביניהם גם ממיין שאלת חלום אינקובאציה הנ"ל על קברי הנביאים, שעליהם הוכיח הנביא ישעיה "היושבים בקברים" (ס"ה ד') ועל כזה כיוונו חז"ל באמרם (סנהדרין ס"ה חגיגה ג') הלן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח הטומאה¹; וכמקצת אמתת² החלום חזרו חכמי התלמוד (בספורי חלומות שנתאמתו כמו שבת נ"ז חגיגה י"ד יומא כ"ב פ"ז תענית ט') ואמרו שיש בחלום אחד מששים

מגרידינג שמספר ממנו ה' ישיר מקנריא בספרו אלים דף ג' ודף ס"ה שהיה הילד מגיד מחשבות בני האדם עד אשר גלה ה' ישיר את החכבולה של אביו הילד וערמתו ע"ש.

¹ ולר"ק (Orient 1848, S. 719) רומז ע"ז המבטא הצרפתי אולם במ"א (חגיגה ג') Il a d'esprit, il a couché au cimetier; אומר התלמוד: איזה שומה הלן בבית הקברות.

² כעין שחלקו האחרונים בין חלומות פשוטים הבאים מכה המדמה שהוא בעצמו מרכיב חלומות ודמיונות בעת השינה שאז עולה מחאספוסכא העשן והאדים למות והכה המדמה מערבב ומכלבל הרברים, ובין חלומות הבאות מהשגחה אלהית (נ"ח ג' ה') גם ישיר מקנריא הורה באמתת החלומות ואמר שידוע להבחין בין הלום אמת ובין דברים כשלים.

הזוי הזיונות

בנבואה וחלקו בין חלום ע"י מלאך (הוא בעל החלומות) ברכות י" שהוא אמת ובין חלום ע"י שד שהוא שקר, ואם אמרו מקצתם דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, היו אחרים שהעריבו את כל מיני החלומות ופשרם עפ"י שיטה נכונה כמס' ברכות כפ' הרואה בעין לזהות פתרון חלומות של האשורים הקדמונים הנ"ל (ובפרט אב"י שלמד ולמד הרבה על פי "אמרה לי אם" היינו אממענמאֶהרכען) ותקנו מנהגי תענית חלום שדוחה שבת, ותפלת חלום בשעת הדוכן, והטבת חלום (כרכות ג"ז) עם הלחש: מבא הוא ומבא להוי, ונקבע כ"ז עם פתרון חלומות בשלחן הערוך (או"ח סי' ק"ל ר"כ רפ"ח), ולהמקובלים עוד ירושה מהעמים הקדמונים ומן הנוצרים בימי הבינים מין אינקובאציא, אך לא לתכלית רפואה בלבד, אלא גם לענינים אחרים בשם "שאלת חלום", וסוד שאלת חכם ידוע להמקובלים מכבר כנזכר גם בהראב"ע שמות י"ד בשם ספר רז"אל, (ורבינו כח"י בפ' נצבים ובס' תניא יודעים מן שאלת חלום של רב שרירא גאון וכו') ובספר שלם, תשובה משמים על דינים והלכות מר' יעקב ממריוש או מר' מקורבייל¹, שמיוחס אליו גם הספר "בעלי החלומות" וגם על בעל הסמ"ג אמר המהרש"ל שהיה פותר חלומות² שכן נתחברו בעמנו הרבה ספרים בפתרון חלומות, כמו כס' בית יער הלבנון לר' אברהם יגל שתובן החלק הראשון ממנו על החלומות ופתרונם, וכן ספר פשר חלמן וכדומה, שהאריך בהזיות כאלה רמב"י בס' נשמת חיים מאמר נ'.

פרק שני

החזיון בצבא השמים.

מראש ימות עולם הביט האדם אל השמים וראה את

¹ עיין על אודות הספר הזה בס' שם הגדולים מהר"י חיד"א.

² שם הגדולים בשם ר"מ הכמ"ג.

השמש והירח והכוכבים עוטרם את הארץ מאירים לה ולדרים עליה. משפיעים על צאצאיה וכל טובה בידם להוציא מחיקה מגד תבואות שמש וגרש ירחים, והתכונן האדם לדעת שיש לכוכבי מעל איזו ממשלה על הארץ, ובנטיית האדם בטבעו להפריז על המדה היו לו כוכבי השמים לאלהים, שבעת כוכבי הלכת אצלם שצ"ם חנכ"ל היו שבעת האלהים העליונים, וי"ב המזלות אלהים תחתונים, ויסגוד האדם להשמש וישתחוה להירח ויקריב זבחים ועולות להכוכבים והיו לעכו"ם; אולם רק בעיני ההמון היו הכוכבים כאלהים ידעי ומשפיעי טוב ורע, אכן בעיני חכמיהם היו הכוכבים רק משפיעים על תהלוכות הארץ והדרים עליה ומודיעים להם גזירות האלהים, שכן האמינו חכמי הכבלים והכשדים והאשורים והכנענים והרבה עמי קדם כי רוח העולם הנראה הוא האלהים הגזר, וקראו לו האשורים בשם "הגזרה העליונה" והפֿעניקים "תורי גזרות", ואת חוקי גזרות כאלה קראו הכשדים בספר השמים ומצאו אותן חקוקות ורשומות וקצובות בכוכבים הקרובים לאלהים, בשגם חשבו הרבה חוקרים קדמונים¹⁾ שהכוכבים המה בעלי חיים וגופות לנפשות היינו שהם משכנות המלאכים (כמו שנוכיר להלאה), וככן נולדה החקירה והדרישה בכוכבי השמים, וקראו לה חכמת הכוכבים היא אסטרו־לוגיא או איצטנגנינות, ודורשיה נקראו "גזורים" (בספר דניאל) או "חברי שמים" (בספר ישעיה).

את ההכמה הזאת, יאמרו דכקיה, למד צודואסתר הקדמון את הכשדים, ומהם נמסרה ובאה אל המצרים, ומשם אל היונים והערביאים ארצה מבוא חשמי, והתעסקו בה גדולים חקרי לב,

¹⁾ וגם אחרונים כהרמב"ם וסיעתו ועד התוכן הגדול קעפלער ועוד בשנת 1796 בספר "המילוסופיא של ניקולאס" מניה כדבר ברור כי הכוכבים הם חיות בעלי נפש וכן החליט בזמננו חכם צרפתי ומורה גדול הוא Charles Fourier ובס' אלים ליש"ר מקנדיא מבוא ע"ז חילופי דיעות בין חכמי ישראל ובין חכמי האומות.

ובנו לה בתי מדרשים, והיו איצטגנונים בכל הצרות המלכים
 והיכלי השרים, חכמי רוזנים שרים ושופטי ארץ ומניניה שאלו
 את פיהם כאשר ישאל איש בדבר האלהים את האורים והתומים.
 בכלל האמינו האיצטגננים כי חצ"ש ביום למ"ג בלילה
 מורים על הצלחה, אבל כוכב הוא מערקור היה להם אכזב לא
 נאמן, וז"ו השניחו אם אחד הכוכבים ההם נמצא בביתו או
 במעלה עליונה או במערכה אחרת המביאה אסון, ויען אשר
 בשבתאי הגיל האוסף האחרון ובנוגה האוסף הראשון, ע"כ היה
 שבתאי תמיד מביא אסון ונוגה מביא ששון. עם שבעת כוכבי
 הלכת ו"ב המזלות הרכיבו את ז' ימי השבוע הנקראים ע"ש ז'
 כוכבי הלכת בסדר חל"ם כצנ"ש כמעט בכל עם ולשון עד היום
 הזה, ואת ארבעת היסודות ארמ"ע וארבעת המזנים הם לה קר
 יבשי, ועם כל אלה הרכיבו עוד את איברי האדם ויצוריו, ויחסו
 את האוזן הימנית והמחול אל שבתאי, הכבד והצלעות אל צדק
 ומאדים, המוח הקיבה הגידים והפנים אל חמה, הכליות אל נוגה
 וכוכב, הגרון והכטן אל לבנה, ובר"ז הכדילו ב"ב המזלות מיני
 זכר ונקבה, זכרים היו להם איל תאומים אריה מאזנים רובה ודלי,
 נקבות היו סרטן בתולה עקרב יעלה דגים ונסהפר, ואף להם
 מזנים שונים וגם להם מיוחסים איברי האדם ויצוריו: הראש
 אל האיל, הגרון והצואר אל הפר, הכתפות הזרועות והידיים אל
 תאומים, החזה הריאה המחול הקיבה והצלעות אל סרטן, הנב
 הצדדים והלב אל האריה, הכטן המעיים ויותרת הכבד אל התולה,
 חמבור והמתנים אל מאזנים, המכושים הכליות ושלחופית השתן
 אל העקרב, פי האמה והשוקים אל הרובה, הברכים אל היעלה,
 הכרעים והרגלים אל הדגים, גם בשלשת מערכות המכע המציאו
 יחסים ידועים: כבעח"י יחסו את הזאב אל מאדים, היונה אל
 נוגה, התגשמת והעורב אל שבתאי, שרצים ודגים אל לבנה;
 ובצמחים היו האלונים והברושים תחת ממשלת שבתאי וכו';
 ובמיני המתכות העופרת אל שבתאי, כדיל צדק, ברזל מאדים,
 זהב חמה, נחושת נוגה, וכסף אל כוכב; ובאבנים יחסו את

היהלום והאודס אל חמה, הבדולח אל לכנה צדק ושבתאי, אחלמה ושוחם אל לבנה, והנופך אל חמה ונוגה.

גם את הדרות והאמונות העמידו האיציטגנינים תחת השפעת המזלות וממשלתם, והחליטו ד"מ כי צדק בחבורו עם שבתאי הוליד את דת היהודים, בחבורו עם מאדים את דת הכשדים, עם חמה איתה של המצרים, עם נוגה את דת מחמד להישמעאלים, ועם כוכב את דת הנוצרים.

ובד"ז התנכאו ממערכות הכוכבים והמזלות על חבל גוי ואדם יחד אם לשבט או לחסד, ועל המדינות גזרו איזו לחרב ואיזו לשלום⁽¹⁾ והיו אל האיציטגנינים לתכלית חפישתם וכדיקתם בצבא השמים לוחות ומכלאות הנקראות Ephemeriden שעליהם נחרתו כל מסכות מתהפכות כתבל ארצה לרגלי מערכות כוכבי השמים וכסיליהם, ומלבד זה צרפו מספרים ואותיות שמות עמים ואנשים יחידים עם"י גימ' ור"ת עם כוכבי השמים ומצאו השבונות רבים ומסוכסכים על גורל לאומים, וביותר על גורל אדם יחיד שדתנכאו לדעת מראש ע"י מכש מערכות המזלות כיום הנלדו וקראו לזה Horoscop או Nativität, וכבר בימי הרומיים הגידו האיציטגנינים מראש על כל אדם אם נועד הוא להיות בן חורין או עבד או עורך דין או איש מלחמה או רוצח או נפל אשת כל הזה שמש, גם לקוי חמה היה אצלם סבת פורענות לעולם כמו דבר ומגפה (פליגיוס ואחרים).

בימי הבינים פרו ורכו איציטגניני ערב וספרד ואיטאליא, ושאלו באיציטגנינות לדבר קטן כגדול יכך היה ונסתן של אומות

⁽¹⁾ שגם מדינות וערים יחידות הציגו תחת ממשלת כוכבים ודועים כמו שהחליט איציטגנין אחד מפורסם שעיר וויענע שבמדינת צרפת עומרת תחת ממשלת כוכב מאדים ומול מאזנים, ועיר לואן תחת ממשלת כוכב נוגה (יעויין בהקדמה לס' אמוקום מעדיקארום מן האיציטגנין המפורסם יעקב גאניוועס) ואיציטגנין אחר החליט שעיר בראנדענבורג עלול למגפה בכל עת אשר שבתאי ומאדים מגיעים למול גדי ולמול סרטן (מערהזענס געשיכטע דער טענשליכען נארהייט הלך די דף ע"ד) (מאמר תמים דעים צד 47).

העולם כיון שאחד מהם היה לוקח עבדים היה חולך לו אצל אסטרוולוגוס" (בראשית רבה פ"ז) וכל שר ושופט לא הרים את ידו ואת רגלו בלי עצתם. בצאת מפקד הצבא למלחמה שאל בתחלה את פי האיצימנין שלו אם יצא ואם יחרל, והיה לכל שר מלחמה יועץ פלא כזה כמו שהיה האימאליק צענא (סעני) אצל וואלענשטיין הירוע, גם חכמים תוכנים כמו מיחא דע בראהע וקעפלער דבקר בה.

ובאשר הקדמונים מנו בין שבעת כוכבי הלכת גם את הלבנה המשרכת דרכיה והיא פעם נראית ופעם נעלמת, ע"כ נהגו בני ההמון כמעשיהם יום יום לפי מלאות או חסרון הלבנה ולפי שעות הכסא והמולד והנידול והפחתת, ודקדקו לפי החזיונות האלה בורעם את אדמתם ובקצרום את קציר שדותיהם, בקצצם את צפרני אצבעותיהם ובחתכם את שער ראשם, בהקזת דם והנמל יונק משדי אמו, בלבשם בגדים חדשים ובצאתם בדרך ובכל עסקיהם בבית ובשדה — ומנהגים כאלה וכאלה שורדים עד היום הזה.

במאה ה'ט"ז מצאו האיצימנינים במערכות שלשת הכוכבים שצ"ס אות ומופת כי בשנת 1524 יהיה מכול שני על הארץ. רעדה אחזה את כל יושבי הארץ וחרדו לרגעים ביחוד השוכנים על חוף ימים, רבים נסו אל מרום הרים ונבעות, ויעצו את הקיסר קארל החמישי להעלות את צבא חילו הנדול על ההרים, ובעיר טולוזע בנו תבה להנצל מימי המבול — אולם כהניע תור היום הנורא והמבול לא היה על הארץ. אז אמרו כי תשובה ומע"פ קרעו את רוע נזר הדין, ולבסוף העלו על זכרונם כי בשבע ה' לנח לבלתי היות עוד מבול מים על הארץ, והארץ שכבה ושקטה. והיו איצימנינים שהתנבאו בוא היום האחרון של העולם אשר יכלה באש ובנפרות והיה לבער. ביחוד היה הכוכב הזנבי (קאמעט) שבשר אך רע מימות עולם ועד היום הזה, והיה לאות מות מניגי ארץ ולסימן מלחמות. מרידות סכסוכי דתות שטף מים בצורת רעש ארץ דבר ומנסה.

האיצטגנינות האריכה ימיה עד המאה הי"ז למספרם. שאז נפלה תחת מהלומות הרבה סופרים אשר התחילו לקצות בה כבר במאה הט"ו ולחמו כנגדה בכלי זיין ובתכסיסים שונים, אלה מזה במופתים הניזונים ומדעיים, ואלה מזה בהתולים ולעגי מעוג, ואחרים במסות ובחינות להראות כי תחזה מחזות שוא ותפל וכי בא ההפך מאשר התנבאו, ועוד אחרים בחוזק יד ובזרוע נטויה, בהכותם את האיצטגנינים שהחזיקו כביתם אחרי אשר לא נתקיימה נבואתם, והיה שר איטאלקי אחד ושמו Visconti אשר בראיתו איצטגנין אחד המתנבא על עצמו שיאריך ימים צוה לתלות אותו על עץ, למען יברר לו כי נביא שקר הוא; וככה ככה נר האיצטגנינות בקרב אנשי המעלה באירופא, אבל באס"א שורת האמונה באיצטגנינות בכל הארצות עד היום הזה, וגם באירופא בהמון עמי הארץ נשארה במקצתה עד היום הזה, שהם מאמינים הרבה בהשפעת הלבנה, וכוכבי הזנב על גורל וחבל גוי ואדם, וגם בין אנשי מדע לא ככתה נחלתה לגמרי, שכן בשנת 1823 הוציא לאור חכם אחד ושמו J. W. Pfaff בעיר ערלאנגען ספר איצטגניני המניד מראשית את כל המאורעות לישנה ההיא.

* *
*

בספר בראשית תורתנו היו השמש הירח והכוכבים רק מושלי היום והלילה לחאיר על הארץ, ולהוציא מלב העכו"ם נקראת אח"כ החמה בספרי הקודש בשם שמש (כשמה גם בשאר לשונות שמיות) כאלו ה"ל שלא נבראה החמה אלא לשמש ולשרת אותנו באורו, מחוקקנו הנעלה משרע"ה, בשם שאסר לנו כל מיני נבואות ידעונים וקוסמים, כך כלל את איסור האיצטגנינות בכתוב, פן תשא את עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים ונדחת וגו', ובספר היובלים מספר, ואביו חכם הכשדים למד את אברם לנבאות ולהטיף עתידות על פי אותות השמים (רא' ט"ז) ויקם אברם וישב בלילה כראש החודש השביעי להביש ככוכבים וגו'

ויבא דבר בלבו ויאמר כל אותות הכוכבים ביד ה' המה" (י"ב י"ז). גם הנביאים התקוממו נגד האמונה המפלה הזאת, ישעיהו התל באיצטגנני הכשדים וקרא אליהם: "יעמדו נא וישיעווך הוברי שמים החוזים בכוכבים מודיעים לחדשים מאשר יבואו עליך" וירמיה הזהיר את בני ישראל לאמר: "אל דרד הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תהתו!" ועה"כ (איוב י"ב) "ועצת נפתלים נמחרה" מתרגם הסורי. ומלכת אסטגננינו הי עוקמניא" — אבל כאשר נדח ישראל מארצו ויתערב בגוים וילמדו את מעשיהם, ע"כ נמצא שכבר חכמי התלמוד בעלי האגדות והמדרשים הניחו את האיצטגנניות כמאומתת, ולפיהם היה אברהם אשר יצא מאור כשדים אסטרוולוגוס גדול, והטעימו עש"ז את שנוי שמות אברם ושרו אל אברהם ושרה באמור השי"ת לאברם הבט השמימה וכו' צא מאיצטגנניות שלך אברם אינו מוליד אבל אברהם מוליד וכו' (ב"ר שם) והזכירו שם כי שנוי שם ושנוי מקום מבטלין גזרת הכוכבים⁽¹⁾, ונשאר מזה המנהג בינינו בשנוי השם לחולים מסוכנים עד היום הזה, וגם בשנוי המקום מרגלא בפי ההמון: משנה מקום משנה מזל, והיה לחכמי התלמוד המזל גורם (פסחים ב' שבת קכ"א) הכל: חכמה עשירות בני חיי ומזוני (מועד קטן כ"ח) הכל תלוי במזל ולא בזכותא ואפילו תפלה וצדקה אינן משנין את המזל (רש"י שבת ט"ו). ולפעמים כיונו במזליה של אדם על איזה ממונה בעל נפש פטרון האדם כאמרם: אם איהו לא חזי מזליה חזי⁽²⁾ ואף בדבר הלכה ודררא דממונא הקפידו בפתגמם: מזליה גרם, ויצא דין קטלנית (יבמות ס"ד) מן סברת רב אשי שם שהמזל גורם (ב"י אה"ע ס"י ט'). וגם מין הורוסקופ הג"ל העמידו לו לאדם לפי יום הולדו כז' ימי השבוע (במס' שבת קנ"ו נדרים כ"ב): האי מאן בחד בשכתא וכו', וחורו כי הנולדים במזל אחד

(1) מס' ר"ה ס"ז ובמ"א במדרש ואגדה.

(2) עיין ע"ז מועד קטן ס"ז שבת קמ"ח.

חזוי חזיונות

דומים (בן גילו" בנדרים ל"ט היינו בן מזלו לפי הערוך שם). זה לזה (נדרים ל"ט ב"מ ל', יבמות ק"ב) גם לקוי המה ולכנה היו להם לאות פורענות (שבת קנ"ו דרך ארץ ב') ורכים מהם שאלו בכלדאים (שבת קנ"ו וברכות ס"ד).

ומה גם אח"כ בהתערב חוקרי עמנו בין הערביאים שהיו אדוקים באציטגנינות, כי אז דבקו בה (חוץ מהכוזרי שהכחיש בה) גם בעלי הגיון ושכל זך בעמנו (שקראו לדרישה כזו בשם "חכמת התולדות"), כמו הראב"ע שעם כל חריפותו בהניינו היה דבק באמונה שלמה באסטרוולוגיא, וחישב ומנה פעולות מערכות משמרי הכוכבים והמזלות על הארץ, והוא ביקש ומצא אותה בהרבה כתובים בתורה, והיה מתנבא בה כאשר ישאל איש בדבר האורים והתומים, כנראה מספרו "גורלות החול" המורה כללים לדעת העתידות ע"י חכמת הכוכבים, ומספריו האחרים כמו ספר חוקות השמים, ונקרא ג"כ ספר האיצטגנינות או משפטי הכוכבים, וחלוק לכמה ספרים בשמותם: ראשית חכמה בחכמת הגלגל, ספר המולדות על שעת הולדת האדם ומזלו, ספר המבחרים על הימים הטובים והרעים להקזה ולרפואה ולתחלת כל מעשה, ספר העולם או משפטי העולם בעניני מחברות המשרתים, וי"א שהתעסק ג"כ בצורות טלמסאות להוריד השפעת מרומים על עצמים תחתונים, כי כגודל אור בינה עמוקה בחכם הזה, כך היה גודל הצל אשר נטה עליו לרוח העת החיא, ומבאריו אוהל יוסף ומקור היים והמוטוט הכבידו עוד יותר את הענין, המה יעידון ויגידון (בפ' תצוה ובמ"א) כי לפי מספר המזלות בשמים ושבטי יח עדות לישראל בארץ היו שתים עשרה האבנים בהושן האפוד באורים ותומים, ומקצתם העתיקו לפנינו לוח ערבי בהליכות שימת אבונפ"ו כזה: האבן יהלום כנגד מזל איל ושבת נפתלי, שבו כנגד שור ואשר, לשם תאומים וגד, פטרה עקרב ושמעון, אחלמה אריה ויששכר כרקת בתולה ולוי, אודם טאזנים וראובן, שוחם סרמן ויוסף, גופך קשת ויהודה, תרשיש טלה וזבולן, ספיר דלי ודן, ישפה דגים ובנימין; ועוד המקובל הנודע רמ"ק כספרו פרדס רמונים

שער הגנוזין כתב בזה"ל: . . . להשפיע להם כח המזל והיו מתלבשים בלבושים חמתיחסים אל פעולתם והעד הנאמן בזה אכני החושן י"ב אבנים מתיחסים לפי המשכת י"ב שבטי ישראל ממקום גבוה".

ומהם ביארו גם קביעות שבתות וימים טובים לישראל עפ"י משפטי האיצטגנינות. ככה יחסו את יום השבת לכוכב שכתאי בשמו, ואמר ר"ש צרצא בכאורו מקור חיים על הראב"ע פ' אמור: , וסוד יום השבת וכו' לפי שהוא יומו של שכתאי שמו אותו יום לזכר כמו חשיבות מועדי חודש תשרי מפני שהשמש בבית כבוד שכתאי והלבנה ביום הכפורים בביתו ובמקום המחברת". ואמרו על שכתאי שהוא מושל ביחוד על בני ישראל, וכו' גם מיכאל שר ישראל הוא שכתאי, וקראו לשכתאי, כוכב ישראל כמו שאומרים כל האיצטגנינים והר"ר יוסף ן ויקאר ז"ל כתב כי מחלק שכתאי הנפש המדברת והמחשב והתבונה והקיום בענינם, ויחסו לו מן האומות הכושיים וההגדיים והסנדיים והטיבעטיים והברברים והיהודים, ומחלקי הארץ ובקעותיה יחסו לו בית המקדש, ומלשונות לשון עברי, ומהתורות תורת ישראל (מקור חיים הנ"ל פ' בראשית), והמבאר השני על הראב"ע אוהל יוסף פ' משפטים כתב: , ובספר ראשית חכמה אמר (הראב"ע) כי שבתו ממונה על היהודים, וראיה לדבריו שהם שומרים את יום השבת שהוא בחלק שבת", והמבאר השלישי המוטוט אמר שם כי, הראב"ע כתב בספר שמוש המזלות שהיהודים הם בחלק שכתאי וכו' וכן כתב בספר העצמים וכו' וכן מצאתי כתוב בספר קדמון מספרי בטלמיוס לוח ערוך במחלקות האומות והנבולים על שבעת המשרתים והיהודים מחלק שכתאי וכו'. ויען אשר שכתאי (בפי המיתולוגיים סאטורנוס האוכל את ילדיו) הוא מחריב עולמות, ע"כ יחסו והקדישו לו את כל השביעיות בשנה: בימים הוא שבת, בשבועות הוא הג השבועות, בחדשים הוא תשרי, בשנים הוא שנת השמיטה, בשמיטות היא שנת היובל, ובאלפי השנים הוא האלף השביעי, שהוא שבת הארוך עפ"י

חזי חזיונות

דבריהם שית אלפי שנין הוי עלמא וחד חריב, וכבר ידעת כי השם צונו לשבות ביום השבת כמו בשנת השמטה בעבור כי שבתו הוא הפקיד על השביעית. והוא ממונה על השביתה והביטול ועל השחתה חורבן ופירוד ונידוד שפלות ודלות וגלות והתבודדות. והוא ממונה על ישראל. ויש בחלקו כח מחשבות הנשמה, ובעבור זה הוא עושה תמיד בישראל שביתה ובטול, הן לטובה הן לרעה. והנה אם ישבתו ישראל בימים ובשנים שהם בחלקי שבתו, ויתעסקו בעבודת השם שהיא מהשבת הנשמה, תתקיים נזירת שבתו עליהם כזאת השביתה ולא יוכל להנלותם ולא להחריבם ולא לעשות להם רעה אחרת. ואם לא ישבתו בהם תתקיים נזירתו עליהם בחורבן וגלות ונדוד וכו' ככתוב אז תרצה הארץ את שבתותיה וכו', (אזהל יוסף הנ"ל פ' בהר). גם על ראש השנה אמר הר"י אברבנאל שע"כ באחד להודש השביעי חודש שבתאי הוא ראש השנה וכל באי עולם נשפטים בו, מפני שהאיצננינים חקדמונים קבעו מזל החודש הזה כמערכת דמות איש זקן כועס בימינו מאזנים ובשמאלו ספרים נפתחים. ומעם התרועה בתחלת תשרי לפי שיעלה ממזל החודש הזה לדעת במלמיום בפנים השנים שני אנשים שיש בכל אחד מהם שתי קרנות ובפנים הראשונים צורת אדם כעסן בידו השמאלית מאזנים ובידו הימנית ספרים פתוחים" (מקור חיים פ' אמור בשם הר"ר דוד ן' בילא). וכן כתב המוטוט שם על הראב"ע בד"ה ומעם התרועה וכו' כי יש לכוכבים קבולים וכו' והגדול הוא אשר מורה מה שיחיה בכל אלף שנים וכו' והקטן הוא המורה על אשר יהיה בכל חצי החודש וכו' ודעת החכם ז"ל שמה שאמרו ז"ל שראש השנה הוא יום הדין שרמזו לזה שהוא יום שבו נידונים עניני העולם כי היתה דעתם ז"ל שתחלת חשבון תנועת הגלגל ממזל מאזנים ובחרוהו משאר המזלות לפי שהוא צורת כן אדם ומאזנים בידו הימנית ובשמאלו ספרים פתוחים וכו' וכ"ש לכני ישראל שמאזנים בית כבוד שכתאי וכו'. וכד"ז המעימו גם את צום העשור כיום הכפורים כמ"ש במקור חיים שם: ומעם בענוי יום כפור לפי

שעל הרוב ביום הזה הלכנה היא כבלי שהוא בית שכתאי חמורה על הענוי. ובאוהל יוסף פ' אחרי מות: בתשרי מבקש מאדים להשחיתם בעבור כי מאזנים הוא בית נונה בעל הזנות גם הוא בית נשיאות שבתי המושל על ישראל והנה אז יקמרג עליהם מאדים וכו' וע"כ ראוי שיחלו עליהם פעולות שבתי שהן החורבן והגירוש והגלות והגדוד וחשממן וכו' שעיר החמאת לכפר בו בעד רעות מאדים ולשלח השעיר השני לכפר בעד רעות שבתי". לפי שבעשור לחודש הלכנה כנדי שהוא בית כבוד מאדים וגם שהיא באחת מנתי שבתאי באותו יום לעולם היו עושים עבודות השעירים האחד לשם ית' והאחד לעזאזל שהוא מלכו של מאדים כדי שלא יזיקו כמו שהוא בטבעם ושלפי חשיבות שבתאי קראו הפסוק במקומות רבים כשם הבו כמו שאמרו ז"ל וכו' והיו עושין קרבן שעיר המשתלח במדבר לפי שמאדים יש לו כח גדול במדברות ובחרבות". (מקור חיים פ' אחרי).

הארכתי בכ"ז כדי להראות עד היכן הגיעה מעות חכמי דורות קדמונים כאשר נמשכו אחרי הבלי האיצימגנינות אשר משלה בכל תקפה בימים ההם, וכמעט יחיד בדורותיו היה הרמב"ם בשנות המאות ההן שהרהיב עוז בנפשו להתנגד אל האיצימגנינות וקרא לה מעשה מעוננים (בפי"א מהלכות עכו"ם הלכה ח') "איזהו מעונן אלו נתני עתים ואומרים באיצימגנינות יום פלוני טוב ויום פלוני רע וכו'"⁽¹⁾ וכן דבריו בספר המצות מצוה ל"ב, וכן אמר באחת מאגרותיו כי דברי האיצימגנינין שקר וכו' והיתה אמונת ודת הכשדיים והכלדיים והכנענים והמצרים וכו' ואם נמצא דברי יחידים מחז"ל בתלמוד ובמשנה שדכריהם מראים שבעת תולדתו של אדם הכוכבים גרמו כך וכך, אל יקשה זה

(1) והרמב"ן גזר ההפך ואמר שלא אסרו חכמים אלא אותן שאין להם עיקר בחכמת האיצימגנינות אבל דברים שיש להם עיקר באיצימגנינות אם ראה יום שאינו טוב למלאכתו לפי האיצימגנינות מותר להזהר ולהשמר ממנו ולא יסמוך על הנס כי האיצימגנינות הן כח גדולה וכו'.

מעניכם וכו' וכן אין ראוי לאדם להניח דברים של דעת שכבר נתאמתו הראיות בהם ויתלה בדברי יחיד מן החכמים ע"ה שאפשר שנתעלם ממנו דבר וכו'. ונגד הרמב"ם בזה כתב ר' משה בן שמואל משלוניק ספרו, אורים ותומים" להוכיח על אמתת האיציטגנינות. וגם להאיציטגנינים (כמו להמקובלים) נודע ספר ישן נושן בשם "חנוך" (שגם לשניהם אין שייכות אל הספר חנוך מן הגנוזים שהעתיק הח' האפמאן מלשון כושית) שכן נמצא בספר המבחרים חנ"ל להראב"ע: "אמר חנוך אם היתה הלבנה במחברת נוגה בעת העתקת הילד משרי אמו לא תוליד עוד אמו לעולם וכו' ואני שמעתי ולא אבין כי דברים רבים יש בספר הסודות של חנוך לא ידענו מעמם" ¹⁾ והיה במאה ה'ג' מחבר הספר ארוך העדות ושמו הר' יהודה בר' יוסף האיציטגנין ע"ש שהיה אסטרוולוגוס מפורסם. ונמצא עוד ספר אחד בשם גיא חזיון להר' אליעזר החוזה או התוכן ומכיל כל ירשי חכמת החזיון והאיציטגנינות עפ"י מערכת הכוכבים. ובספר משפט המולדות הולך ומונה ימי החודש והמזלות כדיניהם להגיד עתידות לבני אדם. והיה ספר "שפע חכוכים" לר' חיים קלונימוס בר' דוד. וספר אחד בשם "פעולות הכוכבים והמזלות" בידיעת חכמת הכוכבים וחשבונות איציטגנינות. ועוד "ספר הסגולות לאבונצר" על סגולות צבא מרום וכוכבי לכת ופעולתם בתכל ארצה. וכן הספר "חשבון מזלו של אדם" המתחיל: "אם תרצה לדעת מזלו של כ"א וכוכבו". וגם בין הקראים היו מחברי ספרי איציטגנינות כמו הספר "כלי הנחשת על מבטי הכוכבים" מאת ר' אליהו בישיצי הקראי. והב חכם מושלם באיטאליא לפני שתי מאות שנים הוא הר"י מדינא בעל הבונה עם כל הריפותו וחרותו וחופש דיעותיו באמונה העמיק באיציטגנינות היינו בשפע מערכות השמים על האדם עד שכמעט כחש בבחירה האנושית.

¹⁾ Vgl. Orient 1847 S. 471.

והיו אשר רצו לחשוב את הקץ ויום כִּיאת משיח עפ"י
האיצטננינות כנראה מספר, מאמר בהוראת הדבוק משכתאי
וצדק בשנת רכ"ד על צמיחת ישועתנו" לר' דוד גאקו בר' יעקב
מאיר, וכמהו היה גם, ספר הקיצים" שמזכיר הראב"ע בכיאוורו
לס' דניאל י"א כ"ט.

ועד היום הזה ישפיקהמון בני עמנו כהמון עמים אחרים
כילדי איצטננינות, וישמרו מועדי הלבנה במלואה ובחסרונה
לקבוע זמן חתונה⁽¹⁾ או תחלת מעשים אחרים היקרים בעיניהם
כמו בהגמל הילד משדי אמו ולצאת בדרך רחוקה וכיוצא בו.

פרק שלישי

החזיון בְּאַרְבַּע הַיְסוּדוֹת. ארמ'ע.

א. אֵשׁ.

העטים הקדמונים התנבאו באש זכאי עולותיהם או מנחת
הקטורת וקראו היונים והרומיים לניחוש הזה בשם Pyromantie,
וכן התנבאו במראה הלהב העולה מעל המזבח בכנוי Empyromantie,
ואל הנבואה בעשן קראו בשם Capnomantie, אם עלה הלהב
מעל המזבח בלי עשן היה סימן טוב ואם כיבהו הרוח או עיקם
אותו היה סימן רע. וכן חזו עתידות בענן קטורת הסמים באופנים
שונים שנזכרו גם בלוחות הכשרים והאשורים אשר נמצאו כהיום
הזה באדמת נינוה ובבל.

ב. רוּחַ.

ביסוד הרוח נוסלות הנבואות: I בְּאֵוִיר, II בְּעַנְנִים,
III בְּרַעְמִים:

⁽¹⁾ עיון ע"ז באריכות להלן בשער, הכלים שונים.

I. הכשדים התנבאו הרבה באויר הרקיע ודרשו בדרך הרוח בשמים, כנזכר כה וכה בשברי לוחותיהם אשר נתגלו בימינו על אדמת ניגוה ובבל. היונים והרומיים קראו לנבואה כזאת בשם *Aeromantie*.

II. מימות עולם התנבאו רואי בעבים בחזיון תמונות העננים: הוברי השמים התנבאו כמצב העננים לעומת כוכבי נשף ובהשפעתם עליהם לשנות מראיהם. המנחשים קסמו בענני השמים המתראים ביום, בלי כחינת מצבם לנכח הכוכבים, כי אם על פי מקרה צורות העננים ומראיהם. וכבר היו להכשדים הקדמונים לוחות נבואות האשפים לפי צבעי העננים אם שחרחורים או ירקקים להורות על עתידות חבלי בני אדם אם לשבט או לחסד. וימים רבים אחרי כן כימי קיסר ביצאנץ ליאון הראשון היתה מפורסמת אשה נביאה ושמה אֶנְתֶּזָה אשר התנבאה בעננים.

* *

תורתנו אסרה בחומרה יתירה את הניחוש הזה בשם "מעונן" שהוא לדעת הראב"ע משרש ענן ור"ל חוזה בעבים: ושואל בענני הרקיע — אבל גם פה גרמה מליצת הכתובים ירוכב על עב קל" "בא אליך בעב הענן" "השם עבים רכובו" וכדומה איזו הגשמה בלתי הגונה אצל בעלי האגדה, ואמרו בכ"ר: ה' שמות נקראו לו עב אד ענן נשיאים חזיונים וכו' שהם עושים חזיונות ברקיע ומשרים רוח הקודש על חבריות... .

III. הכשדים הקדמונים התנבאו ברעמים, כנזכר בלוחותיהם: ע"ז לפי סדר החדשים, ולדעת סופרי היונים והרומיים היו להכשדים שני מיני רעמים שהתנבאו בהם: המין האחד הם הרעמים הנופלים ממרום על הארץ אחרי עכרם דרך העננים, והם באים משלשת כוכבי לכת העליונים שכתאי צדק ומאדים, ונקראים אצלם רעם הכוכבים, והרעמים האלה היו כפי מה שמודיע לנו פליניוס, המגידים עתידות ביחוד, והמין השני היו

הרעמים הנולדים בתוך העננים, שהם היו להם קול מלאכי האויר, והברק שלהם היה נתיב המלאכים ההם ברוח השמים, והמין הזה הוא הנקרא בלוחות הכשדים בשם: "רעם האלהים ב' ין" כי ב' ין היה אלוהי הרוח והאויר המרעים על הארץ, וקראו לו בעבור "רעמן" או "ברקו" והוא שהיה אח"כ תואר "יופיטער המרעים" (Jupiter tonans) אצל הרומיים, שכך היו גם להרומיים והעטרוסקים (שהיה להם לוח השנה מיום ליום על נבואות הרעמים) נביאי רעם וברק בשם Fulguratoren, וגם אצלם נמצא ההכרל בין הרעם העולה מן הארץ השמימה שמיחסים אותו לכח שכתאי, וכין "רעם המרומים", וכן הם מזכירים "רעם היום" "רעם הלילה" "רעם הלח או המים", ואצל היוונים עוד "רעם העשן".

* * *

הגשמת מליצות הכתובים, "קול אלהים" במזמור שבעת הקולות בכח ובהדר וכו' "והנה מפיו יצא" וכדומה, היתה אכן מכשול לחכמי אומות ולחכמי ישראל, בין האומות הכשילו פיו את הסופר הרומי Juvenal להוציא דבה רעה על אבותינו לאמר כי היהודים מכבדים ענני רעם ועבי ברק כאלהים, ובקרב חכמי ישראל היתה לאסמכתא על אמונות העמים הנ"ל בנבואות הרעמים, שכן נמצא ספר כ"י (1) בשם "סימני הרעמים מתיקוני דניאל" ושם נאמר ד"מ: אם ירעם בניסן ירבה הזרע ויהיה חולי בבני אדם וכו', ועוד ספר אחר (2) בשם "ספר רעמים ורעשים לר' יצחק אשכנזי" (3) וכולל נבואות הרעמים עפ"י סדר החדשים, ושם נאמר ד"מ: ניסן אם ירעים כלילה קודם החיסור יורה כבי ומספר ומחלוקת וכלבולים באותו מקום ועיירות גדולות יהרסו בארץ חצפון כגון מאנאריאה ורוסיאה, אייר אם ירעיש כלילה קודם

(1) מזכירו החי רמ"ש במ"ע 1874 Z. d. m. g.

(2) העיר עליו החי הרי"א הרבנו במ"ע הכרמל ש"ג ח"ו.

(3) הנדפס בסוף ספר מלחמת חובת להרמב"ן.

החיסור קטמות רבות יהיו באותו מקום ובארץ רוסיה וטרטאריה מלחמות רבות ועצומות ורעב גדול יהיה באותו מקום, סיון אם ירעיש בלילה אחרי החיסור יקומו ההגריאים על הרוסיאים וינצחום ויפול אדם גדול מארץ מזרח וביניהם יהיו קטמות ומלחמות וכל הפירות יתקלקלו, כסליו אם ירעיש ביום אחרי החיסור בלבולים יהיו באונגאריא ורוסיה בארץ הצפון וגם באלמאניה ורעב יהיה באותו מקום שירעיש".

ג. מים.

ביסוד המים נופלות הנבואות:

I. כמטר וגשם וכאופן נפילתם לארץ כתבנית רביכים או שעירים אם יורה או מלקוש נבו' שלכו' קראו היונים והרומיים בשם Brechomantie, ונזכר החזיון הזה כבר בלוחות הכשדים והאשורים, ונמצא ממנו איזה רושם בקרב הגרמנים עד היום הזה.

II. במימי מעינות שקראו לה היונים והרומיים Hydro-mantie בהשליכם דבר אל תוך המים לראות אם ישקע או יצוף ולהביט בעגולי גלי פני המים מתחת האבן הנשלכת אל תוכם, וכמקוה מים שקראו לה Lecynomantie ישראו על פני המים צורות ע"ד שנהוג עד היום הזה אצל הערביאים שקוראים לזו "מראה הדיו", וכן במזרק מלא מים שהשליכו בו אבנים או רצי זהב וכסף, ונראו על פני המים הצורות שביקשו לראות, ושמעו לפעמים גם בת קול העונה על שאלותיהם, והיתה נהונה הנבואה הזו אצל הרבה עמים, ונשארה הנבואה הקדמונית הזאת גם בקרב הנוצרים, הנודעת בשם Beckenzauber, כמסופר מפי האנגלי Salisbry, שלפעמים השתמשו לתכלית זו גם כמנן מלוטש או ברק החרב, ומחם הבישו על בוחק צפרניהם⁽¹⁾ כמו כראי מוצק להתנבאות מכתמים בחירים או עכורים שבהם, וכ"ז כסימני נבואה משנוי צל הצורות הנשקפות מבעד לדבר ממורט, וכן כנביע

(1) עין ע"ז עוד להלן שער ששי בפרק נחש וקסם.

חזי חזיונות

מלא מים שהיה נהוג כבר אצל הכשדים והכבלים הקדמונים כנזכר בלוחותיהם עם נבואות שונות על מימי מעינות ונהרות על פי מראיהם במלאותם ופחו הלוכס, וגודעה גם אצל היונים הנבואה במעינות שקראו לה Pegomantie, ולהנבואה כנביע קראו Cyathomantie, וכ"ז הנקרא בל"א Wasserspiegel הוא סניף לחזיון במראות שקראו לו Catoptromantie כי יחסו אל המראה את הכח להראות במחזה נסתרות ועתידות, וכבר השתמש בו פיתגורס שכתב בדם אותיות על המראה והעמיד אותו מול קרני הירח וקרא בירח את אשר כתב על המראה, וכן האמין החכם הערבי אבן כלרון כי הנביא רואה בשטח האספקלריא חזיון רוחני הנולד מצלם הנשקף מבעד להמראה, והרכה השתמשו בו הרומיים לדעת העתיד לבוא במלחמותיהם, והיה ידוע אצל הרבה עמים קדמונים¹ וקראו אל המתנבאים במראה בשם "נביאי אספקלריא" (Speculari), והיה גם סיד אסטרולוגי בנבואות המראות, ישכן מבטיח המקובל הנוצרי פיקו די מירנדולא כי במראה עשויה על פי מערכות המזלות נוכל לחזות עתידות, ובארץ הקדם ובמצרים משתמשים עד היום הזה בנבואת המראה, וכן עושים המושלמנים בארץ הורו שקוראים למראות נבואה שלהם בשם: מגורה שחירה, ועוד במאה האחרונה בארצותינו השתמשו נביאי השקר Potet במראה Cagliostro בשטח המים להתנבאות עתידות כידוע, ועוד מין נבואה אחרת כזו נשארה בקרב הנוצרים עד היום הזה, והיא בקערה מלאה מים ועל פניהם תוצק שעווה² נתכת שתעשה צורות מצורות שונות ולפיהן מתנבאים בערב שקודם ראש השנה שלהם שקורין: סילפסמער"א כענד לדעת מה יאתה ומה יקרה להם כמשך כל השנה הבאה לרע או לטוב.

* *

* *

¹ על הניחוש במראה עיין עוד להלן בשער הכלים שונים.
² על הניחוש בצורת שעווה בכלל ראה להלן שער ששי בספר נחש וקסם.

חזי הזיונות

הנבואה או הניחוש בנביע נזכר בתורה אצל נביע יוסף כי נחש ינחש בו כמו 'שראה המצרים עושים. הנבואה במראות רמוזה ברח"ל בדמיון אספקלריא מאירה ואספקלריא שאינה מאירה לביאור המדרגות בנבואה. הבטה על כוחק הצפרנים נהוגה בקרב חסידי עמנו במו"ש עד היום הזה כמו שזוכיר להלן בשער הכלים שונים. ויש שנמנעים מהביט אל המראה בלילה, וזה נזכר כבר בס' חשק שלמה בשם ספר הסוד לר"י אבן כספי¹ וז"ל: "שהייתי מלעיג על מה שנתפשט בהמוננו שאין טוב להסתכל במראה בלילה עד זה כמו שנה ספר לי אחד מחשובי ארצנו כקי בלשון ערבי שמצא כתוב בספר ערבי מגדולי החכמים שההבטה במראה בלילה תוליד עוות הפה".

ד. עֶפֶר.

ביסוד העפר או הארץ נופלות הנבואות והחזיון:

I. ברעש הארץ, שכן לפי הסופר דיודורס מסיציליא התנבאו כבר הכשדים על עתידותיהם גם מרעש הארץ אשר נקרה ויאתה במזל פלוני, וככה נמצא בשירידי לוחותיהם הקבורים ובאים באדמת ערי נינוה ובבל כנ"ל. ובקרב המון עמי הנוצרים הורה רעש הארץ על מלחמות ומגפות ושנות בצורות וכו'. והיו סופרים נוצרים כימי הבינים אשר חברו לוחות דברי הימים להורות כי כל רעש ארץ היה קודם לאיזה אסון גדול בעולם. כנזכר גם בספר צמח דוד לר' דוד גאנז.

* *
*

על התאמתות נבואות רעשים גם בין קצת סופרי עמנו ראה לעיל את המובא בשם ספרו של ר' יצחק אישכנזי.

II. בנבואת הנקוד בארץ שקראו לה Geomantie. מקורה מארץ ערב; כתחלה חפרו דבקה מספר נקודות כאדמה,

¹ אגרות יש"ר ח"ב צד 64.

ואח"כ חרתו נקודות כאלה גם בחומרים אחרים כמו לוחות עץ קלף וניירי ואת הנקודות האלה צירפו והרכיבו לצורות ידועות, ואת הצורות ההן העמידו ביהוסים ידועים אל ז' כוכבי הלכת וי"ב המזלות וד' היסודות ולז' ימי השבוע, וחפשו ומצאו בצורות כאלה אותות חיים בריאות עושר פרנסה וחלופיהן אסון סכנה צער ומות, ואת כ"ז הרכיבו עם שמות בני אדם באותיותיהם ובנימטריאות שלהם, ויצא להם הגורל כמשפט אורים ותומים, גם על החכמה הזאת נכתבו הרבה ספרים (ביחוד כמאה הט"ז למספרם) הנמצאים בכתי עקד ספרים עד היום הזה.

* *
* *

בספרותנו נמצא על החכמה השפלה הזו רק ספר אחד בשם "גורלות החול" - מיוחס לאחד גאון קדמון כללים בעגולים וציורים מיוחסים לי"ב מזלות וז' כוכבי לכת ולמזל השולט בעתו ע"ד סוגית הגמרא שבת דקכ"ח וטודעת חכמה זו בשם גיאומנציא⁽¹⁾ ונזכר גם בשלחן ערוך לר"י מדינא חלק ה' פרק כ' סי' א' "במתנבא מן הנקודות", והוא מה שמזכיר הרמב"ם בספר המצות מצוה ל"א: "ומהם מי שישטח החול ויעמיד בו תמונות וזה הרבה מפורסם כמערכ וכו'".

פרק רביעי

החזיון פְּאָרְבֶּעַ מְעַרְכֹת הַטֵּבֵעַ. דצח"מ.

א. דוּמַס.

במערכת הדומס ראו חזיוני סתרים:

1. פְּאָבְגִים: הרבה סגולות ואיכיות כמוסות ופליאות

(1) כ"י בערלין נזכר בחמאסא תקס"ה ובס' אוצר הספרים להח' בן-יעקב.

יחסו קדמונים (כמו -ספר סגולות האבנים ותועלתם לאריסטו" הנעתק גם ללשוננו) ואהרונים אל אבנים ככלל (שהיו להם אבנים קדושות לאבני גבול ותחום בשם בעטיליע שר"ל מן בית אל - בראשית כ"ח י"ח - אשר יצקו שמן על ראשן בעמק הירדן ובאסיא הקמנה עד היום הזה כיחסם להן הכה לנצח האויבים בים וביבשה ויקרו להם רשמי חקקיים שעל האבנים ההן כאמרם שהם מכתב אלחים והיו לגל עד ומצבות זכרון) ואל אבנים יקרות בפרט (שנשאו בעין קמיעות על חצואר ג"ט בשם בעטיליע כמו שזוכיר להלן אצל הקמיעות) שהשתעשעו והתעסקו הרבה בהן, כמצאם בהן כח מעורר חלומות ומאנגעטיזם, והשפיקו ביחוד בילדי הצנעים והמראות השונות הנוצצים מאבנים טובות, ובטבלאות אחדות שנמצאו בימינו כאדמת העיר נינוה נראה איך יחסו כבר חכשדים האשורים והבבלים גלוי עתידות בהרבה אופנים אל מראה אבני יקר לפי מה שהוא נוצץ רב או מעט, וזכר באחת מהן מבעת "יהלום האצכע" שהתנכאו מהאש המתלהב ממנו ימין או שמאל מעלה או מטה לחזות עתידות נגד אויביהם להצלחה או לאסון, ונמצא בספרי אבד לפני ממשלת האשורים והבבלים כארץ הכשדים מזמור על האבנים היקרות שמונה בהן סגולות שונות, והרומי פליניוס מיחס ע"ז ספר אחד מאת זכריה הבבלי כתוב אל המלך מתרדט, ובימי הבינים נתחברו מאת סופרים נוצרים ספרים רבים על סגולות האבנים הטובות, שככה ד"מ חשבו כי טוב הנופך לחולי נופל, הישפה מעכב דם החוטם והפצעים, היהלום הנשא ביד השמאלית סגולה למעוכרות שלא תפלנה ולדותיהן וכו', ועוד אמרו כי הישפה גורש חיות רעות ורוחות רעות, הלשם הוא מגן בעד חומסים וגנבים וכו', ועל כלן עולה האבן השואבת הוא מאנגעט בפעולותיה הכמוסיות, ד"מ אם יעבור רוח קנאה באיש וקנא לאשתו, יניח אבן שואבת מראשתיה, אם לא שמתה והיא נקיה אז מיד תחבק את בעלה, אבל אם תפול מן המטה אז יודע הבעל כברור כי הטקאה אשתו, גם התנכאו מהשרטומים והמוים אשר נחרתו

או נמצאו בטבע על האבנים והיו לצורות מזכירות באיזה אות או מופת, ומסופר בהנדרות העמים שע"ז חיבר פילוסוף יהודי אחד ושמו Cethel (יקותיאל) בזמן שהיו בני ישראל במדבר במרם נכנסו לארץ כנען ספר אשר סופר נוצרי ושמו תומס די קאנטימפרע (Cantimprè) העתיק אותו ללשון רומית ¹⁾.

* *
*

גם קצת סופרי עמנו יחסו נבואת עתידות וגלוי צפונות לאבנים טובות ויקרות כאותן שהיו בחשן המשפט הוא האורים והתומים בשתים עשרה אבנים יקרות שבהם, ולדעת יוסיפוס (קדמוניות ג' ח') בתשובה טובה האירו האבנים בהדר יפעתן, ואם לא האירו בהוד יפין היה סימן רע לענין הנשאל ורמז לחדול ממנו, ויוסיפוס מבטיח אמתת המראה ההוא שלא פסק עד שתי מאות שנים לפני זמן חבור ספרו, וכן בדברי הימים להשומרונים נאמר (פרשה י"ח ול"ח) שהכהן היה מכחין באבנים טובות לפי לחב המראה ושנוי אור הצבעים לחזות עתידות ולגלות נסתרות, ועל כזה רומז האבן כצוארו של אברהם אבינו (ב"ב ס"ה), וכימי הבינים יחסו סופרינו כוחות כמוסים וסגולות נסתרות לאבנים יקרות, כמו שלטי הגבורים לר"י שער האריה, ור' יש"ר מקנדיא בספרו מצרף לחכמה ובעל ספר נוה שלום, ור' דוד די פומיס בספרו צמח דוד ערך יקנטין על פליאות האבן היאצינטי בשם חכמי מחקר הקדמונים נגד הדבר והמנפח וכו'.

II. בְּמִינֵי מַתְּכֹת; העמים הקדמונים עשו לאלהות את הרוחות השומרים בתוך הארץ על המכמונים והם אלהי המתכות, ונמצא בספרי האשפים מארץ אכד בשנער השבעה אל אלהי הזהב "המצרף את הזהב" אלהי הכסף אלהי הנחשת אדון החר המכיל אבנים יקרות. אח"כ מצאו במיני מתכות איזו התקרבות

¹⁾ Pitra, Spicilegium Solesmense III.

אל האיצימנינות, והאלכימיאים כימי הבינים יחסו שמות שבעת כוכבי הלכת אל שבעת מיני המתכת, ואמרו כי שבתאי ממונה על העופרת בציון תמונת מגל, צדק על בדיל בתמונת שרביש, מאדים על ברזל בציון דומה, חמה על זהב בתבנית כוכב עם קרני אור, נוגה על נחושת בתמונת ראי מוצק, כוכב מערקור על כסף חי בציון מטה, והלבנה על כסף בתבנית קרן, באופן שקראו להכוכבים בשמות מיני המתכות ולמיני המתכות בשמות כוכבי הלכת (הכנויים והציורים האלה נשארו עד היום הזה). וכך התנבאו ונחשו במתכות ובאכנים גם בצורות טבעות שהיו כעין קמיעות (עיין להלן). ועשו את הטבעות האסטרונומיות מן זהב וכסף ונחשת וברזל או מתכת אחרת, ועל כ"א מהן חרתו שם וצורת המזל המשפיע, טבעת זהב נשאה שם וצורת החמה מלכת היום, טבעת כסף של הלבנה מלכת הלילה, אותה של בדיל צורת צדק מלך כוכבי הלכת, של ברזל אותה של מאדים שר המלחמה, נחשת של נוגה הילל בן שחר, וטבעת עופרת נשאה צורת שבתאי היא הזקנה, ברוב טבעות כאלה שכצו אכן יקרה הראויה אל מזל הטבעת, ד"מ ברקת המיוחסת אל החמה היתה משובצה בטבעת זהב, הספיר באותה של כסף, הפסדה בשל בדיל, האודם בשל ברזל, הנופך בשל נחשת, והאחלמה בטבעת עופרת. והיו טבעות כאלה מסוגלות להיות רואה ואינו נראה, ולאהכת נשים, ולדעת סודות ומחשבות אחרים, לשמירה נגד חולאים, ולהרבה מיני נבואות.

ב. צומח.

במערכת הצמחים נופלות נבואות וגלוי תעלומות ונסתרות :

1. הצמח שקורין מגדר הורה היה לנושא הרבה רעיוני הבל ודמיוני שוא, וזה מפני שמצאו בשרישו איזו דמות לקלסתר צורת האדם, כאשר שרשו העב מתפרד למטה כעין מזלג ודומה בזה לגוף אדם בלי זרועות עם רגלים מונחות זו ע"ג זו, על כן

עשו מהצמח הזה כבר העמים הקדמונים אלילי בית כמין תרפ"ס. בעשותם מחשרש הזה ננסיס בצורת אדם, והאמינו שבכחם להביא ברכה אל הבית ולהגן על שוכניו מכל אסון ומחלה: לפתוח סגור הרחם להרנין לב עקרה לא ילדה, ולהקל צירי היושבת על המשבר והאכזבים. האמונה הכוזבת הזו התנחלה עד ימי הבינים אל הגרמנים בצפון איירופה, שהיו רגילים לקצץ ולחצוב בשרשי הצמח הזה להשוותם לצלם האדם, ולפעמים עשו צורות כאלה גם מלפת או צמח אחר והיה למנדרגונה מלאכותית, אשר יחסו גם לה כמו להצמח הטבעי את הסגולה לפקד עקרות ולעורר חשק עגבים ורשפי אהבה מלבד סגולות אחרות, והיה להם זהירות יתרה בקציצת הצמח הזה, ד"מ שצריך הקוצץ להזהר שלא ישיב הרוח לנגרו ושלא יביט לצד מערב, ונחוץ לו לחרות בסכיניו שלשה עגולים סביב הצמח קודם שיעקור אותו מן הקרקע וכדומה, וקראו משום זה אל הצמח ההוא בשם Alrunen או Raunen (ובפי ההטון Erdmännchen) מלשון raunen שר"ל בל"א לחש וחשאי, ועש"ז נקראו אצלם גם אותיות הא"ב ג"כ Raunen, מפני שניחשו באותיות הא"ב להרבה קסמים וקמיעות וכשופים בלשון סתרים ולחשים (ועל כזה רומז הירושלמי שבת פ"ו "והדין דקרי על יברוחי אסור") ועוד סגולה אחרת יחסו אל הצמח ההוא כאמרם שיגדל ביתר עוז תחת העץ שנתלה עליו רשע למות אשר הטיל מים או הוציא שמכת זרע במקום ההוא וקראו אז לצורה כזו בשם: גנס התלוי (Galgenmännchen), וסכנה היא לעקור אותו מן האדמה, כי הננס הזה צורה בקול מר מחריד ומבהיל, עד שהעוקר אותו נופל מת ארצה מחמת פחד, ע"כ היו קושרים כלב שחור בזנבו אל הצמח בקשר של קיימא, ולפני פי הכלב החזיקו נתח בשר, והכלב בקפצו לקראת הבשר לחטפו היה עוקר את הצמח מן האדמה, והאיש אשר מצאה ידו אל הננס ההוא באופן כזה היה מביאו לביתו והיה מפרנס ומכלכל אותו, רוחצו ומלבישו נקיים, והצלם הזה הביא אל ביתו הצלחה וברכה ועושר ופרי בטן לעקרת הבית, והיה למחסה ולמגן על

חוזי חזיונות

יושבי הבית מכל אסון ומחלה, וליושבת על המשכר הקל חבלי הלידה. והאמינו עוד שאם יניחו מטבעות זהב וכסף אצל הננס, יכפלו במשך הלילה והיו משנה ביום המחרת. ובמות בעליו ינחל בנו הצעיר את הננס, ואם הוא ימות ובנים אין לו ינחל אחיו הבכור את הננס, ובמות אדוני הננס נתנו על קברו לחם וכסף במחיר הננס אשר הניח ליורשיו אחריו. מיני ננסים כאלה נודעו להרבה עמים, כמו אצל הסלאווים בשם: Kodotta, ואצל הגערמנים בשמות שונות כמו: Wichtel או Kobold או Maser או Alp וכו'. וביחוד היה מכונה: Drud אשר ציוני עקבו בשם Drudenfuss היו כתבנית בעלת חמש או שש צלעות המכונה אצלנו "מגן דוד" ומקורו מהגרמנים העכו"ם.

* *

שם הצמח מנדרגורה במקרא הוא "דודאים" מלשון דודים וזאהבה ע"ש שהעירו ועוררו אהבת ז'ו"ג, (ונקרא הצמח הזה מש"ז "תפוח השמן" אצל הערביאים) והביאו פרי במן לעקרה כנ"ל, על כן כאשר מצא ראובן בן לאה בשדה בימי קציר חטים את הדודאים, אשר ריחם בלבד העיר תאות המשגל, חמדה אותם העקרה¹ רחל ונתנה בשכרם אל לאה אחותה את משכב אישה בלילה ההוא, ושולמית אמרה אל דודה: "הדודאים נתנו ריח... דודי צפנתי לך". הדודאים האלה נקראים בערבית ומתורגמים בארמית י ב ר ו ח א, והפשיטא מתרגם הכתוב "הדודאים נתנו ריח" "יברוחא יהבו ריחא", כאלו מורכבת המלה מן יהב ריחא, והפולגאמא מתרגמת השם בלשון רומית: Mandragora שהוא הצמח הנ"ל, וכבר הזכירו המבארים הקדמונים כמו הראב"ע ואחרים כי הדודאים היו כצורת אדם, והנה הניחוש בתלוי ובכל אשר לו נודע גם בקרב בני עמנו כיחוד בארץ פולין עד היום הזה ששם למדו אותו מעם הארץ אשר ינחשו בחבל התלוי

¹ עיין שם הראב"ע והרמב"ן.

לרפואה¹) והרבה משיחים ההמון גם בקרב עמנו כאשכנזי וכפולין מן הננס או התָרָף הקטן המביא לבעליו זהב וכל סגולות מלכים ואת כל אשר יצוהו לחביא אל ביתו, ונקרא תָרָף כזה בין המון עמנו בפולין בשם שראַטעלע בשיחות הנשים, ואצל האשכנזים: Schröttlein, ואל השימוש באותיות Alrunen הנ"ל דומים הרבה דורשי רשומות בעמנו וגם בעלי הלשון שדרשו השם אותו מלשון אות ומופת, והרבו „אותיות“ (בדחו"ל שבת י"ב), „לפי שהם מנידים העתידות (ישעיה מ"א ומ"ה) ואפוד יוכיח“²) והוא ע"ד אמרם על למען שתי אותותי אלה בקרבן אל תקרא אותותי אלא אותיותי, וכבר אמרו באנדה ומדרש על בצלאל שידע לצרף האותיות שכהן נברא העולם, ומוזכר כזה בספר משנת יצירה ואחריה אצל המקובלים שמנו צירופי האותיות בסדר רל"א שערים שונים ורבים³) וגם חכמי ישראל אשר במקובלים לא יתחשבו הרבו לדבר בסודות האותיות⁴), ובס' מקנה אברהם אומר: „ויש כח בפשוטי לשון הקודש ר"ל באותיות . . . כמו שבארו חכמי הקבלה אף כי אפלטון העיד ע"ז על מקצת לשון היוני בספר קארטיליוס וכו'“. גם קצת מחכמי האומות מצאו רזי עולם וסגולות כמוסיות בתכונות האותיות בשפת עברית כמו החכם Schlegel בספרו Geschichte der Literatur⁵) והוא מעיר שם⁶) שגם הכנזי Alrunen הנ"ל להאותיות בא להגערמנים מן הפעניקים, וכבר הזכרנו כי הגערמנים ההם התנבאו באותיות

¹) כשוף בחבל הצלוב נזכר בספרו של גרין על המיסהולוגיא הגערמנית צד 386 ונדוע כבר במשנה בשם במספר מן הצלוב.

²) מעריך המערכות במלת את ה.

³) עיין עמק חמלך שער שעשועי המלך ובהקדמת הרמב"ן על התורה, ובס' כח ה' לישי"ר מקנדוא.

⁴) עיין הראב"ע בס' צחות והכוזרי בפירושו על ספר יצירה ובס' שלמי הגבורים ובס' ערוגות הבושם ואחרים.

⁵) ע"ש ח"א צד 126.

⁶) צד 184.

הא"ב שלהם, וע"י ממות קסמים בידם הנעשים מכפ"סי עץ והמקודשים לשימוש כזה עשו ותארו את הכתב והקמיע והלחשים בהציגם ממות האותיות בסדר מסוגל לתכלית זו, ומממות קסם (ע"יין להלן) כאלה נשאר הכינוי Buchstab לאותיות באשכנזית, וכ"ז היה למקור תעתועי המקובלים מימות עולם כבר בימי הרמב"ם ואח"כ ביחוד מימות האר"י ושכתי צני ור"י אייבשיץ עד צדיקי החסידים וקדושיהם בזמננו בקמיעות שלהם בצירופי אותיות ושמות שבכוחם להפוך סדרי בראשית¹) ולהרוס חוקי הטבע ולעשות נסים ונפלאות בשמים ובארץ, וכשם שקראו לכל סכלות מפלה בשם „חכמה“ כמו „חכמת היד“, „חכמת הפרצוף“ כך קראו גם לזה „הכמת הצירוף“ כמו שהאריך בזה הרב חיד"א בס' ועד לחכמים אות יו"ד ע"ש.

II. עֲלֵי הָעֵצִים בְּמַחְאָם פֶּה : בלוחות הנבואות להכשדים הקדמונים מדובר הרבה על התנבאות בעצים ואילנות, וכן הסופר פועללוס מזכיר אצל האשורים נבואה כזאת וקרא לה Phylломantie, ובאמת נמצא מין נבואה כזאת להגיד עתידות מתוך תנועות העצים והמית ענפיהם ועליהם המשקשקים והמוחאים כף זה בזה לרוח היום כמעט אצל כל העמים הקדמונים. ככה נודע בין היונים „אלונים מדברים“ במקום דוד ון, והעץ לאַרבעער על האי דילוס, אשר מתנועותיהם חזו עתידות למו, והעטרוסקיים הכדילו משום זה בין עצים טובים ובין עצים רעים לפי נבואתם לטוב או לרע, וביחוד היו התמרים מסוגלים לזו אצל הכשדים, והיו תמרים אלהיים בארץ ערב, והיה להם עוד עץ מתנבא הוא המין שקוראים לו „זמרה“ (ובהומית: *Spina aegyptio*) שנשא ענפיו כעין קמיעות לשמירה, ועוד

¹ במצאם הרבה רמזים ע"ז בפספסוטי קדמונים כמו במדרש איכה רבתי עה"כ חלל ממלכה ושריה שהוצרך הקב"ה לשנות שמות המלאכים שבל"ז היה איפשר להם לפעול ע"י שמות נגד רצון השניות ככה טעשה כשפים שהורה בזה גם הרמב"ן בבאורו לפ' שופטים.

האמינו לשמוע קול נבואת עתידות ממין סנה שקורין „נרקד“, וכחגי עמים רבים בשעת הקרבת העולות ממעל להעצים אשר על המזבח הכירו מתנועות ענפיהם ועליהם את רצון אלהיהם. ונמצא בארץ הודו עץ תאנה אחד קרוש ושמו סיפאלא, וכאשר יגעו עליו בנשוב עליהם הרוח יאמרו הברהמנים כי כן יגעו מחדת קודש בקרוב אליהם האלהים.

* *
*

נבואה כזאת נזכרת גם במקרא שהיה אצל העיר שכם האילן שקראו לו עש״ז „אלון מעוננים“ (שופטים ט') וכן הבכאים אשר מקול צעדה בראשיהם ידע דוד המלך להכות במחנה הפלשתים (ש״ב ה') וכן עץ התמר לאשה נביאה הנקרא „תומר דבורה“ (שופטים ד'), ובתלמוד קראו להתנבאות כזו מתנועות העצים וביחוד התמרים בשם „שיחת דקלים“ שהכיר ריב״ז (סוכה כ״ח) כמ׳ש בערוך מלת סח : „שיחת דקלים פי' בתשובות וכו' פורסין סדין בין הדקלים וכו' ורואין איך יגיעו חריותיהם זה אצל זה יש בו סימנים שמכירין בהם הבקיאים כמה דברים ואמרו ממר אברהם גאון וכו' שהיה מכיר בשיחות דקלים“, והריטב״א בעין יעקב פ״ב דסוכה ז״ל : „והאי שיחת דקלים כתב רבנו האי גאון ז״ל כי בדורו היה ר' אברהם קאבסי שהיה מכיר עתידות בנענועי עלי האילנות“⁽¹⁾. וכן מזכירים קדמונינו מין נבואה בתמרים שקראו לה „חכמת התמר“ המיוחסת אל שלמה המלך, דהיינו להשכים בבקר קודם עלות השחר בשעה השנית ולחתוך שני ענפים מהתמר כלי לדבר בשעת החתוך וכו' ועם עוד הרבה תנאים אחרים יוכל השואל לשמוע עתידות גדולות ונצורות⁽²⁾.

(1) כ״ח ב' צד 40 במכתב יש״ר ע״ש.

(2) כ״ח ב' במכתב יש״ר בשם סי' בית יער הלכנון לרי אברהם יגל, ודומה לזה בספר הנוכחי שער ג' פרק א' במקל לו.

III. התנבואות בכפיים עין ובמקל יד ובמטה הקסם
 ובשכמי החצים, כעין שמספר הרומי טאציטוס שמצא בין
 הגערמנים, והיה נהוג קסם כזה בהרבה ערי איטאליא, ונקראת
 הנבואה במקלות ברומית Rhabdomantie ¹ שהיו להם מקלות
 אלונים ועליהם צורות אותיות ישנות מאד, ונזכרת הנבואה
 הזאת גם בלוחות הכשדים והבבלים, וכן היו לנביאי מדי מקלות
 ברושים שהשתמשו בהם לתכלית זו, וצורת אנודת השכמים
 ההם היה הותם תכנית כהניהם, וכן אצל הפרסים דבקי דת
 צורדאסתר היו מטות הקסם ותמיד במספר נפרד, ובין הסינים
 נמצא עד היום הזה בכתי תפלתם גביע עם שכמים מצוינים
 באותיות, והשואל מניע את הגביע להפיל מתוכו שכמים אחדים
 ומצא בהאותיות שלהם תשובה על שאלתו. הניחוש הזה
 בשכמים ובמקלות נתן יד ושם אל מטה הקסם (Zauberstab)
 שהשתמשו בו הקוסמים והמתנבאים מני אז, שכמוהם היו מטות
 הרומי מצרים, ונזכר מטה הקסם בשירות הומרוס ואצל הרומיים,
 ובבלל נודע כי המטה היה לקסם ביד כל עושי נפלאות מימי
 קדומים ועד היום הזה, והיה המטה אצל כל הקדמונים אות יכלת
 ועזו עליוני לאלהים ולחצי — אלהים שעשו נסים ונפלאות
 במטה או בשכמי אשר בידם, ונודע המטה של מערקור בככום
 קירקע מעדעא פיתגורס צורדאסתר וכו'.

* *
 *

על הנבואה במקלות רמז הנביא הושע בהוכיחו: „עמי
 בעצו ישאל ומקלו יגיד לו“, ולזה היה ירוש השם קסם בעברית
 לניחוש העתידות, כי קיסם בארמית ר"ל מטה או כפיים מעין,
 ע"ד השם בר"ם לשתי החוראות האלה, היינו קסם וניחוש

¹ וזהו שמזכיר הרמב"ם בספר המצות מצוה ל"א: „הזהירונו
 מקסום וכו' מהם כיו שיכה במטה אשר בידו בארץ הכאות הכופות ויועק
 זעקות משונות ויעזוב כחשבתו ויביט לארץ זמן ארוך עד שימצאחו כמו
 עינוי חולי הנפול ויספר מה שעתיד להיות וכו'“

וגם מוטות עץ ושבת וענפים, ומ"ש אצל שליחי מואב ומדין אל בלעם בן בעור הקוסם, וקסמים בידם" ר"ל כפשוטו : ממות הקסם בידם, וכן פי' הסמ"ג קיסם קסמים מלשון קסמי עצים שר"ל המטיל גורלות בקסמין ובכקיעין של חתיכות עצים.

ג. חי.

הנבואות במערכת הבעה"י נופלות :

I. בְּנִחָשׁ. שהיה נושא הניחוש הראשון להאדם, כי נחש החלו מראש ומקדם לחזות נפלאות וסודות, שהיה להם אות חכמה ערמה ומזמה, ובעגולו בתחבו זנבו בפיו רמז להם על חיות נפש העולם ועל עלמות ואלמות, וכנחש הואילו מני אז לעשות אותות ומופתים כידוע בהרבה ארצות בני קדם עד היום הזה, ולכל העמים אף היותר פראים היה הנחש בעה"י מתנבא ומגלה עתידות, שככה האמינו הערביאים הקדמונים כי האוכל לב או כנר נחש יכול להכין שיחות חיות ועופות, וכבר התנבאו האשורים והבבלים בלב נחש, בספר *Antiquitates Italicae* של Muratori חלק המישי מסופר כי המון האיטלקים מאמינים שמשנת 1002 ואילך היה נמצא בעיר מאילאנד בהיכל St. Ambrogio נחש הנחשת שעשה משה לכני ישראל במדבר — ובאמת היה שם צלם דמות נחש כהיכל ההוא.

* *
*

גם בספרי הקודש נזכר הנחש כחי ערום, ובו נעשו אותות ומופתים במצרים, והיה סמל הרפואה ברמז נחש הנחשת, ומלחשו נקרא, חובר חברים מחוכם" ומכונה, הלוחש" (נחמיה ב'), עד שמהשם נִחָשׁ יצא השרש נִחָשׁ בלשון עברית לכל מיני ניחוש וקסם, והיו בישראל מיד אחר חורבן בית שני כת מסתרים בשם "חברי הנחש" הם אוֹפִיִּים, והמקובלים קוראים לסמאל שלהם בשם הנחש הקדמוני וכו' וכו', ובאגדות התלמוד הודו באמתת חוברי חבר (יבמות קב"א) וחלקו בין חבר גדול המשביע בעה"י

גדולים ובין חבר קטן המשביע בעח"י קטנים (סנהדרין ס"ה).
II. בעופות, שרגילים היו כבר האשורים והכשדים להגיד עתידות עפ"י מעופת צפרים וקריאת בעלי כנף שונים, באמונתם כי הצפרים מעופפות בקרבת האלהים ומגלות סודות השמים מאחורי הפרגוד, ונבואת העופות היתה נהוגה גם בין היוונים כנזכר בשירי הומרוס, והיה להיונים מקום מיוחד הוא דודונה לנבואת יונים הידוע בשם טויבענאראקעל, והרבה התנבאו הרומיים באכילת העופות והצפרים ביחוד בתרנגולים שקראו לה בשם: Alektryomantie, כי רשמו בחול מעגל גדול בכ"ד חלקים ובכ"א מהם חרתו אות אלפא ביתא, ועל כל אות הניחו גרעון שעורה, והתרנגול אוכל את הגרעונים, ואת האותיות שתחתיהם צרפו לתבות והיה להם לגורל נבואה, וכבר היה התרנגול קדוש לנבואה אצל הפרסים הקדמונים, ובין יתר העופות היה להם הנשר מנשר טוב, האיה מבשרת רע, הדיה טוב ורע גם יחד, הכוס אך טוב, הדרור רע, השלך טוב, הקורא והעורב לבשורה רעה, וקראו לכ"ז לשון העופות, וזהו שמספר פליגיוס כי היוני דעמוקריט הבין לשון העופות, ופיקוסטראט מספר זה על אפולוניוס ואמר שלמד להבין לשון העופות מן הערביאים המבינים שיחות העופות.

* * *

נבואת העופות רמזה בכתוב, ועוף השמים יוליד את הקול" במ"ר קהלת: זה העורב והכמת המיירין, ובשבת ס"ז: האומר לעורב צרה ולעורבת שריקו שחמו תרנגול וכו' ותרגמת וכו', ובגישין מ"ה: דקאתי עורבא וקרי ליה עיליש וכו', ובסנהדרין ס"ו: המנחש בחולדה בעופות וכו', וכנו את הפטפוט הנבואי הזה בשם שיחות חיות ועופות, כמ"ש בגישין שם: האי נברא דהוי ידע בלישנא דצפור וכו', ואמרו על המלך שלמה: שמע צפור מצפצף והיה יודע מה מצפצף (ילקוט מלכים כ"ח) ובמשנה (סוטה ו') שמע מעוף הפורה, והרמב"ן בפ' שופטים מודה באמתת

ניחוש צפצוף העופות (וז"ל שם, ורכים ותחסדו לומר שאין כניחושים אמת כלל כי מי יגיד לעורב ולעגור מה יהיה, ואנחנו לא נוכל להכחיש דברים שנתפרסמו לעיני רואים וכו' כי הניחושים שרש דבר נמצא בהם) וקרא גם לכ"ז, חכמה" (1). והיה לדעת הזוהר מתנבא כזה גם אביו של בלק המכונה עש"ו, צפור, וביחוד התרנגול שהיה לדעתם בסנהדרין אליל הבבלים עה"ב אנשי בבל עשו סכות בנות מאי ניהו תרנגול, שדרשו סכת מלשון סוכה וצופה כמו השם "שכוי" לתרנגול שיסדו ע"ז ברכת השחר, הנותן לשכוי בינה וכו', ורכו סודות התרנגול בספרי הזוהר והמקובלים. ובצוואת ר' יהודה החסיד סי' נ"ט מצוה לשחוט תיכה ומיד תרנגולת שקראה כמו תרנגול, ונהוג זה עד היום הזה בין חסידי פולין כדין חמור הלכה למשה מסיני, למורת האיסור בפירוש בתלמוד שבת הנ"ל שהאומר שחטו תרנגולת בשביל שקראה כן תרנגול הרי זה מדרכי אמורי (2). והרבה השפיקו בין סופרי עמנו בילדי נכרים האלה וחיברו ד"מ הס', ספר נסיונות ע"י העופות לאריסטו וידיעת מזל האדם וכן, ספר נסיונות לדעת כל דבר ע"י העורב ונסיונות העורב וכדומה, וכיחיד מאריך הזוהר בשמותים כאלה ואומר ד"מ: פתחא קדמאח אית מנהון חדא דשמיא אקרי גוריאל וכו' ומתמן נפקין ומכרוזין מלה עד דמשתמע בכלהו רקיעין וכו' אפילו צפרא שמיא ועופי דארעא כלהו נטלי מלה ואודיעי לה בעלמא עד דנטלי מלה כל אינון גרדיני נימוסין ואתיין בחלמא לבני נשא (פ' פקודי) האי מאן דאסתכל צפצופי דעופי וכו' מהאי סטרא קאתי דרוח מסאבא שרא על ההוא עופא ואודע מלין בעלמא (פ' וירא) וכן ככוונות

(1) עיין ע"ז עוד בס' נשמת חיים מינ פכ"ב שמביא ע"ז הרבה ראיות מחכמי ישראל וחכמי האומות ומספרי הקבלה והזוהר.
 (2) ונזכר גם בספרו של גרים בין אמונות טפלות של הנוצרים האשכנזים סי' 76 לאמר: העננע וויא איין האהן קראָהען בעדייטעם אונגליק. ועיין בס' ועד להכמים לח"ג חידו"א אות ח' כי ר' יהודה החסיד בעצמו הרגיש בזה ורצה לתרין וכו' ע"ש.

חזי חזיונות

האר"י דף נ"ח נאמר שהעופות מוכנים לכשורות טובות ורעות, הנץ לכשורות טובות, והעורב לרעות ⁽¹⁾ וכיחוד מאמת הדבר בס' נ"ח ג' פ"ב ע"י ראיות שונות.

III. הַנְּבִיאָה בְּשָׂרָא בְּעַח"י. כמו שנמצא בלוחות הכשרים והכבלים והאשורים נבואות וניחושים בכלכים בזוכים וכו', ואצל הרבה עמים קדמונים שאלו בשרצים וברמשים לנלות עתידות, שככה היו הנמלים והדבורים אצל היונים והרומיים מבשרי המות, הצב הוא קסם מנחשים ומכשפים עד היום הזה, גם הארבה היה להם לניחוש, ועל ההולד (וויצעל) שחו הנוצרים בימי הבינים כי בסגולת רפואתו להחיות מתים. הרומיים התנבאו בשור פר המכמא בשפתיו קול אדם, והיה להם תמיד לסימן רע בהשמיע שור קול אנוש.

IV. הַתְּנַבְּאוֹת בְּמַעַי הַקְּרִבְנֹת. שכן נחשו כהני העמים הקדמונים בקרבי המעיים של הקרבנות בבחינת גודל האיברים הפנימיים וצבעם וכו', וכיחוד השניחו בכבד שהיה אחר החלב ראש אימורי הקרבן אצל ההודים והמצרים, וקראו היונים והרומיים למין נבואה כזו Hepatoscopia וברקו את הכבד משני עבריה, צד טוב וצד רע, והתנבאו עפ"י מראהו וצבעו וכריאותו ולחותו לטוב או לרע, כנמצא כתוב וחרות בשרידי לוחות הספר הכשרי של המלך סרגון הראשון על נבואות הקרבים מחיצונם ומפנימם וכיחוד מהכבד לפי המצא שרוע או קלומ אחד קצות הכבד או שני קצותיו גם יחד וכו', ונזכרים עוד שם סימני נבואה במראה ובעצם המרה וכן בדיקת הריאה וכו'. הנבואה הזו בקרבי הזבחים התפשטה מארץ בבל אל כל ארצות שכניה, צפונה בארם ומערבה בכנען ובפלשת ובכל אסיה הקטנה, ומשם באה אל היונים והרומיים, ששם נתפרסמו ע"י ספרים מיוחדים בשם: Libri haruspicini.

* *
*

(1) השוה לזה מ"ע "ציון" 162.

הניחוש בכבד להכבילים נזכר בספר יחזקאל בכתוב, לקסם קסם וגו' ראה בכבד וגו'. וגם בקרבנות התורה היה הכבד ראש האימורין (ויקרא ג' ד'), אך בלי שום זכר לבדיקה ולהתנבאות, שהרחיקה התורה כ"ו באמרה, לרצון לפני ח'.

V. הַתְּנַבְאוֹת בְּבְהֵמוֹת בְּיָתוֹת, שגור אלפים בשעת לדתן עם איזה מום ושנוי בגופם ובאיבריהם שהכשדים חזו עתידות מכ"ז כנוכר בלוחותיהם בכתב היתדות הנ"ל, וכיחוד הורה להם לידת סוס בכל מיני שנויים על סימן טוב או רע לכל המשפחה ולכל הארץ, וכן הרבה נבואות בלידת כלב עם מומים ושנויים לאותות על גורל הממלכה כלה, והניחוש היותר מסוים במין הנבואה הזו היה להם בלדת בהמה ילד שאינו ממינה.

VI. בסוג הזה שייך עוד האמונה הטפלה והדמיון הנורא באדם שנהפך לחיה רעה, דמיון איום אשר היה שורר כבר במוח הקדמונים, שקראו לו: Lykanthropie, ככה הלם הדמיון הזה את ראש נבוכדנצר מלך בבל כמסופר בספר דניאל, ואת בנות Prötos מלך קדמוני בארץ יון עקב נאותם הכתה יונא אשת יופיטער בדמיון הזה ללכת לרעות באחו כבהמות. ביחוד האמינו היונים והסקיתים בחיה נוראה אחת כזו שקראו לה הגרמנים: Werwolf, והיו לה עוד שמות אחרים כשיחות הגרמנים העכו"ם והנוצרים, וכיחוד במאה המ"ז למספרם התהלך הרמיון הזה כשגעון נורא בהמון עמי ארצות איירופא כידוע, והאמונה הזו נמשכה עד ראשית המאה הנוכחת, והיא כאמור דמיון קדמוני שאדם נהפך לחיה רעה טורפת ומחנקת בכח מעשה שמן וכשפים, ובהורו נקראת החיה הזאת כשם Rakshash¹⁾; וכסוג הזה שייכים עוד כל בעח"י הדמיונים אשר נולדו במוח כל העמים, חיות טורכות באופנים שונים ומשונים יוצאים מגדר הטבעי וכלם ילידי התופת וגי בן הנום כידוע.

¹⁾ Vgl. Oriental. Märchenwelt, von C. Michael.

ד. מדבר.

הנבואות במדבר הוא האדם נופלות.

I. בילודים, הכשדים התנבאו מתואר הילדים על גורל כל המשפחה וכל המדינה, ונמצא בלוחותיהם בכתב היתדות הנבואה הזאת בסדרים ערוכים להגיד מראש האותיות לאחור מאותות הנולדים ומכל מום רע בגופם ובאיבריהם ומכל איזה שנוי בהם היוצא מהרגיל ומסדר הטבעי. לידת אנדרוגינוס היה סימן רע אצל כל העמים הקדמונים, וסופרים רומיים מספרים שכאשר נולד אנדרוגינוס חשליכוהו לתוך הים כדי להסיר את הסימן הרע. והורה להכשדים לרת ילד עם שערות לכנות על אריכות ימי המלך, ועוד סימנים אחרים רעים וטובים הלוקחים מתואר ראש הילד בשעת לידתו.

II. הנבואה בהפטה על־כף הַיָּד, שכן נהגו כבר קדמוני הכשדים האשורים והמצרים להתנבאות עפ"י קוי ושרטוטי הכף, גם היִנִּים והרומיים נהגו בה וקראו לה: Chiromantie, וכבר הזכירו דימוקריט ואריסטו את החכמה הזאת, ובמאה השנית למספרם בימי אנטוניוס קיסר רומי היה איש ושמו ארטעמידור מארץ לוד מפורסם בנבואה זו, ואחרי בלותה כמעט היתה לה עדנה בימי הבינים בספרי אל בערם הגדול, סקוטוס, אבן סנה ואחרים. והיתה לנבואה הזאת איזו התקשרות עם האיצימגנינות, שכשם שהציבו את כל האדם תחת השפעת המזלות, כך הציגו את יצורי איבריו תחת ממשלתם: החזה הכמן הנב השאר הצלעות והעור בכלל המתנים והשוקים נכחו היטב וגם הברכים והרגלים ועקבותיהם ואף ההלוך רמזו על סימנים ידועים בגורל האדם ובתכונתו. ביחוד השניחו על היד בחשבם שכל חלק מקף היד עומד תחת ממשלת מזל מיוחד, וככה יחסו את אצבעות היד או מרומיה ואת שרטוטי הכף וקויה וצורותיהם וכל צירופיהם השונים לממשלת כוכבי הלכת, ובכן היה האנודל לטאדים ורמזו על מדת נבורה ועוז ונבורת

אנשים, האצבע לצדק ברמז על כתר שם טוב וכתר כהונה, האמצעי לשבת אי ברמז על כח הכשוף ואצבע אלהים, הקמיצה לחמה מורה על ידידות עוז וכבוד, ועל הזרת מושל נוגה ומשפיע ילדים יפים והן טוב בעיני נשים; המשו לש באמצע הכף מיוחס לכוכב מערקור ומורה על מזמה ערמה וננכה, הלבנה מושלת על מקצעות הכף ומביאה פגעים ומרעין בישין. וככה הרבו להתנבאות על גורל חיי האדם בשרטוטי הכף ובקויה. ד"מ אסקו החיים שבין אנודל לאצבע עמוק וישר הוא מורה על חיים ארוכים, ואם כהה הקו הזה לא יאריך האדם ימיו, וכן בהרבה צירופי הקוים עם המשולש ההוא וחלופיו ושנויו. הרבה סופרים אחרונים בין חכמי האומות בימי הבינים התעסקו בנבואת היד, ככה ד"מ כתב הסופר קארוואנעס ספר שלם עליה ומכרר שיש ק"ע מיני ידים בשנויי קויהן, ולפי מנין סופרים אחרים נמצא תמ"ב מיני ידים, ולכא"א מהם מ' קוים ראשיים כ"ז קוים שניים וע"א קוים שלישים, וכ"א מורה על איזה מקרה בחיי האדם או באיכות תכונת רוחו.

* * *

הרבה השפיקו גם חכמי עמנו בילדי הנבואה הזאת שקראו לה: „חכמת היד“ וסמכוה על הכתוב (איוב ל"ז) „ביד כל אדם יחתום לדעת כל אנשי מעשהו“, ונמצא בדרשות הרמב"ן בזה"ל: „ומה שכתב הגאון ז"ל שאמר בכתוב זכר ונקבה בראם היא חכמת הכף והשרטוטין עכשיו משתמשין בהם ומתעסקין בה בני אדם וכל אלו הדברים וכיצא בהם חכמות ישנות אמתיות הן ומקובלות ביד מקבלי התורה וכשאנדנו אבדו החכמות עמם ונשאר זכרם בשבוש ביד מועטים ובאו הפילוסופים והכחישום וכבר היה בכאן איש יוני אשר קבל מחסדי אלמאניה חכמה זו והיה אומר בצורות הפנים נפלאות לעיני הגוים ושמן ר' שבתי הזיני“ עכ"ל, ונמצא כספרותנו מימי הבינים הרבה ספרים המדברים על חכמת היד, כמו הספר, שאלת התלמיד ומענות הרב בחכמת

חיד, והספר „דברי חכמים על הכמת שרמומי היד להר' אליהו כר' משה גאלינו" ועוד ספרים אחרים, ונזכר גם בשולחן ערוך לר"י מודינא ח"ה בפרק מעונן ומנחש — עכשיו רק הצוענים משגיחים על יד פשוטה לפניהם להגיד עתידות.

II. הַנְּבוּאָה בְּהַפְרַת הַפְּנִים. בתחלה השניחו רק על המצח ובחנו את שרמוטיו וקויו ונקודותיו ומרומיו ומשולשיו וקווי שתי וערב שבו, ומנו בכלל שבעה שרמוטים או קמטים על המצח לרחבו, העליון מיוחס לשבתאי, השני לצדק, השלישי למאדים, הרביעי לחמה, החמישי לנגה, הששי לכוכב מערקוה, והשביעי ללכנה, ומכל השרמוטים והקמטים והקוים ההם התנבאו על גורל האדם ועתידותיו, אם יאריך ימים או ימות בנעוריו, וכאילו מיתה אם בחרב או במים, ויתר מקרי האדם בחייו, והרבה ספרים נכתבו בלשונות רומית ויונית על זאת, שקראו לנבואת הפנים: Physiognomik ולנבואת המצח: Meteposcopie, וכבר התעסק בה אריסטוטלס וכתב עליה ספרים אשר העתיקו והוסיפו ובארו סופרי ימי הבינים למאות, והאחרונים השניחו והקפידו על הפדחת השערות העינים הנבות החוטם הפה השפתים השינים הלשון האזנים הלחי הזקן וקלסתר הפרצוף וכל הראש והצואר והגרון והכתפות והזרועות והידיים והגידים והצפרנים, והוכיחו מכל אלה גם על תכונות האדם ומדותיו, ד"מ עינים קטנות מורות על קנאה, עינים גדולות על גסות רוח, מראה ירוק ושחור בפנים רומז על סכלות ועקשות, מראה לבן בפנים על רוך לב, חוטם עקום על נדיבות ופזרנות וכיוצא בו, ובדרך זו יצאה הכרת הפנים מגבול הנסתר אל הנגלה בסוף המאה האחרונה בשיטת לאפֿאטער (הנודע בהתעשקו עם הרמב"ן) שהרעישו גם היא במשך איזה זמן את העולם, ואח"כ כלתה כענן, ותשב ותחי בהכרת הגלגולת שקראו לה פֿרענאָלאַגיע לראש מסביו הרופא גאָל כידוע.

גם בקרב חכמי עמנו התפשטה נבואת הפנים בשם חכמת הפרצוף" לכל חוקותיה והלכותיה. ונזכרת כבר בזוהר פ' יתרו בחלק רזא דרזין עה"כ ואתה תחזה: "בשית סמרין אית לאסתכלא בדיוקנין דבני נשא . . . ואלון אינון בשערא בעיינין כחוטמא בשפוין באפי' בדין באינון שרמוטין דידין . . . ואתה תחזה בשערא בקמיטין דמצחא באילין קריצין דעל עיינין . . . רשימין וקמיטין בהאי פרצופא דאדם כאינון כוכביא ומולות למנדע ולאסתכלא בהו חכמתא סניאה וכו' וכו'" — כל הכלי חכמת הפרצוף והמצח לכל פרטיהם ודקדוקיהם — וחסיכו את חכמת הפרצוף עה"כ (ישעיה ג'), "הכרת פניהם ענתה כס' וז"ל הרמב"ן בדרשותיו ובפירושו על ספר בראשית, "וכתב ר' שרירא הגאון שטסרו חכמים אחד לחברו הכרת פנים וסדרין שרמוטין מקצתן אמורין בסדר פסוק זה ספר תולדות אדם ומקצתן בסדר פסוק שלאחריו זכר ונקבה בראם וכו'". והיה ספר קדמון מיוחס לבן סירא שמזכירו הרמב"ם בחקדמתו לפרק חלק, וכן ספר בן סירא והוא היה איש שחבר ספרים יש בהם התולים מעניני הכרת פנים אין בהם מעט ולא תועלת אלא אבוד זמן בהכל וכו'". גם יש"ר מקנדיא התעסק בחכמה זו, ובספרו הגדול בשמת בת שלמה נמצא (לפי דברי הקדמתו בסוף אגרת אחוז שלו) גם פתרונים על ציורי היד והפרצוף, ונמצאים עוד הרבה ספרים ע"ז כמו "מראית הפנים לאריסטו על חכמת הפרצוף או מאמר בהכרת הפרצוף". וכן "חכמת היד וסימני השערות והגידים והצפרנים להר' אליהו בר' משה גאלינו" וכן "מאמר על תועלת קמיעות שינות וכו' ועל ידיעת מקרי בני האדם לאורך ימי חייו מצחו וכפות ידיו עם ציורים נוראים ומכחילים מצורות בני אדם וצורות ידים" (כ"י מינכען) וכן הספרים "מאמר בהכרת הפרצוף" "מראית הפנים" "מאמר על חכמת הפרצוף" "שער בחכמת הפרצוף לאריסטוטלס או שער הכרת הפרצוף" "שער בפרצוף ושרמוטים" וכן הספר "תולדות אדם לר' אליהו בר' משה גאלינו (הנ"ל) וקצור ממנו נקרא חכמת היד וחכמת הפרצוף" ובעל

חזוי חזיונות

שלשלת הקבלה מזכיר ברף ס"ו שחיבר ספר חנוך מפתרון כל מיני שרטוטי הידים והפנים, ועוד אחרים כיוצא בהם, והמקובלים השתמשו בחכמת הפרצוף לתכלית נסתרות בנשמות, כמו שספרו על האר"י שבכה חכמת הפרצוף הכיר בכל אדם את הנשמה שבקרבו וכל גלגוליה, גם במובן הנגלה של לאפאטער (Physiognomik) נזכר בספר עברי קדמוני בשם „סוד הסודות“ המיוחס לאריסטו בזה"ל: ¹⁾ „אכסדרר דע כי לפי שחכמת הכרת הפרצוף מהחכמות שמעיינים בהם ושמחשבים בהם וכו' מאותות הכרת הפרצוף מה שנתאמת כבר שהוא ידוע בימים אשר עברו ואשר נסינו אותם באמת מזמנים קדמונים וכו' ודע כי הלוכח הכחיר עם העין אשר כעין התכלת והצהיבות המרובה יורה על העזות והרמאות והנאוף וקצור הדעת והבט לאנשי אשכנז שיש בהם המדות האלה מה שיש בהם מה שמות והעזות ולכן השמר מכל שהוא עינו כעין התכלת והוא צהוב ואם יתחבר עם זה שיהיה רחב המצח וצד הזקן חלק ושער ראשו מרובה השמר ממנו כמו שאתה נשמר מהאפעים ההורגים“ (דף מ"ד שם).

¹⁾ Orient 1848. S. 182.

שער שני

צופי נסתרות.

פרק ראשון

מלאכים¹

בין קדמוני העמים התבוננו אך מקצתם ורק חכמיהם ונבונהיהם על כח אחדי בטבע שהוא שרש ויסוד כל חוקי התולדה המתהפכים במסכותיהם ומשתנים לרובות יצורי אין קץ ותכלית למספרם, וקראו לכח הכללי הזה שהוא רוח ונפש העולם בשם „אלוה“; אכן המונס השיגו רק את הכוחות הפרטיים לכל חקיתיהם ושנוייהם בטבע, והיה להם כל כח וכח לאלהים, ומספר אליליהם רבו כמספר חוקי הטבע; אמנם הבינונים בהשיגם את הכוחות הקטנים הרגישו נ"כ שהם אך ענפים מגזע אחד גדול ופרטים מכלל אחד הכולל את כלם, וקראו להכח הכללי בשם אל עליון או אלהי האלהים, ולהפרטים או הכוחות הקטנים הטבעיים בשם אלהים תחתונים, אלים קטנים, בני אלהים, חצי אלהים, או הגשימו אותם בשמות נכורים אנשי שם וכדומה, על

¹ על מהות המלאכים ופרטי שמותיהם וכגויהם בספרותנו הארכתי לדבר בספר המלאכים שהוא החלק השני מספרו מעשה מרכבה.

כן היו לרעמים הקדמונים רבוי אלהות עד אין קצה, אלהים מפוזרים ומפורדים בכל מרחבי התכל וביסודותיה, ונתנו שם מיוחד לכאן"א כנודע בשיחות מיטהולוגיע שלהם, והיו אלילים אשר שכנו גם בתוך בעח"י שונים למיניהם וכבדו את הבעח"י ההם כאלהים כמו המצרים ואחרים, והיו בעח"י כעין משרתים לאליליהם וקרושים להם כידוע, ודמו להם בעח"י כאלה שונים ומשונים בתכניתם ומרכבים באופן מכיל, ולהמתוארים שבאומות היו אח"כ האלהים או האלים התחתונים ההם כעין עוזרים ומשרתים להאלהים העליונים, עד שמנו ההודיים לג' מיליאנים משרתים כאלה' ומשורר היונים העזיוד מזכיר כי שלש רבבות אלים כאלה סוכבים את הארץ, שכלם משרתי צום ופקידים על בני האדם, והם מוחתלים בערפלי טוהר ומתהלכים לשוט בארץ לארכה ולרחבה, גם אפלטון דבר הרבה על משטר מלאכים כאלה שהם אישי הבינים בין האלהים ובין בני האדם, ואצל האפלטונים החדשים והפרסים התרחבה כת המלאכים עוד יותר ויותר, ומושב המלאכים היה עולם הכוכבים כנ"ל, ונשארה האמונה במלאכים מעופפים ומרחפים בין השמים ובין הארץ גם בקרב העמים החדשים עד היום הזה.

* * *

בתורתנו המלמדת אחדות האלהים נקראים האלהים התחתונים והאלים הקטנים של האומות בשם „אלילים“ או „אלהים אחרים“ ולכוחות הטבעיים הפרטיים קראה בשם „מלאכים“ שד"ל שליחי האלהים ומשרתיו עושי רצונו וחפצו בממשלתו אל כל אשר ישלחם, ומליצת הכתובים כדרכה הגשימה אותם בתכנית „כרוכים“ עם כנפים מפני שהם חשים ומהירים כפקודת האלהים.

אבל בימי גלות בבל ואחריה כהתורע להיהודים שמות משרתים כאלה אצל הפרסים והיונים והרומיים וכו' קבלו מהם שמות המלאכים בתארי אישים מיוחדים והעלו עמם מבבל

(ירושלמי ר"ה וב"ה) שמות מלאכים ממש, ודמו להם את
 המלאכים כמראה נבר (דניאל ח') בכנדי כהנים ולבושי בדים
 לבנים (שם י' יחזקאל ט') ובאזורי זהב כמ"ש "לבוש בדים
 ומתניו הגורים בכתם אופז וגויתו כתדשיש ופניו כמראה ברק
 ועיניו כלפידי אש זוהעותיו ומרגלותיו כעין נחשת קלל וקול
 דבריו כקול המון" (דניאל י'). והיו המלאכים יועצי האלהים
 ושליחיו בבית דין של מעלה באמונת הפרסים וכן אצל קדמונינו,
 ואמונת הכבלים שהמלאכים שוכנים בכוכבים כנ"ל רמוזה גם
 בספרי קדשנו האחרונים, כי צבא השמים היו להם המלאכים,
 וביחוד היו כזאת שבעת כוכבי הלכת, שהאמינו כזה כבר ההודיים
 בהזכירם שבעה אבות אשר נשמותיהם שוכנות בשבעת כוכבי
 הלכת, והמצרים קבעם שבעת האלהים העליונים כנגד שבעת
 כוכבי הלכת, וככה גדל ורחב מספר המלאכים ככוכבי השמים
 לרוב, ואם נזכר כבר בספר דניאל: "אלה אלפים ישמשונה
 ורבו רבבן קדמוהי יקומון" באו אח"כ בעלי האגדות והמדרשים
 והוסיפו עוד עליהם, עד שאמרו בכ"ר פ"ה שהיו במלחמת יעקב
 עם עשו ארבעה אלפים רבבות מלאכים, ושם פ"ד נאמר שכאשר
 עזב יעקב את בית לבן הלכו אלה מלאכים עמו ללותו בדרך,
 וכן בשאר ספרי מדרש ואגדה קדמונים כאחרונים¹ ומנו מיני
 המלאכים בשמותיהם שרפים אראלים חיות אופנים חשמלים
 אילים אלהים (יסודי התורה כ"ז להרמב"ם), ואחריהם באו בעלי
 הקבלה והוסיפו עוד רבבות שמות מלאכים, עד שהיו אצלנו
 המלאכים כעין האלהים התחתונים או האלילים אצל האומות
 עכו"ם. שכן נולדו באמת הרבה שמות מלאכים משמות אלילי
 העכו"ם כמו סנדלפון, וכן מטר ון שהוא mithra הפרסי,
 רדיא שר המים (יומא כ"א ותענית כ"ה) הוא האליליה
 Areduyās הממונה על המים אצל הפרסים, והיא שעבדה גם

¹ ראה ד"מ ב"ר אי קפ"ז קצ"ב ר"צ במדבר רכה ב' פרקי דר"א

צופי נסתרות

בכבל וברמשק לאות פריה ורביה, המלאך דומה הוא Dähmán הפרסי המוליך נשמות המתים אל השאול, וכן הרבה כיוצא בהם, ומכ"ש השמות שאצל המקובלים שרובם אלילים ממש כמו השמות בכרכת כהנים: אנקתס הוא Anaxos הוא יופיטער, פסטס הוא Hephästos היוני הוא פולקאן, דינגסיס הוא Dionyses אליל היין והשכרות, וכן השמות מגיאל גדיאל בספר רזיאל¹ הם אלילי מגי וגד (ישעיה ס"ה) והרבה כיוצא בהם, בפרט אצל בעלי השמות והקמיעות שהיו להם המלאכים אלילים ממש.

פרק שני

השטן.

(Der Teufel.)

בהתבונן קדמוני העמים אצל כוחות טבעיים המביאים טוב והויה והולדה וגידול וציטוח ופריה ורביה בעולם גם על כוחות אחרים המביאים רק רע כל היום העדר ומות ורקב ועפוש

¹ הוא ספר רזיאל המלאך "דכד הוי ארם בגן עדן נחית ליה הקב"ה ספרא ע"י רזיאל מלאכא קדישא" הספר הזה אשר המון החסידים יאמרו עליו כי המשהה אותו בביתו בטוח הוא שלא תפול דליקה בו, הספר הזה מלא "שמות מאלילי העמים וגם שמות אנשי שם וימים ונחרות כמו: Nemesis, Arminus, Aphrodite, Hermes, Sales, Calliope, המלאכים המשרתים את פני השרים הגדולים אורפיאל ואיגרא תמצאו: Aurora, Hekate, Pontus, Romulus, Gorgos, המשרתים במחנה רביעית תמצאו שם Curtius ועוד אשר לא אשא על שפתי" (מ"ע "ציון" צד 160). וכעין זה צריך להודיע שיש מן הלחשים והקמיעין המצויים עתה בירי בעלי הסגולות בין אחב"י שנמצא בהם הכלי אלילים ורמוזהם, והם שהתגלגלו מעכו"ם וכיו' התלכשו בלבוש קרושה וכיו' בספר מפעלות אלקים נזכר שם לחש השבעה בשם ארסמוס וכיו' והיא

ועקרות בעולם, ומבלי יכלת לאחד שני החפכים גם יחד באלהות אחת, דמו להם כי לעומת כל אֵל טוב ישנו אֵל רע, ושניהם במלחמה תמידית זה כנגד זה מדור דור: אצל ההודיים שיבה הסותר את כל מה שמקיים ווי ש נ א, אצל הסינים האֵל הרע Puon נגד הטוב Thien, להמצריים בעל צפון הוא ט י פ ון הרע נגד או ז י ר י ס הטוב, וכן אצל הרבה עמים קדמונים, והאחרון הכביד אצל הפרסים הוא א ח ר י מ ן הרע המביא לעולם סם המות קוץ ודרדר חושך ורוחות רעות כל חלי וכל מדוה והמות וגם כל חמא עון ופשע ומרד וכו', והוא הוא הנקרא אצל המצרים בעל צפון הנִיל ואצל הצירונים ב ל י ע ל ובכתבי קדשנו האחרונים בשם ש ט ן ואצל הנוצרים Teufel שהיה באמונתם לעיקר גדול והכופר בו כמכחש לאל ממעל, מפני שנזכר בספרם חברית החדשה ככנויים שונים כמו: שטן, דיאבולוס, בעל זבוב או בעל זבל, בליעל, שר השדים, שר העוה"ז, שר האויר, השונא הרע, נחש עקלתון שקורין דרקון, הנחש הקדמוני, לוציפֶּער, ואכות הכנסיה הנוצרית דרשו עליו את הכתוב בישעיה "איך נפלת משמים חילל בן שחר" היינו לוציפֶּער שם כוכב הבוקר אצל הרומיים, ונולד הספור שכאשר מרד השטן באלהים השליכהו משמים ארצה. ממאה הרביעית ואילך היה השטן למושל רב ועצום בקרב הנוצרים, והוסיפו לו עוד כנויים אחרים כמו: השחור, שר הגיהנם, ויחסו לו רגל הסוס, אזני התיש, קרנים, כנפי תנשמת, זנב פרה, נכה רגלים (שנעשה חגר כאשר השלך משמים ארצה) וכו'. וכן ספרו מהרבה פושעים אשר התמכרו אל השטן וכתבו עמו ברית, שהיו ביחוד המכשפות אשר דנו אתהן בארבע מיתות בית דין כידוע בדברי ימי הבינים ¹⁾ והאמינו בשטן גם חכמים

האילה ארמעמוז להיונים וכו' בממשלה על בריאות האדם וכו' וכן נזכר בספר הנִיל א ב ר כ ס ויעץ לומר אותו בלחש והוא בלי ספק אותו אברכסוס או אבראכאדברי הנזכר בספרי הגנוסטיקער וכו' (מאמר "תמים דעים" הנִיל צד 28).

¹⁾ Vgl. Franz Otto, Wunderglaube etc. S. 147—159.

וסופרים¹) בין הנוצרים, אכן למחמד נביא הישמעאלים היתה האמונה בשטן עון פלילי כמכחש לאל אחד שכן נאמר בפרשה הרביעית להקוראן: "מי שמאמין באל אחר עם האלהים לא יכופר עונו"².)

* * *

כתורתנו המלמדת האחדות הנמורה והמוחלמת לא נמצא שום זכרון לאל או מלאך רע כפ"ע, אדרבה היא עומדת ומזהרת וקוראה: "ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא" (דברים ל"ב). לשם שטן במוכנו האחרון אין שום זכר כתורה, כי הנאמר אצל המלאך כבלעם שעמד לו "ל ש טן" ר"ל למתנגד כמו רוזן בן אלידע שהיה שטן לישראל בימי שלמה (מ"א י"א כ"ג כ"ה) מלשון "שטנה" שם אחת הבארות של יצחק ע"ש שרבו עליה (והיה המלאך ההוא אצל בלעם להפך מלאך של רחמים לפירש"י שם). ואת השם "עזאזל" פירשו חכמי המשנה במס' יומא: צוק הר במדבר.

אבל בימי גלות בבל למדו אבותינו לדעת את אחרים: חפרסי ונולד גם בקרבם האמונה המסוכנת שיש איזה אל או מלאך רע הנצב בשמים שקראו לו בשם שטן (בערבית Scheithan) מפני שהוא צר ואויב לכל טוב שבעולם, והוא מסכות מתהפך בתחבולותיו לחבל ולהשחית: יורד ומסית את בני האדם לחטא כמ"ש "ויעמוד שטן על ישראל ויסת את דוד למנות את ישראל" (דה"א כ"א) ועולה ומקטרג כמו השטן בזכריה ובאיוב, שהתיצב בעדת בני אלהים אחרי שוטו בארץ לקטרג על בני האדם ביום הדין והמשפט בשמים³). וכן בספרים הגנוזים ד"ט בספר החכמה (ב' כ"ד) היה השטן הגורם חטא אדם הראשון

¹ כמ"ש בספרי, אבן החכמים" צד 27.

² Vgl. das. S. 154.

³ אם אמנם גם בכתובים הם הואילו הרבה מבארי המקרא לפרש השם "שטן" כן אדם קורא חגר ומקטרג, ככה מביא ר' יוסף קמחי בביאורו

והביא מות לעולם. אם אמנם יוסיפוס פלאוויוס לא הזכיר את השטן, אשר אח"כ קם לשבת מושל בספרי הברית החדשה כנ"ל, ובעלי האגדות והמדרשים שלנו הוסיפו לצייר לנו את השטן הצורר הזה בתמונות מבהילות ויהי לחרדת אלהים, ואמרו שהוא "עזאזל" הנזכר בתורה (בספר הנצחון) המכפר בעד המלאכים המורדים עזא ועזאל (כמס' יומא), ואצל המתפלספים הכמוסים: ומלת אל שהורכב בו הוא ליתוס הכח האלהי הנאצל עליו וליתן לו הכח והעוז, ולמען כפר פניו ולשכך חמתו בא הציווי לתת לו גם חלקו גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל" (המטמוט על הראב"ע פ' אחרי). ולדעת המקור חיים שם מורכב השם עזאזל מן עז"אזל שר"ל שד עם רגלי עז או שעיר, היינו Teufel בקומתו ובצביונו, ואחריהם באו המקובלים והרחיבו את הצורה הנוראה הזאת השוכנת במדבר תלאובות ובליל ישימון הוא עזאזל המכונה בפרקי דר"א נ"ו רוח רעה, וקראו לו גם סמאל שר המדבר, ושמו גם הנחש הקדמוני וכמ"ש בס' מערכות האלהות: נחש הקדמוני נקרא שעיר עזים, שכן יחסו להשטן הוא טייפעל ראש או רגלי שעיר ועז כנ"ל, והשטן הוא גם מלאך המות גם היצר הרע וכו' הכל הוא מעשה שטן. כי כל רע טבעי ומוסרי בא מן השטן הוא טייפעל. ובכן כשם שהיתה בין הנוצרים האמונה במלך בלהות הזה שקורין Diabolus הוא טייפעל לאחד עיקרי דתם עד היום הזה כנ"ל וכל המכחיש בו הוא כופר

לספר איוב עה"כ ויהי היום ויבאו בני אלהים לאמר (י'): "רבנו סעדיה ז"ל פירש כי בני אדם היו אנשים חכמים ויודעים ומתאספים במקום ידוע ללמד והיו מדברים על צדקת איוב והיה בא ביניהם אחד שהיה מקטרג וכאשר היו מדברים בשבח איוב היה הוא עונה אין אדם שיעשה כל טובת שעשה איוב שלא יעבוד כאיוב וכאשר שמע ה' נגלה לאותו שטן המקטרג לכבוד איוב כדי להבחין צדקו לכל באי עולם כי כן נראה ללכן לטוב יעקב ולבלעם לכבוד ישראל". וכן הראב"ע לס' איוב: "והגאון אמר כי השטן היה אדם".

¹⁾ Vgl. Orient 1850 S. 23.

צופי נסתרות

בעיקר ונכרתה הנפש ההיא מקרב הכנסיה, כך בין בני עמנו לא יערב לב איש לכפור קבל עם ההמון במציאות הרוח המשולש הזה: הורד ומסית בדמות יצר הרע, העולה ומסמין בתכנית השמן, והשב ארצה להעניש את החוטא כמשפט מות בתמונת מלאך המות, ויעוד האדם לפי המון הנוצרים וחסידיו עמנו הוא ללחום בכל מאמצי כח נגד השמן והיצה"ר, וצבא מלחמה לאנוש עלי ארע וכימי שכיר מלחמה ימיו כי באמת הרעיון כי האדם למלחמה מוסרית ופנימית יולד, וכימי שכיר ימי צבאו בחלד הרוחני, גם הוא ישן נושן שונה ומשונה לעמים קדמונים, כמו בהגדות ההודיים במלחמת הנפילים¹ כי תעודת נשמת האדם כתבל להתנכר על מויזאזור המלאך הרע המסית והמדיח את האדם לחטוא וכי בשביל זה ולתכלית זו השלכה נשמת האדם ארצה למרק להתם ולכלה הטאתה הקדמוניה בהתגברה על היצר הרע הזה בכל ימי התהלכה בגלגולי העולמות, וזה ממש הרעיון בין מתחסדי עמנו כי לכך נוצר האדם לשכר ולמגר ולהכניע את היצר הרע הוא השמן הצורר והוא אשר כל אדם מחויב להומו ולאכדו ולבלבלו ולערבבו בתקיעות ובזעקות ובפיומים, ונוכע הרבר הזה ממקור ההודים המצרים והפרסים וספרי צורואסתר המלאים דברי מלחמות כאלה, וכבר מצינו באגדות שמצוין היצר הרע ממש בשמות היסוד הרע שמכונה בהם אצל המצרים והפרסים ד"מ „א"ר יצה"ר דומה לזבוב ויושב בין שני מפתחי הלב" (ברכות ס"א) ז' שמות יש לו ליצר הרע. . . יואל קראו צפוני וכו' „(סוכה נ"ב) רומז על בעל צפון המצרי, ואמרו עוד (קידושין ל') „יצרו של אדם מתגבר עליו ומבקש להמיתו. . . ונקרארע. . . מכשול. . . טמא ערל. . . " (סוכה שם) ממש כתוארי אחרים בספרי צענד ובפיוט אחד ביוצר ליוה"כ הסוכב על הכנויים האלה, ושגור השמן כפי ההמון המיחסים לו כל רע וקוראים לכל נגע מעשה שמן כמו שרניל כסגנון האגדה לומר

¹ ראה במבוא שלי לספרי מעשה בראשית.

„השמן מקטרנ“ (ב"ד ל"ג) וביחוד „השמן מקטרנ בשעת הסכנה“ (שם ע"ט ירושלמי שנת י"א) ולכל דבר מסוכן קראו „שמן“ כמו לסכנת שור נגה ששהשמן מרקד בין קרניו“ (פסחים קי"ב) ובן קראו שמן לכל נזק והפסד ואסון באמרם „ואל ישלום שמן במעשי ידי“ (ברכות מ"ו) ולסבות כל נגע ופגע קראו „מלאכי שמן“ (ילקוט תהלים תתמ"ג) וכדומה בפי המון העמים ועמנו¹.

פרק שלישי

מְלָאכִים רְעִים.

כשם שנתנו העמים הקדמונים אל האל הטוב הרבה כוחות פרטיים בתור מלאכים טובים משרתיו עושי רצונו לפעול אך טוב וחסד בקרב הארץ, כך יחסו אל האל הרע רבבות כוחות פרטיים לשרת אותו ולהביא אסון בעולם, והם בהגדותיהם ובשיחותיהם הנפילים היינו המלאכים הרעים או המורדים והפושעים אשר הרימו ידם כאלהים והשליכום משמים ארצה, כמו בהגדות ההודיים מויזאזאר ורהאביגס ומרעיהם, בשיחות היונים הענקים, ואצל הפרסים המה רוחות Dews משרתי אחרמן לאלפים ולרבבות, וככה היתה גם אמונת חכמים וסופרים בין הנוצרים²

* *

בספרי קדשנו לא נזכרו מלאכים רעים או מורדים, ושם „הנפילים“ בספר בראשית מבארים מפרשי הפשט כמו ענקים והם הם בני האלהים הנזכרים שם, ובכתוב „משלחת מלאכי רעים“ מוסב על עברה וזעם וצרה היינו מכות מצרים כמו שנזכר

¹ עיין להלן שער „הכלים שונים“ פרק ראשון סי' ג'.

² עיין ע"ז בספרי „אבן החכמים“ צד 28.

צופי נסתרות

שם מלאך במכת בכורות וכמו שנקרא הדבר והמנפה מלאך ה' אצל דוד וסנחריב.

אבל אח"כ יצרו להם בעלי אנדה ומדרש וביחוד המקובלים גם מלאכים רעים מורדים ופושעים המה „הנפילים“ בספר בראשית לדעת בעלי אנדה הקדמונים בעמנו ובין הנוצרים, ונקראו בן משום שהשלוכו משמים ונפלו לארץ כמו בהגדות ההודים והיוניים כידוע, וראש המלאכים המורדים ההם, שנקרא אצל ההודים מויזאזאר כנ"ל נקרא בספר חנוך שמעיקה או שמחזאי, והמה „בני האלהים“ שם אשר באו אל בנות האדם, כמסופר בילקוט מ"ד על שני המלאכים שמחזאי ועזאל עם ריבה אחת שהיא נעמה (פֶּעֶנוֹס) ועם בנותיה, ומחלצי המלאכים הרעים ההם יצאו השדים והמזיקים בעולם.

פרק רביעי

שדים.

השם ש ד ככנוי אל נכר ואליל הוא ישן נושן, וזה לד"ק הוראת השם סט הנמצא חרות על מצבות הקדמונים, שהיה לפנים אלהי עמי שם היושבים בשפלת דלתא במצרים התחתונה, ואח"כ נעשה צר ואויב אל אוזירים, והיה ש ד ומזיק במצרים, וקראו המצרים לעם הכנעני חת בשם ס ט, ונשאר בהוראת השם הזה מושג כח אלהי, והוא השם ש ד אצל האשורים הנמצא חרות בלבנים באדמת נינוה, והוא מכונה פעם גם אלף או כרוב, והשם ש ד הוא מלשון ש ד י שר"ל בעל יללת, וזהו בעצמו המובן בהוגג ש ד ושדת בספר סנחוניתון הכנעני, וע"ז מוסב הכתוב: „יזבחו לשדים לא אלוה“ (דברים ל"ב), וגודע כי הסכאים או המנדעים היושבים בשפלת הנחר פרת, אשר בקרב דתם נשאר שרידי פלטת דתי הכבלים הקדמונים, יודעים

ומכירים שם אלוהי Sedum וסביביו קהל רוחות הנקראים בשם Sedo או Jedo, ונודעו הרבה מיני שדים גם בשיחות הגערמנים בשמות: עלֶפֶען, צווערגע, ניקסען (השוכנים במים), והיו להם רוחות לארבעת היסודות הנקובים בשמותם: נימפֶען ואודינגען ביסוד המים, סילפֶען וסילוועסטרעס באויר, פיגמאָען וגנאָמֶען בעפר, סלמנדר ופֶולקאָן באש. והאמינו בשדים ומזיקים גם הרבה חכמים נוצרים בימי הבינים⁽¹⁾.

* * *

כבר העירונו כי השדים והשעירים הנזכרים בתורה הכונה על אלילי העכו"ם והם הם שהזהירה התורה עליהם ואסרה להאמין במציאותם ומכ"ש לעבדם, אך בתור מהכללים שודדים לא נזכרו במקרא, גם בעלי המשנה לא הכירו מציאות שדים ומזיקין, וסוף המשנה בפרק אבות (ה', ו') "וי"א אף המזיקין" היא הוספה מאוחרת עפ"י מה שנאמר באגדה "מזיקין נבראו בע"ש" (פסחים ג"ז), כי עיקר המשנה באבות שם הוא רק הנכלל במנין עשרה דברים המנויים בפרק ההוא, והמספר עשרה מלא שם בלי המזיקין שנתוספו אח"כ (עפ"י בראשית רבה ז' ר' אומר אלו השדים שכרא הקב"ה את נשמתן ובא לכרוא את גופן וקדש השבת ולא בראן) בשם יש אומרים, כמו שהוסיפו עוד אף, צבת בצבת עשויה" שהיא כעין מילתא דכדיחותא לישב הקושיא האידך נעשתה הצבת הראשונה?

אבל בעלי אגדה בתלמודים ומדרשים ישפיקו הרבה בילדי נכרים האלה, וביחוד בתלמוד בבלי שנודעו להם הרוחות הנזכרות בצענר — אפֶעסמא לחפרס"ם, והם ידעו והכירו את החכרין והאמגושין, בשגם האמוראים אב"י ורבא; ואם אמנם בספרי קדשנו לא נזכר כלל השם שדים ומזיקין במובן האחרונים כנ"ל, כי "קטב מרירי" בשירת האזינו ר"ל רוח זלעפות כעין אותו שקורין סאמוס וכן תרגמו אונקלוס דוחין כישין היינו רוחות

(1) כמ"ש בספרי, אבן החכמים" צד 27 ע"ש.

וסערות רעות, הבינו אח"כ בעלי האגדה כמו רוחות ושדים רעים, ובתרגום יונתן הוסיף, "רוחין בישין ולי לין", אם אמנם לא כיון הנביא ישעיה באמרו: "שם הרגיעה לילית" על ליל ולי לית (כפי' רש"י שם עפ"י האגדה) הנודעים כבר אל האכדים והאשורים, כי אם לאיוו היה רעה, וכן על שידה ושדות ת"י שדין ושדתין, וכן "מקטב ישוד צהרים" שהכונה על הדבר והמנפה, תרגם: "מסיעת שדין דמחבלין במיחרא". ובכך היה קטב מרירי לשם שד ידוע (במס' פסחים קי"א כמעשה דאביי עם ר' בנא ור' פפא ע"ש ובשלחן ערוך או"ח סי' תקנ"א סעיף י"ח), וכ"ז גם לדעת חכמי כהני הנוצרים כי שד הצהרים הוא הנזכר בכתוב מקטב ישוד צהרים, והיה שד צהרים כבר אצל היונים הקדמונים אשר הבעית את הרועים בצהרים וקראו לו פאן או פוין, ועד היום הזה יפחדו יושבי נגב הארץ לעת הצהרים כחום היום משד כזה כידוע; וכמו שהאמינו כבר המצרים כי כל האויר מלא רוחות מזיקות, וכן האמין סיתגורס שכל חלל האויר מלא שדים, וכמו שהאמינו אבות הכנסייה הנוצרית כריזוזטומס ומערטוליאן כי המלאכים מפוזרים ומפורדים בכל יסוד האויר, כך אמרו באגדת ברכות: אלמלא ניתנה רשות לעין לראות לא יכולנו לחיות מפני המזיקין, ובמדרש פ' ראה: אין לך בית רובע בחללו של עולם שאין בו כמה אלפים מזיקים, וככה נולדה בינינו שיטת כתות מלאכי חבלה ושדים ומזיקין היושבין בחרבות ובמסולות בדמיוני בעלי האגדה והמקובלים, כי כמו שבמסורת הפרסים נבראו אחרי שבעת המלאכים הטובים יצורי אורמוצד (המה שבעת שרי המלאכים בספר טוביה י"ב ט"ו) גם שבעת שרי הרוחות הרעות יצורי אחרימן, הלוחמים תמיד מול הטובים, והם זכרים ונקבות, מביאים גשמי זעם ופטראים בתמונות נחשים וזנבי מות, כן גם בקבלת בעלי אגדה שלנו נבראו תחלה רק המלאכים הטובים (ב"ר א' ג') ואח"כ הוליד אדם הראשון עם לילית באותן ק"ל ישנים שהיה פרוש מחוה (עירובין י"ח) את המלאכים הרעים המחבלים השדים

המזיקים שהם זכרים ונקבות (לשדים זכרים יש להם שערות — שע"כ נקראים שעירים — ולנקבות אין להן שערות) ופרים ורבים כבני אדם, ואת רוחות הטומאה (סנהדרין ס"ה) ואת הקליפות (בתוארי בני אדם ובריות אחרות — יומא ע"ה — ושעירי בית הכסא הם שחורים — קידושין ע"ב) — אבי השדים הוא אשמדאי, וארבע אמהות להם שהן: לילית עם שערות ארוכות (עירובין ק') וכנפים (גדה נ"ד); איגריית; מחלת (לאגרת בת מחלת ק"ך ריבוא מלאכי חבלה, פסחים קי"ב); ונעמה (זוהר ומדרש). המזיקים שונים בצורתם, מהם בצורת כלבים (הני כלבי החציפין) ומהם בצורת שעירים ועזים, ומאלה היו רכב עזא ועזאל (יומא ס"ז), והיו שדים השוכנים בצמחים כמו רוחי פרחי בלי עינים ושדי זרדי אנרי רשפי (פסחים קי"א) והיו שדים השוכנים במאכלים שרי שמן ושרי בצים (סנהדרין ק"א) והיה יוסף השד אשר הורה את ר' חסדא בסורא ואת רבה בפומבדיתא (עירובין מ"ג) ואת ר' יוסף ור' פפא (פסחיה ק"י) ויונתן השד הורה את ר' חנינא (יבמות קב"ב) ולרב פפא היה בר שידא לשמש אותו (חולין ק"ה). והרבו אזהרות ושמירות נגד המזיקין, (ברכות ג' קידושין ל"ט שבת קנ"ב פסחים קי"א יומא כ"א סנהדרין מ"ד ותוס' שם) מפני שהם מביאים כל מיני חלאים ופגעים לאדם (ברכות נ"א) ומושלים ביחוד בלילי רביעית ושבתות שאז יוצאת אגרת בת מחלת עם ששים רבוא מלאכי חבלה (פסחים קי"א) ומביאים לאדם חלומות שוא (ברכות נ"ה). וכשם שחלק אפלטון את הרוחות והשדים מלבד לטובים ולרעים גם לחכמים ולסכלים שאלה נבונים ואלה טפשים, כך חלק הזוהר (פנחס וכי תצא) את השדים בשלש כתות, היינו חד מן דלהון כמלאכים, חד כבני אדם, ומין תליתאי כבעירן, ואית בהון חכמיין באורייתא דבכתב ודבעל פה וכו' כמה דאתקרי יוסף שידא ע"ש דאולף ליה שד —

ובכן נראה למורת רוחנו ולדאבון לבנו כמעט כל חכמינו בימי הביניים כמו הגאונים הר"י הלוי רבנו בחיי הרמב"ן ר' חסדאי

צופי נסתרות

הרלב"ג האכרנאל רש"ט והרבה אחרים מבעלי הגיון וחקירה אשר ככל חכמי האומות האמינו גם הם במציאות השדים¹⁾ מלבד הרמב"ם הנאור האמתי שאזר כח להגיד בפומבי שאינו מאמין במציאות השדים, ועי"ז חתעוררו עליו הרבה מנדים ומחרימים כידוע.

על אודות ההבדל שבין מלאכים מחבלים וכין שדים מזיקים אצל חכמי האומות וחכמי ישראל האריך יש"ר מקנדיא במ' אלים עין חמישי ובספרו מצרף לחכמה בפלגות גדולים חקרי לב, שלד"ק שם עם היות המלאכים רוחניים ילכשו גופים לפי צורך שעה וכו', ושיש כמה מינים מלאכים שמימיים ארציים אויריים וכו' ושלדעת אפלטון יש להמלאכים גופים דקים איתריאים והם קלים מעופפים, וכי שלדעת פילון האלכסנדרוני במאמר הענקים שמה שיקראו אצל הפילוסופים דימונים נקראים אצל משה מלאכים והם נשמות פורחות באויר וכו' וכו' — ולדעת הרמב"ן בפירושו על התורה השדים הם בריות מורכבות משני יסודות אש ואויר.

פרק חמישי

רוחות רעות.

מלבד כל אלה היו עוד אצל הרבה עמים נפשים רוחניים פורחים באויר ונכנסים לגוף האדם, אם רוחות טובות דורשי טובת האדם אשר ילוו אותה, שהאמינו בזה בין הקדמונים

¹⁾ „Es ist zu allen Zeiten so gewesen und wird wohl auch künftighin so bleiben, dass gewisse widersinnige Dinge selbst bei Vernünftigen Eingang finden, schon darum, weil allgemein davon gesprochen wird.“

(Emmanuel Kant.)

מחוקקים ופילוסופים כמו צורואסתר פיתגורס סוקראטעס נומא פלוטינוס ואחרים⁽¹⁾ בדמיונם כי מלאך טוב שקראו לו Goniol יועץ אל פלא שוכן בקרבם, ובין האחרונים המשורר האיטאליקי טאססא והרב ר' יוסף קרא בעל השלחן ערוך שחיבר ע"ז ספרו "מגיד מישרים"; או רוחות רעות דורשי רעת האדם אשר יכאיבוהו יחליאוהו ויחלישוהו בגופו ובנפשו, כמו שהיה ביחוד באמונת האכדים והאשורים הקדמונים שאצלם היו הרוחות הרעות האלה סבת כל מחלה אשר גירשו בהשבעות ובלחשים, וכן אצל הפרסים דבקי דת צורואסתר, כמו שנזכיר להלן.

* * *

השם "רוח רעה" במקרא אצל המלך שאול מורה רוח יגון ועצבת ומרה שחורה אשר סרה ממנו בנגן המנגן לפניו להצחיל רוחו. שאז נחה עליו רוח טובה כמו שמצינו אצל אלישע, וכן המשנה נקיה מאמונה מפלה הזאת, כי השם "רוח רעה" הנזכר במשנת פרק כמה מדליקין "המכבה את הנר מפני רוח רעה" ר"ל ג"כ רוח נכאה (עיין פ' המשנה להרמב"ם שם) או כונתה כמו צוגלופט, או רצונה עלדעת המון העם שהאמין אז במציאות רוח רעה והמשנה רק פוסקת את הדין אם חייב המכבה או פטור, ובשום מקום לא נמצא במשנה רוח רעה כמובן רוחני מזיק, אבל בעלי האגדות והמדרשים קיימו וקבלו מפרם מציאות רוחות רעות הנכנסות בגוף האדם⁽²⁾ והגורמות חלאים⁽³⁾ המרחפות כלילה בחרבות (ברכות ג') ובמקומות מטונפות, דוחות⁽⁴⁾ יוצא חלצי אחריתן השמן הרע ההוא אשר הסב כל טומאה וזוהמא וסחי מאים בגוף אדם ובהמה, את כ"ז קבלו ולמדו אבותינו מהם ותקנו

(1) עיין בספרי "אבן החכמים" צד 27—28.

(2) ראש השנה כ"ח רש"י שם עירובין מ"א.

(3) פסחים ק"א ביחוד לדברי אבני שם שחיה מאמין גדול בדברים כאלה כמו ד"מ במס' חולין ק"ה הרבה איסורים כאלה לאביו ע"ש.

(4) ההבדל שבין שדים ובין רוחות מבוזר באר"צ פ' ל"ז כי הרוחות הם השוכנים ברומ מעלה והשדים הם השוכנים למטה.

ע"ז דיני דינים בטבילה וברחיצה ובנמילת ידים, וזה היה מקור הרכה דינים (אעפ"י שקצת גדולי הפוסקים — תוס' יומא פ"ג והגמ"י פ"ג מהלכות שביתות עשר הל' ב' — החליטו כי בינינו אין רוחות רעות מצויים) בשלחן הערוך ומנהגים מפלים בהמון בני עמנו עד היום הזה, ד"ט בסכנת היולדת שנהגו הפרסים להבעיר אש בחדר היולדת שלשה ימים ושלשה לילות כדי להכריח משם את הרוחות יושבי חשך וצלמות, שזה היה למקור המאמר הכבלי (ברכות נ"ד) כי היולדת צריכה שימור, ומה נשאר בעמנו המנהג עד היום הזה להדביק בכותלי חדר היולדת קוים שחורים ופתקאות כתובות בשמות מלאכים שומרי היולדת מפגיעות רוחות רעות ובראשן לילית וכל כת דילה, ושאר מנהגי הבל נוסדו על הברחת המזיקין מחדר היולדת, כמו שאסור לקחת אש מבית היולדת במשך השבוע הראשון וכו' וכו' ⁽¹⁾; וכן האמינו הפרסים כי כגוף המת שוכנים רוחות רעות, ובבית הקברות רצים ומתרגשים רוחות רעות המונים המונים מקור (באסמכתא על טומאת המת כתורה) מאמרם במס' גיטין ע' א', ומקור המנהג בעמנו למהר לקבור את המתים (זוהר אמור פ"ח) ויש שיחפצו מטעם זה שימהר גופם המת לרקוב ע"י הקברו בלי ארון או ע"י עפר ארץ ישראל או ע"י חפירת הקבר עמוק בקרקע עד מקום מוצא מים; וכן באמונת הפרסים ומקובלי עמנו שוכנות רוחות רעות בגללי צאת האדם ובבית הנסא ובצפרנים (עיין להלן) ובשערות, ותקנו אצלנו מש"ז נמ"י על כל אלה; וכן לפי מצות הצענדאפעסטא לא יגע הפרסי בשום אבר כגופו כבוקר עד שיטול ידו במים מפני רוח רעה שטמאה אותו בלילה, וזה מקור הדין החמור של נמילת ידים שחרית, באמרם יד לאוזן תקצץ יד לעין תקצץ וכו' ⁽²⁾; וככה יחסו כל דבר קטן וגדול אל רוח רעה, וגם החולה נרדף מרוח רעה ⁽³⁾ עד שבתנחומא פ' חוקת

⁽¹⁾ עיין להלן בשער "הבלים שונים".

⁽²⁾ שבת קנ"ב ושם הרוח הרעה הזו בת חורין לפירשיי שם.

⁽³⁾ עיין ש"ע או"ח סי' ד' וסי' קפ"א וסי' רפ"ח.

נענע ר' יוחנן את ראשו לגר אחד מאומות העולם שהסביר לו כי מעשה פרה אדומה היה לגרש את רוח תזוית מפני שאין אדם חוטא א"כ נכנס בו רוח שטות וכי — ולכל מיני הרוחות הרעות האלה קראו בעלי האגדות והמקובלים בשמות מזיקין מחבלים קליפות ורוחות הטומאה כנ"ל.

פרק ששי

נפְּשִׁים לְפִוְרְחוֹת.

לכל אור צל לכל שושנה חוח ולכל מדה טובה מדה רעה בהתנגדות זו לעומת זו. על כן מצאנו ראינו כפעם בפעם כי אמונה מחיה נפש בעליה מתהפכת לצד שכנגדה לעגם אותה ולענותה במקסם שוא ותפל. הנה כי כן האמונה בהשאת הנפש, אשר בעצמותה היא מביאה רפאות שקוי מוח לעצמות יכשות בבני האדם להחיותם מערמת עפרם בתקות אלמות ועלמות, באשר אי אפשר לו לאדם לדמות ברוחו כליון חרוץ ומחלט לאישי מינו, ובטבעו להאמין בנצחות נשמתו. האמונה הטבעית הזאת הולידה כספרות האומות וכספרותנו הזיה עצומה בכמותה ובאיכותה אשר חוללה ויצרה במוח אדם גדול בעמנו את הספר הידוע "נשמת חיים" המכיל בכל מאמריו ופרקיו ראיות שונות ומשונות מחכמי האומות וחכמי ישראל לקיים ולאמת כל מיני אמונות כוזבות ודיעות שוא ותפל משנות עולמים וימי הבינים כמו: ג'ע עליון וג'ע תחתון, אוצר הנשמות בשמים, כתות המלאכים, חבוט הקבר, מדרגות החלומות, שאלת חלום, איך שואלים ודורשים אל המתים, איך נכנסים רוחות המתים בגופות החיים, התראות הנשמות בעולם, מציאות השרים במיניהם ובמדרגותיהם, רוחות בועלות נשים ונבעלות

מאנשים, שאלת התרפים, מעשי כשפים מאומתים ומכשפים נפלאים, לחישות וקמיעות והשבעות, רוהות רעות ועין הרע, פעולות השמות הקדושים ושמות הטומאה נגד מזיקים והולאים, הגלגול והעבור והדבוק, חכמת היר והפרצוף להכיר לגלגול הנשמות, וכדומה מהבלי שוא המשפיות לעפר את נפש האדם — ; ואלה הן על פי דרכנו בספר הנוכחי ולפי סדרו תוצאות האמונה הנאמנת הזאת בתולדותיה בקרב כל העמים וחכמיהם והמוניהם :

א. אַחְרֵי מוֹת קְדוֹשִׁים.

היא האמונה הטפלה בלב הבנים על אבותיהם שהם אחרי מות קדושים כמלאכי מעלה וכאלהים יודעי טוב ורע, והיתה האמונה הזאת לרעת החכם האנגלי Spencer ואחרים מקור כל המיתולוגיע של העמים הקדמונים במעשי אלהיהם בהגדותיהם בשיחותיהם ובספוריהם השונים, ומחמת יראתם את הנפשות הפורחות והנשמות המרחפות אחרי מותן בין השמים ובין הארץ נתנו להן בין עמים קדמונים כבוד אלהים והקריבו אל המתים זבחים ועולות לכפר פניהם ולשכך חמתם לכבדם ולעבדם, והם נקראים „זבחי מתים“ כמו שמצינו כזאת אצל היונים והרומיים וההודיים והרבה עמים קדמונים, ונשארה האמונה הזו גם בקרב עמים אחרונים, כי יפנו במצוקותיהם אל נשמות המתים לשאול אותן בחלומות ובקסמים וע"י נימוסים ומנהגים ותפלות על שדי הקברים, וכך רבי העמים משבטי הקעלטים הגערמנים והסלאוונים, החושבים את המת כישן („ישיני עפר“) אשר ייקץ לעת קץ תרדמתו, או שהמתים אוכלים ושותים כחיים, והנותנים בעבור זה אל המת בקבר מאכל ומשקה⁽¹⁾ מתפללים אל המתים וקוראים

⁽¹⁾ חכם נוצרי אחד (I. s. Vater) בכאור הכתוב „לא נתתי מסנו למת“ (שר"ל לרעת כל המבארים והרגום הרומי : שלא הוציא מזה לצורך הוצאות קבורה הכותים) אומר כי מנהג היהודים האחרונים היה לתת להמתים מיני מאכל ומשקה אל תוך קבר. אכן אויגוסטין אומר שם שר"ל : לא נהגנו

אליהם לעזור להם ממקום מנוחתם: להסינים המנהג להקריב זבחים ומנחות ונסכים לכבוד נשמות אבותיהם ומלכיהם וגדוליהם מימים ימימה בי"ד לחודש אויגוסט שלנו, ובפתח ההיכל המיוחד לזה נמצאת הכתובת, "היכל האבות" והרבה נימוסים להם בעבודה הזאת. אצל יושבי יאפאן נהוג, חג שוב נשמות המתים" מדי שנה בשנה בי"ג לחודש השביעי, עקב אמונתם כי הנשמות בדרכן העולה בית אל כנ"ע תבאנה אל משכנות זרעם להתאכסן שם כמעט. עמי Mysore חוגגים בכל ראש חודש חג לכבוד קרוביהם המתים. עמי Murumbars יושבי Decean מקריבים זבחים ועולות לרוחות אבותיהם המתים, וכן עושים עמי Santals ואחרים היושבים בהודו התיכונית, וכן הקאטפערס באפריקא זבחים ומתפללים לקרוביהם המתים, ועמים אחרים שם כונים מזבחות לכבוד המתים ומקריבים עליהם מנחה ונסך. אבל גם המון עמי איירופא נותנים כבוד קדושים אל המתים, ובארץ רוסיא המנהג עד היום הזה כיום חגם Allerseelen להתאסף כעם ככהן אל שדה הקברות לאכול ולשתות על גלי הקברים, אחרי אשר הקדישו הכהנים את יינם ולחמם, וכל גל קבר נראה כשלחן ערוך, וכל העם אוכלים ושותים לכבוד המתים הקדושים אשר בארץ המה.

* *

בספרי קדשנו לא נזכרה השארת הנפש כי אם כרמז ולא בפירוש בעבור זה, ועוד קראה תורתנו טמא טמא למת ולקבר ולכל הנוגע בהם והבא אל אוהל המת וכל בית הקברות טמא טמא וכו', וכ"ז כדי להרחיק את האדם מקברי המתים, ולכלתי תת יד ושם אל מעשי ידעונים זבחי מתים, אשר כבר בימי משה נטה אחריהם לב בני ישראל, כמו שמקונן המשורר עליהם: ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים, והנביא ישעיה כמנהג העכו"ם לתת להם ויין אל תוך קברות המתים. ומיכעאלים אומר שר"ל לסעודת המת או להכראת האבלים שנהגו כבר אז בני ישראל להכריא את האבלים.

צופי נסתרות

מוכיר ומזהיר אותם לכל ידרשו בעד החיים אל המתים — ; וזאת גם זאת נשתלשל הרבה מזה (ממקור האגדה בפ"ק דתענית ומס' סוטה ובמ"א המורים שהמתים יודעים עסקי החיים) דרך צנורי מגידי בעלטה ופוסקים בטלנים בחמון עמנו עד היום הזה. בדרישת בית הקברות בערב ר"ה ובתשעה באב, (שהיה בתחלה למען יבקשו המתים רחמים עלינו, תענית ט"ז ותוס' שם או"ח תקע"ט, ותקפ"א או לתכלית, והחי יתן אל לבו" כמו בעצירת גשמים במס' ברכות) ובהרבה נימוסים אחרים עפ"י צוואת ר' יהודה החסיד, ויטודו את בית הקברות בחוטי צמר גפן לעשות מהם פתילות לנרות ביהכ"ג ביוה"כ, ונודעו מימי האר"י ור"ח ויטאל מנהגי החסידים בפולין ובארץ ישראל באהלי קברי צדיקים וקדושיהם, ששם יתפללו וישפכו שיחם באזני הצדיק המת, ויניחו על קברו פתקאות כתובות בשאלות ובקשות ותחנונות להצדיק הקדוש, ודומה כ"ז למנהג הקאטולים בעיר Tours בצרפת להניח על קבר קדושם St. Martin תפלות כתובות כאלה, והמנהג חזה להתעסק עם המתים ע"י מכתבים הוא ישן נושן אצל מקצת העכו"ם.

ב. גן־עדן וגיהנם.

תוצאה שניה, זולל מיקר, היא האמונה באיכויות פרטיות של העולם העליון או התחתון, עולם נשמות המתים או צלליהם, מקום הג"ע והגיהנם בתמונות משונות ומבהילות :

ההודיים הקדמונים דמו להם את עולם הצלמות ככה : במות המת ירד בפתח השאול באשדות הנהר גיחון (גאנגס) דרך שבע המדרות (המקבלות) אור משבעה לפידי אש אשר בשבעה ראשי תנינים) הלוך ובכה עד הגיעו אל תחתית הארץ הנקרא ג'מלוקא מושב המלך בלהות דָמָה או יָמָה הרואה בעד ראי מוצק את כל עלילות בני האדם, והוא יושב על שור הכור, ועל ידו שני כלבי דחציפין, עיניו מפיצות זעם וחימה, שלשה ראשי מתים תלואים בצוארו ויורדים עד חזהו, ויפוזו

שמונת זרועותיו אחווי רומח כידון וקלע. בידו האחת מאזני משקל לפלס הזכויות והחובות של בני האדם, ובהגיע תור האנוש למות ישלח המלך בלהות היה שני מלאכי חבלה לקחת את נפשו וללחום את ווישנא הרוצה להחלים את החולה ולהחיותו, אחרי כן חופש המלך את חדרי הגשמה ומעשיה ודן את משפטה הנכתב בספר ע"י המזכיר סיטוריה. והיה בהמָצא הנפש שהורה וזכה תעוף השמימה. ואם היא חייבת אוחזים בה המחבלים וסוחכים אותה אל הגיהנם¹ שבו כ"א מעונות או מדורות, אל המדורה הנאותה לפי הטאו: בעלי תאות היצה"ר מושלכים בין זרועות לוחטים בצלמי נחשי ברזל, הרעכתנים בולעים אבנים חרוצות וחדודי חרש, הקמצנים שותים זהב רותח וכסף מהותך, העצלים שוככים כטטה מלאה עלוקות מוצצות דמם, ועל כלם שומרים משלחת מלאכי חבלה עם להט חרבות אש, והאומללים ההם בוכים נואקים מתפרפרים ומתגלגלים תחת שואה ומשואה, וקול נאקת הרפאים מוציא רוח סערה מתחתית האדמה אשר יסער וירעש ויגעש עד בלי נשמע קול שועת הרפאים ההם מפני תגרת יד המחבלים, והיה באחרית הימים יתפוצץ כדור הארץ מדהרות דהרות פרסות הסוס הלבן של ווישנא, ויברא האלהים ארץ חדשה, ואז יצאו פגרי האנשים ממעון האדמה וישבו עליה שלווים ושקטים איש איש כפי פעולתו ומשכורתו, מקום גן העדן על מרומי ההר מיר, ונהר יוצא מן עיר ברמה ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים אל ארבע רוחות השמים דרך ארבעה סלעים ברמות ארבעה ראשי חיות ואלה הם: ראש הפרה נגבה וממנו שוטף הנהר גיחון (גאננעס), ראש הסוס מערבה וממנו יוצא הנהר אוקסוס, ראש השנהב מזרחה וממנו סוהף הנהר זוטא־גאננעס, וראש הנמר צפונה וממנו מגיח הנהר כדרה־גאננעס. — אצל המצרים

¹ בלשונם נרק ולד"ק במ"ע בן חנניה 1862 סי' מ"ו נקרא בלשון מנסקרים ג"כ Gehnom.

צופי נסתרות

הקדמונים היה השאול המכונה אֶמְנָתִי מעון נשמות הצדיקים והרשעים, המובלות שמה ע"י הכלב הנוכח (אנוכיס) והעתידות ליתן דין וחשבון לפני כסא המלכה תְּמָאִי בת השמש, ועל ידה מ"ב שופטים רואי פניה, אחרי כן תלך הנשמה להשתחוות להדום רגלי אלילות רבות, עד כואה לפני כסא אוזיריס והשגל איזיס יושבת לימינה לפניו מאזני משקל עם עיט וארי נורא עם גב-לויתן, בנו אורוס והנובח הנ"ל שוקלים על המאזנים את מעשי בני האדם אם טובים הם או רעים, תוף כותב את הגזר דין בספר לפני ולעיני אֶפִי, אח"כ מביא תוף את הפסק אל אוזיריס הגומל שכר ועונש, ובענשה יקלעו את הנשמה אל אחד ע"ה המדורות תחת יד מלאכים מחבלים אחזי חנית וכידון, וכ"א מהמדורות ההן הוא עונש על מין חטא אשר חטאה הנפש על הארץ, שם נידונים הרשעים בתכנית חיות ועופות בכל דינים קשים ואכזריים: מקצתם הולכים הלך וסחוב מאחריהם את לבם אשר יצא מקרבם, ומקצתם מתנהלים לאטם בנופם בלבד בלי הראש וכו', עד אשר יצרפו ויתלבנו ויתגלגלו בחיים חדשים, בראשית יתגלגלו ברמשים ובשקצים, ואח"כ בדגים ואח"כ בעופות ואח"כ בהולכי ארבע, עד אשר יחלפו עליהם שלשת אלפים שנים, כי אז יבואו אל מנוחתם בגוף אדם. — אצל הפרסים הקדמונים בספרם צענד'אפֶּעסמא של צורואסתר מכונה הגיהנם (Gèhenne) מעון השדים ומקור בלהות צלמות, והוא בלי מצרים, רחב לא מוצק תחתיו והמלך בלהות אחרים מושל שם עם מלאכי חבלה (Dew's) אשר לו ומשתדל לחתוף מיד אורמו צד כל נפשות המתים בעברם על הנשר משינעוואד, והרשעים נידונים שם במכות אכזריות, ובכל שנה ושנה פותח אורמו צד חמשה ימים רצופים את שערי הגיהנם לשלח חפשי רצוצים אשר חזרו בהם ועשו תשובה, עד אשר באחרית הימים, כיום מפלת אחרים, יגדע אורמו צד את בריחי השאול ודלתות הגיהנם ישבר, והיו בני האדם זכים וחפים מפשע, — גם אצל הכנבים והאשורים

מנויות מדורות ארצות תחתיות משכן הנשמות בתמונות מבהילות ומחרדות. — אצל היונים והרומיים היה במעמקי התהום כתחתית הארץ מקום רחב לא מוצק ושמו האדעס (שר"ל חושך וצלמות) תחת ממשלת המלך בלהות פלוטון ואשתו פרזופינא, נהרים גדולים רחבי ידים סוככים את הגיהנם, והנהר הגדול הוא אהירון אשר יעביר בו חרון את נשמות המתים שאולה, עשרה שערים לגיהנם המסוגרים בכריחי ברזל ועל יד שער היהלום פנימה עומד השוער אַאקוס ועמו הכלב קכרוס עם שלשה ראשים לשמור את הפתח, בבוא המת אל שדמות השאול ישתה מי הנהר הנשיה לעטה לע למען ישכח את כל אשר בארץ, ובגיהנם יורדים פגרי הפושעים והחטאים בנפשותם ושם יעונו תחת שבט מלאכי חבלה הנקראים עורנים ונשי חרון וחמה הנקראות פורייען. — אצל הערביאים הגיהנם הוא תחת ממשלת מלך בלהות ושמו טראהעק הנשען על יד המחבל מונקיר המיוזן במסע וכידון, ובידו ברזל חס אדום, אשר יכה בו את הרשעים, וירגזו ויחרדו עד עומק שלשים פסיעות מתחת להארץ, ומשם יעלה אותם המחבל נקיר. — אצל הגערמנים בצפון איירופא היה שם הגיהנם: ניפלהיים, שמה ירדו חללים אשר לא נפלו כגבורי מלחמה ביום קרב על שדה קטל, תשע מדורות לגיהנם, לפני שערו הפתוח לרוחה הומה ונועש הנהר גיאול אשר יעברו עליו בגשר של זהב, ואחר יבואו בעד שבכת ברזל פנימה ויגיעו אל היכל היגון ששמו עליוד מושב המלכה העלא על כסאה, פניה חוצבים פלצות בעתה, עיניה מפיצות זעם ונקמה על צדה מזדעזע וקורא בחיל התרנגול הנצחי, שמות משרתיה מורים בלשונם: העבד, "לאט" והאמה, "עצלות", שם שלחנה "מסכנות", ושם הסכין, "רעב" ומטתה, "מחלה ממארת". — וככה היו תמונות הגיהנם אצל הרבה עמים אחרים חדשים גם ישנים, שמהם בקשו למצוא את מקום הגיהנם בהרי שרפה (פולקאנע) ששם הרשעים יוקדים באש לא תככה ונאקת הלליהם תשמע

צופי נסתרות

ממעמקי ההר דרך עלית הלהב (לאווא) וכו', ובקרב עמי הנוצרים הורכב הניהגם מהגדות העכו"ם ומשיחות חולין של מנידי עמנו. כנראה בשירת Divina Commedia של האיטלקי דאנטע כאשר נחהו הרומי ווירגיל, ועל אופנים כאלה דבורים גם דמיוני גן העדן והעונג והשכר לנשמות המתים: הג'ע הנ"ל של היהודים הוא פרדס נחמד מלא ברכת האלהים בעצים דשנים ורעננים ובשתילי פרחי הוד ונצני תפארה ואילני פרי הדר אשר יפול אל פי האוכל כחנוע עצי הגן מפני הרוח כי נשכה בהם, זבין שדרות העצים על כר נרחב ושמן תרעינה פרות כריאות בשר אשר עמיניהן השף יטיפון נהרי נחלי חלב וחמאה, ושם ערוכים שלחנות לצדיקים מלאים נופת צופים, ובעלי כנף מזמרים ומשוררים נגינות נעימות. — כאמנת המצרים הקדמונים נקרא גן העדן "פלירומה" ששם הצדיק אשר יצא זכאי מבית דינו של אוזירוס או אשר נצרך באש מכבס ומטהר חלאתו הוא נכנס אחרי אשר עבר דרך מ"ו שערים וכרוכים עם לחם חרבות שומרים עליהם, ואחרי אשר נלחם בדרכו נגד חיות משונות בריות בעל צפון הרע. — ג'ע הערביאים ידוע שהוא גן חמד וכו' הצדיקים מטיילים עם עלמות יפיפיות, כאמנתם שעתיד מחמד להנחיל לכל צדיק ש"י עלמות בעינים שחורות בעורב ובריה אפס כתפוחים, ושם ישתו יין המשומר אשר לא יכלכל את מוחם. והיו עמים שהאמינו כי הג'ע והניהגם הם בין כוכבי השמים: וזה אם בלבנה, והיו הצדיקים כפאת הלבנה הפונה לעומת השמים והוא העדן, והרשעים כצדה הפונה נכח הארץ והוא הניהגם¹, או בשמש או בכוכבי הלכת² או גם על הארץ³.

* * *

(¹) בספרי אבן החכמים צד 16 וצד 21.

(²) שם צד 24.

(³) שם צד 21.

בספרי קדשנו לא נזכר בפירוש שכר ועונש רוחניים לעוה"ב כי אם שכר ועונש גשמיים בעוה"ז. לבלתי תת יד ושם וסכה אל שיחות תפל של גן עדן וגיהנם שהיו אז שנורות בפי עמים אחרים. ובכל זאת התגנבו והתנחלו הגדות כאלה גם אל אבותינו אחרי אשר התקרבו אל אומות העולם, וכדרכם תמיד בדברים שכיוצא בהם בקשו ומצאו גם פה סמך ראיה וזכר לגן עדן ולגיהנם בספורי התורה על גן העדן, ולהש החרב המתהפכת שהוא הגיהנם, ובשם גי התופת וגי בן הנום מקום שרפת הילדים למולך, ובמליצת הכתובים והגשמתה בשם "שואל" הוא הקבר, רפאים מתחת לחארץ, ולהרפאים הרפים ההם, "מלך בלהות" ושמו "בליעל" ובמליצת "כי ערוך מאתמול תפתה וגו'" ואמרו "מנין ששרה של גיהנם אומר בכל יום ויום תן לי מאכל כדי סיפוק שנאמר לכן הרחיבה שואל נפשה ופערה פיה לבלתי חוק וירד הדרה והמונה ושאוונה ועלזו בה" (אותיות דר' עקיבא). ובראותם מליצות הכתובים על כוכי הקברים במערות עם דלתים ובריחים ומדרנות "והורדתיך את יורדי בור אל עם עולם והושבתיך בארץ תחתית בחרבות מעולם את יורדי בור" ונאמר "שואל מתחת רגזו לך לקראת בואך עורר לך רפאים וגו'" וכדומה בתמונות מליצות מגשימות כאלה אצל הנביאים ישעיהו ויחזקאל אשר יחס אל הערלים ואל הנמולים לכ"א מדור בפ"ע בתחתית הארץ, וגם בין הערלים מציין החוזה הזה מקום מיוחד אל הלוחמים והגבורים אשר ירדו שואלה עם כלי מלחמתם, ויתנו את חרבותם תחת ראשיהם" (כמו שנהגו עמים רבים ובארצותינו עד היום הזה). אז קיימו וקבלו מסורות העמים על הגיהנם, וחלקו את השואל לשני ראשים, האחד מקום השכר לצדיקים ע"י מלאכים טובים, וקראו למקום הזה (ע"ש הספור בספר בראשית) "גן עדן" עם שערים ומדורות (שבת קי"ט קנ"ב), וחלמו מנ"ע עלין וג"ע תחתון כ"א בז' מדורות לז' כתות של צדיקים, והשני מקום העונש לרשעים ע"י מחבלים, כאסמכתא עה"כ "ויצאו וראו בסגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות

ואשם לא תכתב" היינו אל הגיהנם שכן קראו למקום הנורא הזה כשמו אצל העמים כנ"ל וע"ש בני הנוס הנ"ל¹ ואמרו ג"ע וניהנם נבראו קודם העולם, וקבעו מקום הגיהנם למעלה מרקיע אחורי הרי חושך, ומנו לו שבע מדורות ושבעה פתחים (סופה י' עירובין י"ט חגיגה י"ג פסחים צ"ד וזהר פ' שמות), והנחילו את ההגדות האלה אל הנוצרים, וחזרו וקבלו מהם הגדות אחרות על הגיהנם, וכך נולדו בינינו התמונות המבהילות של הגיהנם ומלאכי עברה וזעם, אשר נקבצו ונאספו בשירת האימאלקי דאנטע הנ"ל בדרך שיר, ואצל היהודי ר' אליהו בר' משה די ויראש בדרך פשוט כספרו „ראשית חכמה" המלא הזיות והבלים על ג"ע וניהנם, ומנה בפרוטרוט ענווי הגיהנם באכזריות האינקוויזיציא, כאשר עשה גם ר' משה בר' מרדכי זכותא כספרו תפתח ערוך, ורמב"י כספרו נשמת חיים, והמקובלים וקדושיהם הוסיפו מחבלים כאלה וכאלה לזעזע ולחרדת אלהים, עד שהיה הגיהנם מעון רחב לא מוצק אל שדים מזיקים ומחבלים שונים ומשונים, והמציאו שם בית דין של ע"א שופטים וכראשם המלאך מהריאל והוא שומר פתח ג"ע העשויה בצורת ה' ודלית סותמה וכידו שרביט אש ולו ל' משרתים עם שרביטי אש.

ג. הגלגול².

תוצאה שלישית אמונת הגלגול היא ישנה ונושנה ועתיקת יומין בין עמים קדמונים, כמו ההודיים שאצלם נשמות בני האדם הם המלאכים הנפילים אשר השלכו משמים ארצה להתגלגל תחת שואה כנופות בעח"י עד הגיעם אל גופות בני אדם בתקון, ואצל המצריים שלפי הגדותיהם נתגלגלו גם האלהים כנופות

¹ כמ"ש שתי תמרות יש בני בן הנוס ועולה עשן מביניהם וזו היא פתחה של גיהנם" (סוכה ל"ב).

² הארכתי ע"ז בספרי „מנחם הכבלי" צד 88—82.

בעלי חיים, וכן אצל הרבה עמים אחרים קדמונים ואחרונים, וגם אצל מתפלספים ברוב שרעפי הדמיון כמו דבקי פיתגורס ואפלטון¹ שמהם הניחו הגלגול רק בגופות בני אדם ומהם גם בגופות בעו"י ומקצתם האמינו גם בגלגול רוח כהמה באדם וגם בגלגול נפש האדם כצמחים וכאבנים, ולמקצתם תתגלגל נפש האדם לא לבד בעולם השפל קודם בואה אל התיקון, כי גם בגלגלי צבא השמים וכוכביהם שתתגלגל דרך שבעת הרקיעים, וכמעט כל עמי הקדם האמינו כי הנשמה צריכה מקודם לעבור בכל מדינות כוכבי הלכת בטרם תבא אל המנוחה ואל הנחלה בעוה"ב, אך שרי צבאות הכוכבים לא יתנו את הנשמות לעבור דרך גבולם אם לא שחדו מנוחם בעדם ככסף או כמגדנות או בהראותן להם כתבי תעודה, כמו שזכור כ"ז בספרי הגנוסטיקים והאופיטיים, ולרמז זה נהגו היונים הקדמונים לשום מטבע Obulos ביד המת לתתו אל המעבר חרוך, אך לדברי הגנוסטיקים וואלענטוס מארקו וזולתם לא תנתן ביד המת מטבע, כי אם קמיעה מלאה שמות וצורות קדושות, וכיחוד הרבו תלמידי הגנוסטיקי באזיליידאס להכין אבנים או קמיעות כאלה, וכן מתי האופיטיים לקחו בידם לוחות קטנות מצוירות בשמות כאלה, ועד היום הזה נשאר במקומות אחרים בין הנוצרים המנהג לתת אל המת אגרת אל פטר הקדוש למען יפתח לו שערי השמים, והשתלשלה אמונת הגלגול גם בין עמי איירופא הנוצרים שחברו הרכה ספרים ע"ז כמו הספר "על גלגולי רוחות באדם" שנמצא באוצר הספרים בעיר דארמשטאדט ודומיהם.

* *

אמונת הגלגול נתקיימה ונתקבלה בין בני עמנו כבר בימים קדמונים, שכן מצינו בהגאון רבנו סעדיה בספרו אמונות ודעות שנתעורר לחלוק ולהשיג על אמונת העתקה היא הגלגול בקרב כת אחת, "שנקראים יהודים", כי כן באה והגיעה האמונה הזו

¹ השוה לזה נ"ח ד' כ"א כ"ב באריכות.

מן הגנוסטיקים אל יודעי ח"ן קדמונים עד הרמב"ן והזהר ועד האר"י ותלמידו ר"ח ויטאל בעל "ספר הגלגולים"¹. ונודע גם ספר גלגולי נשמות לר' מנחם עזריה מפאנו בעל בינה לעתים והוא קבלה על כל הנשמות שנתגלגלו כתנאים ואמוראים כפי שקיבל מר"י סרוג, שכן האמינו בגלגול גם רבים מחכמי עמנו שאינם מקובלים כמו האברבנאל אצל מצות יבוס ואחרים, שמכ"ז ומנימוסי העמים הנ"ל נשאר גם המנהג בין קצת בני עמנו לתת איזה מטבע ביד המת וכדומה ממנהגים מפלים עם המת בשעת טהרתו, ולעומת גלגול הנשמות דרך צבא השמים כאמונת העמים הנ"ל היא האמונה בקרב המון עמנו בגלגול מחלות מתחת להארץ עד בוא הנשמה דרך קליפות תחתוניות אל ארץ ישראל, ובגלגולי רוחות המתים הנכנסים בגופות בני אדם שהאריך בו בס' נשמת חיים מאמר ג' פרק י' וי"ד בהסמכו על ספרי ההשבעות להנוצרים וכו' ע"ש, ומה רב מעשה הכלים ומקסם שוא וכזב בין צדיקי החסידים וקרושיהם המגרשים גלגולים ודבוקים מקרב בני אדם כהזיות ובמשאות שוא ומדוחים עד אין קצה, וכ"ז באסמכתא על ספרי המקובלים² המסדרים עונשי החטאים עפ"י הגלגול ד"מ: החוטא כע"ז מתגלגל בכבוד, בגלוי עריות מתגלגל במחול, בשפיכות דמים במרה (זהר בראשית קמ"ח) המשמש מטתו לאור הנר מתגלגל בשעיר עזים, פרנס המתנאה על הצבור מתגלגל ברבורה, הכא על אשת איש מתגלגל ברחיים, המאכיל נבלות מתגלגל בעלה נדף, ומי שאינו נזהר בנשילת ידים מתגלגל במים ואין לו מנוחה, שע"כ אסור לשתות מים אם לא ישפוך מקודם מעט מים על הארץ כדי להרחיק הגלגול לדעת המקובלים, ובאמת מקור הדבר בתלמוד בשם, מים הרעים" שצריך לשפוך מעט קודם השתיה משום דחיישינן שמתו מהם מזיקים.

¹ והרבה ספרים תכרו על גלגולי נשמות שמוכיר אותם הרי חיריא בספרו ועד לחכמים אות ג'.

² השוה לזה נ"ח ד' י"ג באריכות פרשית.

ד. מעשה אוֹב וְיִדְעוֹנִי.

תוצאה רביעית מאמונת השארת הנפש (אמונה שבעצמותה מאשרת ורופאת לשכורי לֵב ומחבש לעצבותם) היתה כי העמים הקדמונים כמו הכשדים והאשורים פנו במצוקותיהם אל נשמות המתים שהעלו מקבריהם לשאול בעצתם ולדעת עתידותיהם, וקראו היונים והרומיים לדרישה כזאת אל המתים בשם Necromantie, כנזכר בשיר אודיסֵעוס להומירוס שהעלה הנבור הזהמתים ממעמקי השאול, וגם את הקוסם טירעזיאס הכריח לעלות מקברו ולהתראות פנים עמו, וכיוצא בספורי הקדמונים ושיחותיהם, והיו הרבה מקדשי היִנָּגים והיכלי הרומיים מוכנים ומזומנים לתכלית זו, ואפילו הגדולים והמפורסמים שבהם האמינו בהתראות המתים, שככה מספר אפלטון כי איש אחד ושמו Erus התראה אחרי מותו אל טירעזיו ונדבר עמהם על הרבה ענינים, פליניוס מספר כי Gabinius בא אחרי מותו להודיע אל פומפיוס כי מעשיו רצוים לאלהי השאול וכי יצליח בדרכיו, ואל פלוטארכ בא Enarques אחרי מותו וסיפר לו הרבה ענינים נכבדים על אודות מינום שופט בלהות ושאר יושבי חושך וצלמות בשאול תחתיה, וגם אריסטו לוס מעיד כי כהן אחד של יופיטער אשר כרת דוצח את ראשו בחרב גראה ברומי כמה שנים אחרי כן להנבא על חורבן העיר והממלכה, וכמוהם רבים בין סופרי חכמי קדם⁽¹⁾, והשתלשלה האמונה ההבלית הזאת בכל הדורות גם בין עמי אירופא הנוצרים⁽²⁾, והגיעה עד ימינו בעדת הספיריטיסטים אשר כאלפיהם בארצות אמעריקא ובריטאניא וצרפת ובעלגיא יחִשְׁבוּ גם הרבה חכמי טבע המפורסמים ע"י

(1) כמו שהאריך למנות ולספור אותם הרב מבי בספרו נשמת חיים מאמר שלישי פרק י"א וכמ"ש בספרי "אבן החכמים" צד 26.

(2) ויושבי הררי אלפען ואמינו בהגלות נגלות המתים גם בתמונת בעה"י כמו כלב שחור או עוף מקונן או חתול מוכב וכל חי ששמיע קול יבכה נניחה ויללה בלילות ובילול ישימון.

ספריהם והמצאותיהם, כמו החכם הטבעי Crookes, החכם Wallace משנה לדארווין בשימתו החדשה, הטבעי Varley הנודע בחכרת מניחי החבל Kabel מתחת לים, המתפארים כמו האובות והידעונים להכריח את המתים לעלות מקברם ולבוא לפנינו לעינינו להשיב לנו על שאלותינו, ובראש בעלי אוב כאלה בזמננו נודע בשמו Allan Kardec מחבר ספרים רבים על המלאכה הזאת, וכן מפורסם בימינו דניאל Home¹ בכל הארץ ע"י ספריו הרבים ומופתיו בידיעה זו, והרבה חכמים ונבונים אחרים² המאמינים במציאות השטח (Dimension) הרביעי נוסף על שלשת השטחים הנראים בכל גוף, ומחליטים כי לפעמים אפס כח הכובד בחומרים, הגופים יִנְשָׂאוּ ע"י רוחות למעלה, קולי קולות יִשְׁמְעוּ בלי סבות טבעיות, חפצים בחדר יוכלו להועתק ממקומם באפס כח מניעם, האדם בגפו יעלה מרום, נשמות ורוחות מתלבשות בגופות לעין רואי ויד ממששת, רוחות ונפשות יכולות לכתוב בספר לעין הקורא, וכיוצא בהבלי הבלים כאלה, כידוע שמותם ושפשותם וערמתם של הספיריטיסטים בימינו.

* * *

תורתנו החמירה בעונש כרת על השואל באוב ודורש אל המתים, הנביא ישעיהו עומד ומוזהיר את עם ישראל לאמר: וכי יאמרו אליכם דרשו אל האובות ואל הידעונים המצפצפים והטהגים הלא עם אל אלהיו ידרוש בעד החיים אל המתים, והמלך הראשון בישראל בער את כל האובות מארץ ישראל; אבל בסוף ימיו כאשר סר מעליו צל ה' ורוחו ובעתתו רוח רעה והפלשתים נלחמו בו ובעמו בחזקה, אז היה כאיש אובד עצות ותקוה, וכמתיאש פנה אל בעלת האוב אשר העלתה לו את שמואל מקברו, וכדח"א י"ג אומר בפירוש כי היה גדול בזה עון שואל מנשוא ונתמלאה סאתו בדרשו בבעלת אוב, ואם

¹ אשר מת בשנה זו 1886 בצרפת.

² Vgl. Wunderglaube etc. von Franz Otto, S. 249.

אמנם נראה ממשט הכתוב שבאמת העלתה את שמואל בקומתו ובצביונו בתוארו ובמלבושיו, ושכן היתה גם דעת חכמי התלמוד⁽¹⁾ ורבים ממפרשי המקרא וחכמי ישראל אחרים כמו הר"י אברבנאל שכותב בזה"ל: „ואיך נכחיש המעשה הזה ועוד היום העידו אנשים חכמים וידועים אשר ראו אנשים ידעו להקים ולהעלות אנשים הרונים ע"י חרב לשמור את בהמתם בלילה וכל זאבי יער סכיבותיהם לא יגעו בהם וההרוג הולך סביבם ומצילים ואם שזה רחוק אבל כבר יעידו על ענינים אחרים יוצאים מהמנהג הטבעי ויותר זרים מזה" וכן החליט ר' יש"ר מקנדיא בספרו מצרף לחכמה ואחרים; ככל זאת היתה דעת רבים מחכמי ישראל ובראשם הגאון ר"ש בן חפני⁽²⁾ ורב האי גאון ורבנו סעדיה גאון והראב"ע⁽³⁾ והרמב"ם (הלכות עכו"ם) והרלב"ג (האומר שהיה מעות הדמיון והחוששים) ואחרים המחליטים כי מעשה בעלת האוב היה מעשה תעתועים שהחביאה אדם תחת הקרקע, ולר"ק יהיה מעשה בעלת האוב כמעשה מרמת המדברים מתוך הבטן (בויכרדנער) בשם רוח המת שהעלו מקברו, שככה היתה דעת יוס'פוס פלאוויוס בספור המעשה ההוא, וכן העתיקו השכעיים שם את השם הזה כמלה יוגית המורה מדבר מתוך הבטן.

(1) ר"מ בסנהדרין ס"ה שפורטים שם עניני האוב (אובא טמיא בברכות נ"ט) כדבר אמתי ומבדילים בין אחר המעלה בזכורו ואחר הנשאל בגלגלת וכן מפלפלים שם כי השואל שומע ואינו רואה והבעל אוב רואה ואינו שומע וגם איך עולה המת וכו' וכו' ובברייתא שם עולה בשבת ואינו עולה בשבת וכו' ובמיר ויקרא כ"ו שלשה דברים נאמרו בשואלי בבעלי אוב וכו' הכל לרוח הזמן ההוא בהמון העם בימים ההם.

(2) מובא ברד"ק שם ואומר אעפ"י שמשמעות דברי החכמים ז"ל כי אמת היה שתחיתה את שמואל לא יקובלו הדברים במקום שיש להם מכחישים מן השכל.

(3) שאמר „יקוי מוח אמרו לולי שתאובות אמת ג"כ דרך הכשוף לא אסרה התורה, ואני אומר היפך דבריהם כי הכתוב לא אסר האמת רק השקר“.

צופי נסתרות

וזהו "כאוב מארץ קולך" בישעיה כ"ט. ולד"ק השם אוב מורה ב טן צבה, ומזה, "כאוכות חדשים יבקע".

אבל התראות המתים נזכרת לרוב כאגדת התלמוד, כמו המעשה של ב' רוחות המספרות בפרק מי שמתו, ומעשה שמואל דאזל אכתרא דאבוהו, ומעשה אובי טמיא נראה כמאומת אצלם, והרבה מעשיות המוניות כאלה ע"ז שהמתים באו לעוה"ז ולביתם וספרו עם אנשי ביתם וכו' ⁽¹⁾. ונס בעלי הגיון בעמנו בימי הבינים האמינו בזה כמ"ש יש"ר מקנדיא בספרו מצרף לחכמה: "ולכן צריכין המכשפים ודורשי אל המתים קמורת ועישונין כדי לעבות את האויר עד שיתנוצצו מתוכם הענינים המשתלחים באויר ולכן יראו לפעמים המתים בדמותם וצלמם ברקיע למקצת אנשים וכו'". ונזכר הרבה משמותים כאלה בצואת ר' יהודה החסיד ובספר חסידים שלו, ובשלחן ערוך יורה דעה סי' קע"ט כתוב שמותר להשביע חולה לשוב אליו לאחר מיתה להגיד לו את אשר ישאל, ומכ"ז נולד הרבה שיח הבל ושיג תפל בקרב המון בני עמנו וביחוד בין כת החסידים הפתאים שיאמינו לכל דבר שמות היוצא מפי קדושיהם כידוע.

ה. רוחות המתים.

תוצאה חמישית היתה אמונת המון העמים ברוחות המתים ונשמותיהם שאינן שוכנות תמיד במנוחה בקבריהן, כי אם בשביל חטאותיהן על הארץ יטלטלן ה' טלטלה נבר והן נעות ונדות בעולם החיים, והיתה אמונה כזאת כבר בין המצרים הקדמונים שהרכו על השכנת המת במנוחת קברו תפלות ולחשים והשבעות על פני המת כסרם יובל לקברות, והעתירו לבטא בשפתים ולחרות בצפורן שמיר או לצייר בששר על ארון המת ועל לוח האבן אשר הניחו על לב המת שמות וצורות חרטומים וצלמים קדושים לשמירת המת למען ינוח בשלום על משכבו.

⁽¹⁾ ברכות י"ח ב"מ ק"ז כתובות ק"ג שבת קנ"ב.

וגם באמונת הכשדים היו מלבד שדים מריעים ומזיקים גם רוחות מפחידות במראיהן בלבד והן נשמות המתים העולות כפעם בפעם מתחתית הארץ להפיל אימתה ופחד ותחתיתם על בני אדם אשר על הארץ, והן נשמות הרשעים הנכנסות לפעמים בנופות בני אדם להומס ולענותם, ונמצא בספר המתים להמצרים לחש נגד נשמות הרשעים אשר היו לנפשים פורחות לבל יכנסו בנופות החיים, וכבר נודע המעשה הזה בין הנוצרים בימי הבינים כיחוד בארצות הסלאווים בפולין, כי לפעמים נעשה אדם אחרי מותו מין עלוקה כעלת כנפים מוצצת דם שקורין Vampyr, שאז יוצא המת בלילה מקברו ובא אל ביתו למוץ ולעלע דם קרוביו שארי בשרו, ועוד מקרוב בשנת 1872 הוכלה בארץ פרויסען משפחה פולנית ושמה Poblucki לדין השופטים על אשר ערפו ומלקו את ראשי מתים ממשפחתם כחשנם אותם לעלוקות וואמפירע מוצצות דם אנשי ביתם. (1) ומקור האמונה הכוזבת הזאת נמצא כבר אצל קדמוני הקדמונים, שכן בספרי סנסקריט אשר ליהודים הקדמונים נזכרים רוחות מזיקים השואפים לדם אדם ומתנפלים על איש ואשה כהיותם ישנים או שכורים מין, ונמצא בספר החוקים של מאנו ליהודים כי שממית ועכביש יתושים ופרעושים ושאר ירצים מוצצי דם המה גלגולי רוחות השדים ההם, ונאמר שם כי כל הגויגב כסף נשמתו מתגלגלת אלף פעמים כהיות מוצצות דם כאלה, ונודע דומה לזה גם בין היונים הקדמונים בשמות Lamien או Empusen ובין הרומיים בשם Strigae, ונודעו בין הרבה עמים באסיה ובאפריקא מוצצי דם כאלה בשמות שונים, והרבה האמינו הנוצרים בימי הבינים על שוב המת מקברו בלילה לארץ החיים להיות נע ונד בין החיים למען יתקן את אשר עות וחטא בחייו או קודם מותו

(1) כמסופר במ"ע, גארטענלויבע" לשנת 1873 גליון 34, ועוד בימינו אלה חברו מורים חכמים ספרים (Vgl. Otto, Wunderglaube etc. S. 171) לברר אמתת החיון הזה ואיכותו לכל פרטיו.

צופי נסתרות

וקבורתו כאותם שמתו בחרב או בלי ודוי או שלא שלמו את חובותיהם לאחרים. כמסופר באריכות בספריהם, ונולדו מזה ביניהם רכבות הגדות וספורים, כמו הנודע בשם „פלינגנדער האללאַנדער“, וזענעדיגער מאַנגליין ובשם „נייסטערשיף“ ובשם „האמלעט“ וכדומה.

* *

למורת רוחנו עשתה האמונה ההבלית הזו רושם איום ונורא בין המון עמנו המרבים בהגדות מפששות ושיחות סרות טעם כאלה, באסמכתא על מאמר הזוהר בפ' שמות ויקרא: „א"ר יצחק א"ר יהודה נפשתא דרשיעיא אילין אינון מזיקין דעלמא ומאמינים כי יש רשע אשר לא ימצא מנוחה בקברו, כי אין האדמה הולמתו, ונוע ינוע כלילה בין החיים להפחידם ולענותם על משכבם, עד שלפעמים יראו על עור בשרם אותות דם ורשמי פצע וחבורה בהקיצם משנתם, ואז יצאו מנין עשרה אנשים אל בית הקברות ויבואו אל קבר המת שהוא וילחשו באזניו שמות והשבעות או בקשות מחילה למען הרגיעו כי ינוח בשלום על משכבו, ומזה הכנוי „השכבה“ לתפלת אל מלא רחמים (המסיים „ינוח בשלום על משכבו“ באסמכתא עה"כ בישיעה יבוא שלום ינוחו על משכבותם, שהכונה שם ע"ד ינוחו יגיעי כח באיוב בדרך מליצה, ומזה זכר צדיק לברכת: „עליו השלום“ והאשכנזים יאמרו: פריעדע זיינער אַשע, וקוראים לבית הקברות: פריעדהאָף) וכדומה שאומרים על המתים, (גם בין הקאטולים: Requiescat in pace שר"ל ג"כ: ינוח בשלום, ומזה זמר ההשכבה: Requiem אצלם) ומי מנה מספר ספורי מעשיות ושיחות הבלים בהגדות המון בני עמנו על מחולות המתים בחצות הלילה בשדי הקברות ובכתיב נסיות וכדומה מהנוכר ד"מ בספר חסידים תנ"כ שיש לילה שהנפשות יוצאות מן הקברות כגון כליל הושענא רבה יוצאות ומתפללות, ושהארץ בהזיה הזו כס' נשמת חיים לרמב"י מאמר שני פ' י"ב, וכהמון ספרי הכל בעדת החסידים כידוע.

שער שלישי

מגלי פעלומות

פרק ראשון

חופשי או צרות.

היו אנשים נעלמים אשר בשבת קסם שקורין ווינשעל-
רוטתה בידם חקרו ותרז אחרי שפוני טמוני האדמה ואוצרות
חושך וצלמות הקבורים בעפרות הארץ כמו כסף וזהב ומעינות
מים. האומרים לחושך צא ולאופל הגלה, כמו שעשה כבר
הערמעז הוא מערקור בשבת אשר בידו לפי שיחות היונים
הקדמונים. ונודעו פעולות שבת פלאי כזה ביחוד בימי הבינים
בקרוב עמי הנוצרים. שהשתמשו בו עוד כמאה האחרונה. השבת
הזה היה מקל לזו לח בן שנתו היינו ענף כמין מזלג המחובר
בראשו, והיה נטוע באופן כי המזלג היה זרוח משמש הבוקר
ומשמש הערב, ולקחו אותו בשתי ידיים בקצהו, הקצה המחובר
היה למעלה וכחונות הידים כולטות לחוץ, והיה צריך לקטפו
ביום השלישי אחר מולד הלבנה בחצות הלילה, בסכין חדש
אשר לא עבד בו, והחותך אותו צריך לנעול ברגליו סנדלים

חדשים, ולא יהיה בכיסו כסף או ברזל, ובשוכו עם המקל הביתה
 היה אסור לו לשאול בשלום איש או להשיב שלום לכל אדם,
 וקראו למקל כזה בשם שבט אלהים, ובחפוש האוצרות מתנווע
 השבט ומכה בכח למטה על הארץ ששם מכמון האוצר. ומסופר
 כי מתקן דתם מארמין לוטהער נתן שבח והודיה לאלהים על
 הכח הנסתר הזה אשר בשבט ההוא המגלה תעלומות ועמוקות
 מני הושך, והיה מפורסם בצרפת במאה הי"ז הקוסם במטה
 כזה Jacques Aimar וכחמישים שנה אחריו קוסם אחר במטהו
 ושמו Bléton אשר בכח מטהו גילה ומצא מעינות מים ומכרה
 מתכת יקרה במעבה האדמה.

* * *

גם בעמנו נמצאו שוטים מסתתרים כאלה עניים מרודים
 אשר חפשו תחבולות לגלות אוצרות במעמקי האדמה, כנזכר
 בס' מפעלות אלהים, ובספרים אחרים הדומים לו נזכרים ונעשים
 סגולות ולחשים לתכלית מציאת אוצרות, כמו הידוע בקרב
 ההמון בפולין שאם יערוף אדם תנשמת שבעופות (פלעדערמויז)
 במטבע זהב ידוע על סף או מסתן הבית ויאמר לחש ידוע,
 ימצא אוצר במקום ההוא.

פרק שני

יודעי מחשבות.

מקרב עדת בעלי אוב החדשים או דורשי אל רוחות
 שקורין ספיריטיזמים הג'ל יצאו אנשים המכחישים אמנם
 כפעולות הספיריטיזמוס, אכן מאמנים הם שלא נפשי אחר, והוא
 לדעת ולהכיר מחשבות אחרים ולפעול על ידם. הראשון היה
 האמריקני בישאף, ואחריו החרו החזיקו בדורותינו הרבה בעלי

הרגשה עצומה המחלימים שיש בכחם לקבל השפעת בעל מחשבה אם יגע בידו או בחוט של מתכת, שאז יעברו רעיוני החושב אל התומך בו והוא עושה כאלו הרה והגה הוא בעצמו את המחשבה ההיא כעין חבור ודבוק מאנגעמי, ואדם היותר נוה להתפעל ולהתרנש בחזקת יד עצביו הדקים הוא מוכשר יותר לנסיונות כאלה לדעת מחשבות אחרים, והכשרון הזה מתעלה יותר ויותר עד הגיעו למדרגת התרדמה שקורין היפנאזיס ונעשה אז בית קבול למחשבות המשפיע שקורין אינדוקטאָר, זה הוא הקורטוב של אמת הנמצא בנסיונות כאלה שנתפרסמו בימינו ע"י האנגלי קומבערלאנד כגרמניא והיהודי פֶּלדמאן ברוסיא, והשאר אינו אלא דברים מלאכותיים כעין אחיזת עינים להשמים ולהכהיל את הרואים ביתר שאת וביתר עוז כמשפט בעלי אומנות כאלה.

* * *

בקרוב שלומי אמוני ישראל נקרא האלהים בלבדו, יודע מחשבות כמ"ש ה' יודע מחשבות אדם ובוהן כליות ולב; ואף גם זאת מתאמרים צדיקי החסידים וקדושיהם לדעת מחשבות כל הדורכים על מפת חדרם, ומבינים לרמות ולהונות את הכריות עד שימצאו אלפי מאמינים בדבר, כידוע שהקדושים האלה מחקים כקופים את הנביא הנפלא הבודד¹ כטיבו בין שאר הנביאים, שכלם הוכיחו במליצות נשגבות את העם והזהירו והורו אותם בדרך ה', אבל הוא לא הוכיח ולא נשא משא נאום ה', אף לא קנא קנאת ה' צבאות כרכו התשבי כי אם קנאת עצמו נגד ילדים קוראי עלה קרח לתמס, והיה בעל נס ועושה נפלאות גדולות לבדו, והוא היה גם יודע מחשבות ומגיד לאדם מה שחו ויכול להגיד למלך ישראל את הדברים אשר ידבר מלך ארם בחדר משכבו.

¹ השוה לזה "ארי נהם" לר"י מודינא צד 65 על האר"י.

מגלי תעלומות

פרק שלישי

מוצאי אבדות ונגבות.

בכה שכח המזלג ההוא חפשו ומצאו את המקום שנמצא
בו דבר האבד מאיש ונבעו מצפוני הגונב ומצעדיו¹.

* * *

כך נוהגים עד היום הזה מאמיני צדיקי החסידים
וקדושיהם בפולין לבא אל הרבי המפליא לעשות ולשאול את
פיו על כל אבדה ועל כל גנבה, והקדוש יגלה להם מקום האבדה
ומסתרי הנגב, והיה כל איש אשר יאבד ממנו דבר אם כסף או
נגדים וכא אל הקדוש והגיד לו איפה ימצא את אבדתו. אמנם
גם בקרב הקדושים ההם נמצא כה וכה לועג לתעלולים כאלה,
ככה מסופר על המגיד מקושיניץ שבא אליו פעם אחת איש
והוא מצעק הושיעה רבי כי אבדתי את כיסי עם כספי שהיה
בתיקי! איך אושיעך? שאל אותו הצדיק. תן לי סגולה למען
אוכל למצוא את אבדתי, בכה האיש והתחנן, ויאמר אליו הרבי
הכה לך לביתך ואמור ג' פעמים, "איזהו". וימחר האיש וילך
אל ביתו ויפתח בדחילו ורחימא את הסדור שלו ויאמר בשברון
לב ובכונה גדולה משנת, "איזהו מקומן של זכאים" שלש פעמים
כאשר צוה אותו הצדיק. אבל ימים חלפו והאבדה לא נמצאה.
ויקם האיש וילך בפחי נפש עוד הפעם אל הקדוש ויספר לו כי
אמר, "איזהו" ג' פעמים אך לא נמצאה האבדה. איזהו, "איזהו"
אמרת? שאלהו הרבי, "איזהו מקומן של זכאים" אשר בסדור
התפלה, השיב האומלל. לא אל משנת איזהו כיונתי, קרא אליו
הרבי, כי אם אל מאמר חז"ל, "איזהו שומה המאבד מה
שנותניו לו" —

¹ ועיין עוד עיון להלן שער ששי פרק נחש וקסם.

שער רביעי

חֲכָמֵי חֶרָשִׁים.

פרק ראשון

אָבֵן הַחֲכָמִים.

בין קדמוני חוקרי ידיעת המחצבים בהרכבתם ובהפרדתם ליסודותיהם הפשוטים שקורין היום Chemie ולפנים Alehymie נודעים אלכימיאים מסתתרים בעלי הזיה בהפרות דמיונם, אשר חשבו לבקש ולמצא יסוד פרטי או חומר כמוסי מפליא לעשות ולשנות סדרי בראשית, חומר אשר בכחו להוציא מדומם זולל יקר הזהב, ורפא ירפא כל חולי ומדוה, והוא רב אונים להאריך חיי האדם מחוץ לדרך הטבע הרגיל, להפריח צמחים מדשנם בהשרפם, ולהחיות עצים מתים, וקראו לחומר כזה בשם „אבן הרופאים או החכמים“ (שמיין דער ווייזען), ובמאה האחרונה האמינו קצתם (כמו לפניהם כבר מארטין לומהער) למצא בתחית המתים לעתיד לבוא פרי האבן הזאת, ובקשו ומצאו לכ"ז הרבה ראיות במקראי הקודש, ועוד יחסו להאבן חזו סגולות

חכמי חרשים

אחרות כמוסיות אין חקר וקראו לה „העולם הקטן“ כאמרם שכשם שהאדם הוא עולם קטן בתכונת יקום התכל כך החומר הזה הוא עולם קטן בבחינת יצירת היסודות, מפני שהוא כולל בקרבו ובחבו את מסתרי התולדה כלה ובכחו לבנות עולמות, ואמרו על הרכה אלכימיאים שהאריכו ימי חייהם עד כמה מאות שנים כעזר האבן הזאת, ויש גם לאמונה זו איזו התיחסות אל האיצימגנינות כידוע, ומרגלא בפי דבקה שהנולד במזל שבתאי יתעסק באלכימיאה. לפי קבלת הערביאים התעסקו כבר החודים המצרים הפרסים והיוונים בחכמת מציאות האבן הזאת, ואחריהם הרכה חכמי פילוסופי עמי איירופא עד המאה הי"ח.

* * *

באבן החכמים נואלו ונכסלוגם רבים מחכמי עמנו הקדמונים, כאשר הוזי האלכימיאה החליטו כי החכמה הזאת היא סגולת עם ישראל אשר קבל משה מהר סיני, ומקצתם סברו כי משה למד החכמה הזאת בבית פרעה מפי החרטומים, ולדעתם עשו בני ישראל את עגל הזהב בכח סוד היצירה כזה, ורמו ע"ז גם הראב"ע בסודותיו על מעשה העגל, ולדעת ר' יוחנן אלימאנו בספרו חשק שלמה בשם הספר יתרא הישמעאלי⁽¹⁾ היתה „אבן יקרה“ (מ"א י) אבן החכמים הזו המהפכת עופרת לכסף ונחשת לזהב, אשר הביאה מלכת שבא אל המלך שלמה, שע"כ היו בימיו כסף וזהב כאבנים לרוב בירושלים, ונזכרת אבן הפילוסופים בבחינת כוחה להפוך נחשת לזהב גם בס' חובת הלכבות שער הכשחון לרבנו בחיי הספרדי, ובכוזרי להר"י הלוי מאמר ג' סי' כ"ג נ"ג מזכיר הסגולות החומריות והרוחניות של אבן הפלאות הזו והוא מתנגד לה שם, וכן נזכרת האבן כאמתית בס' בית יער הלבנון לר' אברהם יגל⁽²⁾ ובספרי יש"ר מקנדיא שהוא מאמין בה, גם הרב ר"י ממודינא בעל הבונה התעסק בה, וביחוד אצל

(1) סובא באגרת יש"ר בכרם חסד ב'.

(2) במכתב יש"ר הנ"ל.

המקובלים שהתעסקו בה בעיון ובמעשה כמו ר"ח ויטאל ואחרים אשר בסגולות האבן הרוחניות מצאו השתוות בינה ובין חכמת הקבלה, כאשר הארכתי עכ"ז לכל פרטיה וקורותיה בספרי „אבן החכמים“ לבאר ולברר הדבר עד היסוד בו.

פרק שני

יצירת אדם.

מראשית ימות עולם התחרו חוקרי נבורי הדמיונות וחכמי חרשים בסתרי פלאים לברוא נפש כל חי, כעין הבריות שנודעו כבר אל אפלטון, והקדמונים מזכירים בריות דאדאלוס, שמדבר מהן גם אריסטוטלס, וכן נזכרים גולמי זהב של הנימנוזופיסט היארכאס, ועוד גולמי מערקור ודומיהם צלמים כמוסים מעשי חרש צקון לחש אשר התנועעו ודברו ככני אדם לשרת אותם, לפי ספוריהם והגדותיהם. ובימי הבינים הואילו בעלי אלכימיה חכמי חרשי אבן החכמים גם הם לברוא גולם קטן בצלם אדם וקראו לו: Homunculus שר"ל: אדם קטן, והסופר לוזיטאנוס מעיד שראה בצלחת אדם קטן זרת ארכו אשר עשה יוליוס קאמילוס בכח האלכימיה, וכן פאראצעלוס הנודע בספרו De natura rerum מחליט כי הבריות המשוונות של הקדמונים כמו ננסים נינפים ושעירים נבראו בסוד הכימיה, והוא מודיע לנו את האמצעים שעל ידם נוכל לברוא לנו אדם קטן כזה, וידוע כי הרבה אלכימיאים הבטיחו היות להם איזה רוח או שד יצור חרשת חכמתם אשר בראו להם לשרתם בכל צרכיהם; ובמאה ה"ג היה הפילוסוף הנודע ארנויד די וויללענעווא אלכימיאי ואיצטגנין אשר עמל ויגע כרוב ימי חייו לברוא אדם חי, ועוד הפילוסוף יוחנן יעקב וואנגער אשר מת בשנת 1841 החליט כי יבא יום ויהיה לאל יד הכימיה לברוא יצורים בעלי איברים

ובע"ז ולעשות אדם כצלמו כדמותו, וכך חושבים קצת חכמי כימיה גם בזמננו.

* * *

גם חרשי סתר ויודעי ח"ן בעמנו התעסקו הרבה ביצירת בריות משונות מלאכותיות כאלה: בירושלמי פ' ארבע מיתות אמר ר' יהושיע בן חנניה יכול אני (ע"י ספר יצירה) ליקח דליועין ואכטיחים ולעשותם איילים וצבאים ממש, ובאגדת סנהדרין מסופר מרב חנינא ורב אושיעא דהוו יתבי כל מעלי שכתא ועסקי בספר יצירה ומיכרא להו עגלא תילתא¹, ורבה ברא גברא שדריה לר' זירא הוה משתעי בהדיה וכו', וכזה היה השד ששמש את ר' פפא (חולין ק"ה). והפילוסוף ביבאגו² אמר כי אלה שכראו אדם ועיגלא תלתא ידעו תעלומות חכמת הטבע ובכחה כראו חדשה בארץ ושכן כתבו גם הגאונים הקדמונים, וה' יש"ר בספרו הנ"ל מזכיר שאמרו³ על ר"ש אבן גבירול שברא לו אשה והיתה משרתת לו, וכפי' ספר יצירה הנ"ל אמר עוד ששמע כי ר' אברהם אבן עזרא ברא בריה וכו' ואמר חזור פנים ואחור וחזרה לקדמותה⁴, ובאמת מצינו להרבה קדמונים

¹ וספרו שם מחד מינא שברא עגל מחדא גלגלה או צרור, ומקשין שם ממאמר אחר שאם מתכנשין כל באי עולם אין יכולין להביא יתוש ולזרוק בו נשמה, ותירוצם בדוחק ע"ש.

² מובא בסי' מצרף להכמה לישיר מקנדריא.

³ וזה מוזכר בפי' ספר יצירה המיוחס בטעות לרס"ג וז"ל: "וכן אמרו על ר' שלמה בן גבירול שברא אשה והיתה משרתת לו וכאשר הלשינותו למלכות הראה לחם שלא היתה ברואה שלמה והתזירה לקדמותה לנתחיה ואזברית" (*), ונראה שכוונו על איזה גולם מעכאניקי (Automat) כעין אותו שעשה האשכנזי אלבערשטוס מאגנוס אשר שבר אותו תלמידו תומס די אקווין, כמו שהזכרתי בספרי "אבן החכמים" צד 57, וישיר מזכיר את הספור הזה כרי' להראות קלות אמונת האשכנזים בימים ההם.

⁴ Orient 1848 S. 291.

*) Vgl. Literat.-hist. Mitth. von L. Dukes. S. 176.

שחשבו בטבע אפשרות הולדת נפש כל חי אף בלי הזדווגות זכר ונקבה, וככה היתה דעת הפילוסוף הערבי אבן סנה שעליו אומר המשורר עמנואל במחברת תופת ועדן כי ראה בניהגם את אבן סנה עקב אמונתו באפשרות הולדת אדם לא מאדם, וכן הר"י הלוי בכוזרי מאמר ג' סי' כ"ג מזכיר לאמר: „וכבר ראינו חרפת מי שהשתדל בדבר מהדברים האלה מבעלי הכימיה ובעלי הרוחניות בעשות הדבורים מבשר הבקר והיתושין מן היין וכו', וכאמת היתה כן דעת החכם ר' נרשון בר' שלמה אבי הרלב"ג בספרו שער השמים, ובדרך סוד ספר יצירה ספרו על ר' ליווא בר' בצלאל הגאון בעל הס' נור אריה דאיברא ליה בכל מעלי שבתא גולם לשמשו אשר גיית אחד מהם נשארה בנג בית הכנסת הישן בפראג עד היום הזה לפי אמונת ההמון כידוע, ומלבד זה נודע בקרב עדת הסידי ארצות פולניא הגולם של בעל שם, ואיך רבים מצדיקיהם וקדושיהם בראו להם בקבלה מעשיית ע"י שמות קדושים גולמי אדם לשמשם, כעין שכתב בס' קול יהודה לר"י מוסקאטי על הכוזרי אצל ספר יצירה: „ופליאות עדותיו של רבנו סעדיה על אומרו חוזר הגלגל פנים ואחור וז"ל נתן הקב"ה כח לאותיות שאדם כורא מקרקע מגובלת וקוברה בקרקע ועושה עגול וגלגול סביב לבריאה ואומר בכל חיקה אלפא ביתא וכן תס"ב פעמים לתס"ב אלפא ביתות ואם חולך לפנים הבריאה עולת לחיים ע"י כח אמירת האלפא ביתות שנתן בהם הקב"ה ואם ירצה לסתור מה שברא יחזור לאחוריו כאמירת האלפא ביתות ותשקע הבריאה מאליה בקרקע ותמות“.

גם ר' אליהו אב"ד דק"ק חעלם „שהיה בקי בס' יצירה וברא גברא... ראה שהיה חולך וגדל מאד ונתירא שלא יחריב העולם על כן נתק השם ממצחו ונתבטל ותב לעפריה“¹.

¹ חיד"א ועד לחכמים אות א' ומזכיר שם בשם הוהר. כיצד מבטל

זה הנוצר ע"י ס' יצירה.

שער חמישי

נְבוּזַי לְחָשִׁים.

פרק ראשון

רפואת חולים.

כל מחלה וכל מדוה בנוף האדם היה בעיני העמים הקדמונים ממקור אי־טבעי. ולכן גם רפואתם היתה צריכה להיות שלא בדרך חטבע ע"י ועפ"י כהנים קדושי עליון, שכן באמונת הכשדים והאשורים והכנבלים והמצרים וכל העמים שכניהם וקרוביהם היו השדים והרוחות והגלגולים מקור כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים, והעיד הסופר הירודוט כי בכבל ובאשור לא היו מעולם רופאים טבעיים, כי מעשה הרפואה אצלם היה חומר מנזע המאניע, ורפאו ע"י לחשים ונחשים וקסמים והשבעות וקמיעות, וע"י משקה כשפים, אם אמנם שבמשקים כאלה היו יכולים לערב גם סמי רפואה טבעית, הנודעה להם אז, מפני שאין להכחיש שהיה להם גם הרבה ידיעות ברפואה טבעית עפ"י דרישתם בחכמת הטבע כפי מסת הזמן ההוא, אכן יסוד

ושרש המחלה מצאו תמיר ברוחות מזיקים ובשדים⁽¹⁾, והיו הכהנים הרופאים המלחשים על כל מיני חלאים נקראים בארץ הכשדים בשם „חכימין“ בספר דניאל⁽²⁾, ונמצא בימינו באדמת העיר נינוה ספר כשדי שהיה מונח באוצר הספרים בהיכל המלך אסורכנפל, והוא כולל כ"ח לחשים והשבעות נגד כל מיני חלאים ופגעים ואסונים ומזיקים⁽³⁾, וגם אצל היונים שהיו ביניהם רופאים מכעיים יחסו גם הם חכמת הרפואה לאלוה מיוחד הוא עסקולאפ בצורת נחש עם ראש כלב, והרופאים הראשונים של היונים היו כלם איצטנגנינים ומקודשים בהיכלי אלהיהם, והרופאים בהודו ובמצרים היו כהנים, והחליטו הכהמנים שכל חלאים הם מעשה שדים ומזיקים ורפאו אך ע"י השבעות ולחשים, וספר הרפואות אצל הכהמנים שנמצאו בו לחשי הרפואות היה מכונה וואנאדאזאמיה, ובמצרים היה ספר רפואות המיוחס אל האלוה טו י ט שלהם, ונחלקה אצלם מלאכת הרפואה לשני חלקים, הרפואה הגדולה ע"י כהנים גדולים והרפואה הקטנה ע"י כהנים הדיוטים, וכן הורו בצענדר אפֶעסטא להפרסים כי עיקר רפואת חולים ע"י הדבור והמאמר האלוהי, הרופא הגדול בין היונים הקדמונים קסענוקרטס חיבר ספר רפואות ע"י לחשים וקמיעות, וכן היה אצל הרומיים, שאצלם גם קצת הקיסרים כמו קאליגולוס וקלודיוס ונירון קיסר ואספאסיאנוס ואנדריאנוס התפארו לרפא חולים ע"י סגולות כמוסיות כידוע, עד שבא היפוקרטס ועשה מלאכת הרפואה

⁽¹⁾ והעיר החכם Vignoli בספרו *Mythus und Wissenschaft* צד 69 כי הקדמונים ראו כל מחלה כעין מלחמה בין ההולה ובין הרוח הרעה שאחזה אותו, וזוה נשארנו הכנויים בתחלכות המלה כהכנויים בתכסיסי מלהמה: המלה *Prophylaxe* בחכמת הרפואה מורה בלשון יונית: המצב (פֶאָרפֶאָסטען) בשדה המערכה וכן הגסיסה — *Agonie* מורה בל"י: עליית (דער האָהעפונקט) המלחמה, והמלה *Crisis* היום שבו המלחמה כלה ונחרצה, (השוה לזה עוד הסבטא האשכנזי: *Todeskampf*).

⁽²⁾ עיין ע"י בספרי „בירוסים הכשדי“ צד 140.

⁽³⁾ ראה ע"י בספרי „אבני מלואים“.

לחכמה טבעית כפ"ע; אבל כנ"ז נשארה מלאכת הרפואה כירי
 כהנים מתחכאים בצל נסתרות ורזי עולם¹, והגיע הדבר דרך
 הגנוסטיקים ובא עד הנוצרים, בתחלה אצל הנקובים Druiden
 שהיו כהנים ורופאים גם יחד שרפאו ע"י מאגנעטיזם ולחשים
 וקמיעות ואיצטגנינות, ואח"כ אצל הנזירים המתבודדים בהיכליהם,
 וכימי הבינים בשונם ממסעות הצלב, נהגו עמי הנוצרים ברפואות
 כהנים ע"י דשאים ועשבים וע"י סגולות וע"י שרידי קדושים
 (רעליקוויען) ושמן משחת קדשם וכיוצא בדברים שבקדושה
 אשר קבלו בארץ הקדושה, וברבות הימים נוספו ברפואות כאלה
 גם סודות האסטרונומיא וקמיעות המקובלים שביניהם ואותם
 שקורין טהוימטורגים וראָזענקרייער שהתפארו לרפא בלטיהם
 חולים שאין להם רפואה בדרך הטבע, והרבה סגולות ורפואות
 כמוסיות נהגו אז הנוצרים לעשות ליולדת להקל חבלי לידה,
 כמו להניח אצלה עצמות קדושים או לקשור בירכה איזה עשב
 או אבן וכדומה. ועוד הנהיגו הכהנים הרופאים מימי קדומים את
 השינה בהיכלי האלהים (שקורין Incubation — טעמפעלשלאף)
 לתכלית שאלת חלום הנ"ל, במצרים היה היכל סרפס ששם
 הלכו החולים לישון למען יגלו להם האלהים בחלום את רפואתם,
 בארץ יָן היה הדבר בהרבה היכלים וביחוד בהיכל עסקולאפ
 הנ"ל ששם היו הכהנים גם רופאים טבעיים כנ"ל, והשתלשל
 הדבר והגיע עד עמי הנוצרים בימי הבינים שנהגו בשינה כבתי
 תפלתם לתכלית הנ"ל כידוע, ששם רפאו חולים גם ע"י קברי
 קדושים ועפרם ושרידי עצמותיהם ואיבריהם או גם בנדיהם
 כנ"ל, והחולים ההם אשר ישנו בהיכל הקדישו אל ההיכל לתודה
 בגלל רפואתם את צלם דמות האיבר החולה שנתרפא שם כמו
 יד או רגל וכו', והיה נמצא בין איברים כאלה גם מבושים
 ואיברי הערוה, וכ"ז ע"ד המסופר בספר שמואל שעשו הפלשתים
 עכברי זחב וטחוריו זחב לתודה לאלהי ישראל אשר הכה אותם

¹ עיין עכ"ז בספרי „אבן החכמים" צד 28—30.

נבוני לחשים

בעפולים ובמחורים ולכסוף נרפאו מהם. ורפאו הכהנים הנוצרים בהיכליהם גם ע"י איברי קדושיהם כנ"ל, וביחוד רפאו בסגולות כאלה עקרות ועוצר חם, והיה האיבר הזכרי של איזה קדוש לרפואה כללית לזו. שכל אשה עקרה הנוגעת באיבר ההוא ומנשקת ומכבדת אותו מיד נפקדה ונפתח רחמה וילדה, שככה היה נמצא איבר כזה בהיכל (קירכע) המכונה; St. Veitscapelle; אצל שוויטצערהאָף ובמקומות אחרים⁽¹⁾ כמו בעיר אנטווערפֶען⁽²⁾ ובערי געלדערן לָאווען וכו'⁽³⁾, והיו נשים אשר גרדו מקצת האיברים הזכרים ההם ושמו בצפחת מים לשתות לתכלית רפואתם⁽⁴⁾. ועל כהנים רופאים ההם נוספו בימי הבינים גם מלכים ונסכים שהיה בכוחם לפי אמונת המון העם לרפאות חולים ע"י סמיכת היד בלבד, שככה ד"מ היו מלכי אנגליא וצרפת מפורסמים אז שהם רופאים חולי צואר שקורין קראַפֶּעֶע; ולפי המסופר היה עוד במאה שלנו מלך הצרפתים קארל העשירי בשנת 1825 רופא חולים באופן כזה. —

וככה יחסו בימי הבינים עמי הנוצרים כל מחלה וכל מכה לאיזה שד ומזיק, ופאראצעלוזוס הניח מספר שדים מזיקים⁽⁵⁾ כמספר יסודות החלאים שהניח גאלינוס, ונשארה האמונה הזאת עד היום הזה ביחוד בין המון היונים החדשים (נייגריכען) שהם

⁽¹⁾ Meyer: Der Aberglaube, S. 99.

⁽²⁾ ששם על שער ההיכל Steenport היה נמצא צלם גבר עם גיד אכה גדול מאד לתכלית זו והעקרות הקריבו לו נצנים ופרחים עד סוף המאה המ"ז.

⁽³⁾ שם.

⁽⁴⁾ שם.

⁽⁵⁾ ככה ד"מ המחלה שקורין Alpdreucken שמה בשיחות הגרמנים הצפוניים Mara שהוא סוס בלשון אשכנזי ומה בצרפתית השם cauchemar למחלה זו, כאלו השרד רוכב על החולה. וביחוד יחסו מחלות הנפש והשגעון אל רוחות רעות (שפירשו את השם "רוח רעת" אצל שאול כפשוטו) וכן כל שאר חולי עצבים (נערווען) כמו חולה נופל שקורין עפילעפסיא המורה בלעז כי אחד התנפל על החולה.

מיחסים כל חולי ומרזה אל שדים ומזיקים. אשר מקצתם נתהפכו מהאלילים הקדמונים אשר עבדו אותם אבותיהם, ד"מ שלש הנשים שקראו להן היונים הקדמונים פאר צען נקראות עתה בארץ ין: שדי המגפה והן רצות בערים ובכפרים לנגוף ולהשמד, האחת נושאת מנלת נייר, השנית מספרים והשלישית מטאטא. הראשונה כותבת כמנלה שמות הנגפים, השניה מוחצת אותם במספרים שבידה, והשלישית תטאטא אותם במטאטא השמד. והעיר חכם אחד ¹⁾ כי הנוצרים בימי הבינים חשבו כל רפואה טבעית לנגוד אל גזרת האלהים, שע"כ בחרו לרפאות בדרך מגולה פלאית, ועוד במאה שעברה שאל מורה בחכמת הרפואה את הפילוסוף קאנט ²⁾ אם הרכבת האבעבועות באדם (אימפּפּען) היא מותרת. ר"ל שאם אינה כנגוד אל השגחת השי"ת, ובשנת 1763 שאל בית הועד (פארלאמענט) בפאריז את בית המדרש סאָרבאָננע אם הרכבת האבעבועות מותרת או לא, אשר היה רע מאד בעיני הפילוסופים אז ³⁾, ובמאה היא כאשר רצה קאמפער לרפאות דבר כבהמות דרשו הכומרים לנגדו והוכיחו שזה מרד נגד פורענות השי"ת שהביא על הבריות לענשם. ובד"ז צעדו אז גם בני עמנו שסרבו בתחלה להנהיג ביניהם את האינאקאלאציון ממעם זה שאסור, לאיש הישראלי לבקש תחבולות לאשר הביא אלוה בידו לעונש חרוץ ⁴⁾.

* * *

גם אצל אבותינו היו הכהנים הרופאים כמ"ש כפ' ננעים בתורה. אכן רפאו כפי הנראה באמצעים טבעיים כמ"ש בננעי

¹⁾ Orient 1874. S. 473.

²⁾ Vgl. Raumer, Historisches Taschenbuch, S. 556.

³⁾ Vgl. Oeuvres philosophiques etc. de D'Alembert XV, S. 256.

⁴⁾ ספר "עלה תרופה" טאת אברהם ננסוך בשנת תקמ"ו, והיא שו"ת ארוכה בפנים מסבירות לאיסור לאמר, "ובדעה זו מחזיקים הרבה מחסידו אומות העולם" עם מסקנא להיתר ע"ש.

נבוני לחשים

בתים. אולם רפואה כמוסית ע"י לחשים והשבעות לא מצינו במקרא אפילו אצל הנביאים. שכן הנביא אלישע צוה לנעמן לרחוץ במי הירדן, וישעיהו רפא את המלך חזקיהו במריחת דכלת תאנים, ורפואת נשיכת הנחשים ע"י נחש הנחשת של משה פירשו חז"ל (ר"ה כ"ט ומ"ד פ' חוקת) שלא בדרך מופת כי אם בדרך אות ואמרו: וכי נחש ממית או מחיה אלא בשעה שמסתכלין כלפי מרום וכו'. ומה שגחשב למלך אסא לעון „וגם בחליו לא דרש את ה' כי אם ברופאים" הכונה על רופאים כמוסיים שבין האומות כמו איצטגנינים ולוחשים ומשביעים. וע"ז הוכיחהו הכתוב.

אמנם בימי בית שני בהתערב ישראל בעמים כמו המצרים והיונים נולדו בעמנו כתות רופאים כמוסיים שלא בדרך הטבע הפשוט⁽¹⁾ כמו שהיו התרופיים במצרים והאסיים בארץ יהודה ואחריהם הגנוסטיקים. והמה קיימו וקבלו את ספר הרפואות (וכנוסחת הירושלמי פסחים פ"ט טבלאות רפואות) של נח הנזכר בספר היובלים או ספר רפואות מהמלך שלמה⁽²⁾ אשר גנו אותו אח"כ (פסחים נ"ו) המלך חזקיהו⁽³⁾ כמו שכתת את נחש הנחשת והודו לו חכמים שלא נמשכו אחרי רוי האסיים שאחריהם נמשכו בני ההמון וחשבו לחשא ועון וחסרון במחון בה' (באסמכתא על הכתוב הנ"ל באסא ועל מה שנאמר בשמות ט"ו כי אני ה' רופאך) להשתמש ברופאים טבעיים. עד שהוכרחו חז"ל לדרוש על ורפא ירפא מכאן שנתן רשות לרופא לרפאות; אבל בעלי האגדה אח"כ הפכו כדרכם את הקערה על פיה. כי רובם היו דבקי כתות התרופים והאסיים הנ"ל, עד שהאמינו שבכח גזרת אומר הצדיק להחיות מתים (סנהדרין ס"ה) ולברוא עולם

⁽¹⁾ כמ"ש ביוסיפון פלאוניוס (קדמוניות א' ח') כי להמלך חזקיהו היה החיל והחוסן לרפאות חולים ע"י השבעות ולחשים וכי במינו רפואה כאלה היו משתמשים עוד בימיו.

⁽²⁾ כפי בית יער הלבנון מוזכר בכיה ב' במכתב ישיר.

⁽³⁾ עיין ע"ז פ"י המשנה להרמב"ם פ"ד דפסחים.

חדש (שם) ובכח שם כזה שחקק נחזי על שפתי העגל היה יכול לדבר (סוטה מ"ז) ובכח שם כזה שמסר שלמה אל בניהו בן יהודע כבש את אשמדאי מלך השדים (גיטין ס"ח) ובצלאל הבין השמות שבהם נבראו שמים וארץ (סנהדרין צ"ה) ובכח שמות כאלה בראו להם ר' חנינא ור' אושעיא עגלא תלתא ובהם ברא רבה אדם (ברכות קנ"ה) וכ"ז בכח השבעות שמות קדושים וקבלו גם מהבבלים והפרסים את הנחתם שכל מיני חולאים ונגעים ופגעים באים משדים ומזיקים ורוחות רעות, ע"כ יחסו באגדה הרבה חלאים לשדים, ד"מ חלי קרד ייקום (קארדיאלגיא, מאגענקראמפף, במס' גיטין ס"ז), וכן בו ליטום (יומא פ"ג) ובסנהדרין ק"א השד חמת, וכן בכורות מ"ד וברכות מ"ד על רוח שמות ע"י בן נפילים וכו', ומנו הרבה מיני חלאים ופגעים ונגעים ומרעין בישין הכאים מחמת כשוף ורוחות רעות, ד"מ אזהרות ריש לקיש ור' יצחק (בפסחים ק"א) בסבת חלאים רבים ונאמנים כמו צרעת וברקיתא, ביחוד איסורי אביי (בחולין ק"ה), ובסבת חולי נופל (בפסחים ק"ב) ודרך ארץ י"א ונדה י"א וגיטין ע') בפרט בצניעות תשמיש המטה (גיטין ע' ונדרים כ' ונדה ל"א) וכדומה בדברים ששורים עליהם רוחות רעות כמו במאכלים ובמשקים המונחים תחת המטה (פסחים ק"ב) ורוח שיבתא שעל הלחם בנגיעת ידים בלי נט"י (יומא ע"ז ותענית כ') וכזה הוא האיסור בזוגות, וככה נגרוו אחרי רופאים כמוסיים, והיו להם אמרלאי ושרלאי מלאכי הרפואה (שבת ס"ז), עד שגזרו מקצתם אומר: טוב שברופאים (טבעיים) לגיהנם¹, ונשתלשלה בינינו האמונה הטפלה הזו דרך כל הדורות עד שהגיעה למרום קצה בעדת החסידים בפולניא בדרותינו, שבהם בעלי קבלה מעשיית בקרב צדיקיהם וקדושיהם

¹ וזה גם מפני חוצפת בן אדם לבטל גזרת המקום באמצעים טבעיים ולא בתפלה (כדרך שהצדיק מבטל מה שהקב"ה גזור) ובסגולות כמוסיות (כנ"ל אצל הנוצרים בימי הביניים) וחוכרה הרמב"ם בפני המטשנה פ"ד דפסחים להאריך בזה בכוחא דהיתרא ע"ש שהוא נגד דעת רש"י שם.

נבוני לחשים

רופאים חולי כל בשר ע"י לחשים והשבעות, וכהמון העמים שכניהם יפנו בחלים אם ללוחשים נוצרים המסתתרים באחד הכפרים או אל קדושי החסידים המתחבאים באיזו עיר קטנה עושים נפלאות בלהטיהם ובלחשיהם כידוע.

פרק שני

לחשים וְהַשְׁבָּעוֹת.

מיני הרפואות הכמוסיות והסגוליות שהשתמשו בהן הכהנים הרופאים בין כל העמים כקדמונים כאחרונים היו בכללם שנים :

האחד ככה האיציטגנינות עפ"י מבטי אהבה או איבה בין המזלות במהלך השמש וכפי השפעת כוכבי הלכת, ככה ד"מ כהכנס החמה במזל דלי היה חבור אהבה בין החמה ובין לב האדם, בין הלבנה ובין מוח ראשו, צדק משפיע על הכבד, שבתאי על המחול, כוכב מערקור על הריאה, מאדים מושל על המרה, נוגה היא פענוס על איברי ההולדה, וכדרך זה נהגו המצרים הקדמונים לבטא לחשים והשבעות על פני המת בטרם יובל לקברות וגם לחרות בצפורן שמיר או לצייד בששד על ארון המת ועל לוח האבן אשר הניחו על לבו שמות וצורות וצלמים שונים ומשונים כנ"ל וכ"ז ברמז איציטגניני לפי היחס שבין איברי האדם ובין רוחות הכוכבים, ומסופר ¹⁾ כי בשנת 1579 בהיות דבר כבוד בעיר האמבורג הואיל רופא אחד לברר כי האויר המעופש הוא סבת התפשטות המגפה, ונער בו רופא אחר איציטגניני וקרא לדבריו, Argumenta asinina שר"ל הניוני חמור באשר לפי דעתו סבת המגפה היא בכוכבי השמים, כי ביחוד

¹⁾ Grässe, Literaturgeschichte III. p. 940.

היה הדבר אשר הרבה חכמים ורופאים יחסו אותו אל מעמד כוכבי השמים ומצב מזלותיהם. ובעיני ההמון היה הדבר מעשה שטן וכשפים ושדים ומזיקים, ובהיות הדבר הגדול הנקרא, המות השחור" כמאה הי"ד אשר חתף וטרף רביעית בני האדם מעל פני כל הארץ, ואשר חכמי הרופאים יחסו אותו אל חבור שכתאי וצדק עם מאדים במזל דלי, אז התנפלו המון העמים על בני עמנו כזאבי ערב והרגו ביהודים לאלפים ולרכבות, כאמרם כי היהודים עשו מעשי כשפים בלהמי השטן להומם ולאברם ועוד השליכו סם המות בכארות להשקות מים מאררים את כל הארץ.

* * *

גם בין סופרי עמנו מימי הבינים יחסו קצתם את החלאים אל משפטי האיציטנגינות, שזה היה תוכן הספר "קצור ממאמר במשפטי הכוכבים המתיחסים אל מלאכת הרפואה" לארנוולד די וילאנובה נעתק ע"י ר' יעקב בר' יהודה גבריט בשנת הקמ"ב, וכן מודעת השאלה בשו"ת הרשב"א סי' תי"ג באיש חולה הכליות שיעצו לו לעשות צורת אריה חרותה על טס של זהב בשעה ידועה¹ וכו'.

מין רפואה השני היה ע"י לחשים והשבעות, כמו שהיו רוב חכמי רופאי הכשדים כנודע בספרם הנ"ל שנמצא עתה מתחת לעיר נינוה, והוא כולל כ"ח נוסחאות לחשים והשבעות נגד רוחות רעות שדים ומזיקים וכשוף וחולאים ופנעים ואסונים, ומנו שם מלבד שמות שדים שונים ומזיקים משונים גם הרבה מיני חלאים כמו חלי מעיים חלי המרה והראש שלשול דם חלי הכליות, החרחר והקדחת שחפת וספחת ותמהון, עין רעה שפה רעה סם המות חולי הלב וכו' וכל נגע ופגע בנוף ובגפשו, וגם בעד החרה שלא תפיל ולדיה והמינקת שלא יחסר חלב מדריה, ועוד נמצא שם על אדמת העיר נינוה ספר גדול על הכמת

¹ עיין ע"ז במאמר "תסום דעים" הנ"ל צד 22.

נבוני לחשים

האשפים הכולל שלשה חלקים, בראשון לחשים והשבעות נגד שדים ומזיקים, בשני לחשים לכל מיני חלאים, והשלישי מכיל תהלות לאלהיהם אשר בכחן וזכות אמירתן להרחיק כל נגע ופגע רע. ובחרו תמיד ללחשים והשבעות איזו לשון עלגים או שפה נשכחת כמת מלב למען הלכש את הלחשים במעטה סתר וסוד, על כן בחרו גם האשורים חכם לצקון לחשם בלשון אכדית אשר כבר אכדה מארץ החיים והיתה לשפה חתומה סתומה וכמוסה גם אל מלחשיה, ע"ד שהעיר חכם זמננו Maury על מהגי הקדמונים בכלל שהיו להם בירושה מאבותיהם שמות אשר לא הבינום עוד כי נשכח זכרם ברכות הימים, ואעפ"כ היה כוחם גדול בזכירתם להכריח את האלהים לבטל רצונם מפני רצון המלחשים לפי אמונתם, וידוע שגם חרטומי מצרים בלהטיהם צפצפו תבות זרות ומלות נכריות אשר בדאו להם לפי שעה לתכלית זו, ובכ"ז נאמר בספר „סודות המצרים“ המיוחס אל יאמבליכוס (אחד הטוורגיים בין האפלטונים החדשים באלכסנדריא של מצרים) כי השמות הזרים והנלענים החם אשר באו אלינו מן הכשדים והמצרים כוחם רב וסודם גדול ועצום, וכן אמר המלומד שבאבות הכנסייה הנוצרית הוא אוריגענס שלו ידענו כונת המלות שהשתמשו בהן חכמי מצרים והמגיים בפרס והברהמנים בהודו כי אז נוכחנו לדעת כי סודם רם ונשגב, האמונה הזו שיש בכח השבעות שמות קדושים היוצאים מפי הצדיק הוא הקדוש לבטל גזירות שמים ולהכריח את האלהים לשאת פניהם לרצונם, נמצאת בין הרבה עמים קדמונים, ככה החליטו חסידי אורפֶּאוס אצל היונים שיש בכחם לבטל רצון האלהים מפני רצון האדם, וכן האמינו הרומיים והפרסים וקדמוני הגללים והגערמנים, ונאמר בספר Havamaal להסקנדינביים לאמר: „הידוע תדעו, נאום אורדין, איך צריך לכתוב את השמות הקדושים בצירופיהם ובסודותיהם? אנכי יודע שמות אשר לא נודעו לשום אדם, שמות הגורשים כל יבון ואנחה, המשיבים אחר צור חרבות, המשברים ככלי ברזל, המשכחים

שאון ימים, וכהרף עין אוכל להרגיע ים סוער, ואם אחרות אותיות קדושות עלי לוח יקיצו שוכני קבר ויבואו אלי, אם אצוק מים על ילד הנולד לא ישלזט בו כל ברזל". אבל אמרו כי המשביע להכריח את האלהים לעשות חפצו ולכמל רצונם מפני רצונו, הוא בסכנה גדולה ועצומה אם אינו ראוי לכך.

* * *

במקרא לא נזכר לחש כי אם נגד נחשים, ועדי "הלחשים" הנזכר בספר ישעיהו היה צלם נחשים, ואיסור כ"ז נכלל בתורה באיסור האובות והידעונים שגם הם היו מלחשים כחשאי כמ"ש והיה כאוב מארץ קולך, ע"כ נקראו בפי הנביא הזה: "מהגים ומצפצפים", ועש"ז נקראו אצלו האובות גם "האמים" ותרנומו "חרשין" מלשון אט לאט חרישה ושתיקה. כמו שנאמר גם אצל חרטומי מצרים, בלחמיהם" ג"כ מלשון לזט ולאט ולחש, וכ"ז אסרה התורה. בימי המשנה נודעו לחשים והשבעות לחולים, והמשנה המהורה בדת ואמונה כנ"ל אסרה גם את זה (סנהדרין צ') ואמרה: הלוחש על המכה אין לו חלק לעוה"ב; אבל בין בעלי האגדה נמצא מצדדים להתיר את הלחש לרפואה, ואמרו על המשנה הנ"ל: (שם ק"א) ה"מ ברוקק בה, ואם אמנם אסרו מקצתם לחישה על המכה משום דרכי אמורי (שם) ומתם חמירו עוד יותר ואמרו: אין דן זגד אלא ע"א ממש, ואסרו שמות הטומאה (שם צ"ט) ומנו שם הרבה לחשים והשבעות שאמורים משום דרכי אמורי; מ"מ נזכרים באגדה להיתר, בלי חשש דרכי אמורי⁽¹⁾, הרבה לחשים בפסוקים (פסחים קי"א) והשבעות בצירופי שמות וגמגומי שפת עלגים, כמו הלחש נגד הטייפעל בכלל לומר: גירא בעיניך שמתן⁽²⁾

⁽¹⁾ וביחוד כלל אבוי ורבא בשבת ס"ו שכל שיש בו משום רפואה

אין בו משום דרכי האמורי, ועיין ע"ז רמב"ם במו"נ ח"ג פל"ז.

⁽²⁾ והעיר חכם אחד (Orient. 1848, S. 726.) שלזה דומת

המבטא הצרפתי: Crever l'oeil au diable.

נבוני לחשים

ושאר לחשים נגד חלאים שונים¹, ואחריהם העריצו והקדישו את הדבר בעלי קבלה מעשיית, ושמץ מזה נקבע גם בש"ע או"ח סי' שכ"ח: לוחשין על נחשים ועקרבם בשביל שלא יזיקו והיה לכל זה יד ושם בספרותנו כמו הספר „מפתח שלמה על השבעות השדים והשטן" ועוד „ספר רפואות אסף ויוחנן הירחוני" וכו' גם מעשיות וקמיעות ושמות והשבעות, וקדמונינו ניחשו ולחשו לסגולות שונות ולהתרפאות גם במזמורי תהלים. וזכרו לתכלית זו קונטרס שלם הנודע בשם „שמוש תהלים" (הדומה בכל פרטיו לספר הלחשים והשבעות של הכשדים הנ"ל) והוא נספח כספחת ברוב הדפוסים אל ספר תהלים, כמו שמחובר להם תפלות „יהי רצון" המבקשות בזכות אותיות תהלים והשמות היוצאים מהם רפואות חולים בשנוי שם ושנוי גזרה קרע שטן ושמירות נגד שדין ורוחין ולילין ועין הרע ושטן וכו' כעין לחישה והשבעה; אך מוסיף עליהן לחשי „שמוש תהלים" חמכילים מלבד השבעות לחולאים רבים ונאמנים כמו כאב ראש, כאב עין ימין ועין שמאל, כאב טחול כרס כליות חוטם ידים רגלים אזנים הלב השוקים הזרוע וכו' וכו', גם שמירות נגד מזיקים ושדים ורוח רעה ולשון הרע ועין הרע נחשים ועקרבים מכת הרב שרפת אש וכו', וסגולות

¹ כמו לחשי אבוי בשם „אמרה לי אם" (שבת ס"ו) וכן הלחש נגד עצם בגרון לומר: חד הר נחית וכו', ואם הוא עצם דג: ננעצתא כמחמ וכו' (שם ע"ז) והלחש נגד מכה טריה (סימטא) לומר: בז בזייה וכו' (שם) ונגד מחלת כ"י פ א: חרב שלופא וכו' נגד שידא (גלגול שד): הוית דפקיק וכו', נגד שד בית הכסא: אקרקפי וכו' (שם ס"ז) נגד השד שבירוי (ע"ז י"ב) נגד זוגות שפקע השד (פסחים ק"י) נגד נשיכת כלב שומט (יומא פ"ד) נגד המזיקין בשתות מים בלילי ד' ושבתות (פסחים ק"א) והלחש עיזא דבי טבחא (מגלה ג') ונגד כאב במן (פסחים קפ"ז) והרבה לחשים אחרים כיוצא בהם, מלבד הרבה סגולות כמוסיות (שבת ק"ט פסחים ק"י ב"ב קכ"ו שבת ט"ו) ומיני לחשים שונים ומשונים נגד חלאי ראש וטחול ואוזן וחוטם ושיניים (גיטין ס"ז) — ס"ט עבודה זרה כ"ח כ"ט נדה י"ז יומא כ"י שבת קל"ד) נגד הפחד (פסחים ק"א) ועוד סגולות נגד עקרות (ברכות ה' ע"ז כ"ט) והרבה כיוצא בהן.

להצלחה בחנותי להצלה משטף מים ושונאים וגולנים וסערת
הים, לילד בוכה, לפרסם הגנב, למקשה לילד, לשאלת-חלום,
למכבש בעירא, לשכרות, לכלב רע שלא יזיק, לאשה רעה,
למצא חן בעיני שרים, לנצח בעל דינו, לתפוש עבד ישרה,
להשיב תשובה לאפיקורס וכו' וכו'. והנה לא נדע אם תפלות
"יהו רצון" קודמין בזמן אל "שמוש תהלים", אך זאת נדע כי
מקור שניהם הוא מה שנודע כבר לחכמי התלמוד "להתרפאות
בדברי תורה" ואסרו הדבר (שבועות מ"ז), אם אמנם מעיקרא
היתה הכונה כי אמירת פסוקי תנ"ך בכלל מסוגלת נגד כל נגע
ופגע, ואח"כ הוסיפו ע"ז המקובלים בכה פרטי של השמות.
הקדושים שבהם ובסגולות מיוחדות לכל מזמור בפ"ע כמו שהוא
בספר "שמוש תהלים" הנזכר כבר בתשובות הרשב"א סי' תי"ג¹⁾
שאומר שם: "שמוש תהלים שמוסכם ביד גדולי ישראל"
ואחריו מזכירו החכם פרופ"ט דוראן בספרו, מעשה אפוד" פרק
ל"א וז"ל שם: "ואם הוא אמת מה שיאמרו אותו קצת החכמים
ז"ל מהלשון הקדושה שלחבור קולות מה ממנה פעולות נפלאות
לשנות²⁾ הטבעים כמו מה שיאמרו מהשמות הקדושים וכו'
וכבר אמרו בספר תהלות כי לסדור מאמר המזמורים ולתפלה
בהם בנפש זכה סגולות רבות נפלאות והתפלה בהם לא תשוב
ריקם וכבר קראו הידיעה הזאת "שמוש תהלים" וכו';
ובאמת נזכר כבר בגמרא "שיר של פגעים", וכתב תשכ"ץ כי
בויהי נועם אין בו שום זי"ן לומר לך שכל האומרו נצול מכל
כלי זי"ן, ונמצא גם "שמוש התורה" ע"ד שמוש תהלים בכל
פרשה ופרשה³⁾, והנה נמצא שמוש תהלים גם להנוצרים בימי
הבינים (כלי אשר נדע, כמו בהרבה ענינים אחרים, מי קבל

¹⁾ Vgl. Orient. 1849 S. 381.

²⁾ כיון על ספר יצירה שבו כל העולם נבנה ונוסד בכה מלות
ודבורים וצירופים.

³⁾ הרב חיד"א בשם הגדולים אות ש' ראה אותו בכ"י.

נבוני לחשים

ממי שהאמינו ד"מ כי אמירת מזמורי תהלים ט"ז¹) וק"ט מסוגלת למצא את הגנב²), ולסגולה נגד הקדחת נהגו הנוצרים לאמר בתהלים המזמור קמ"ד, ארוממך אלהי המלך³). בקרב עדת החסידים בארצות פולניא בין צדיקיהם וקדושיהם עברו מנהג לחשים והשבעות כל חוק וכל גבול, כי בלחשיהם ובלטיהם רפא ירפאו כל נגע וכל מחלה כידוע גם בדורות קדמונים⁴). ועל כלם הפליא בשמותים כאלה הספר „מפעלות אלהים“ (נדפס בזמננו בלבוב) בשם בעלי קבלה מעשית „בעלי שם“ ברפואות נפלאות ובסגולות שמות ומעשי כשפים וקמיעות עד לגועל נפש.

פרק שלישי

קמיעות.

לתכלית שמירה ממזיקים ולרפואת חולים השתמשו מני אז בקמיעות שהיו באופנים שונים ומשונים, ואלה הם :

א. בטבעות, שעשו טבעות אסטרוולוגיות מן זהב וכסף ונחשת וברזל או מתכת אחרת, ועל כ"א מהן חרתו שם וצורת

¹) וכן הוא בשמוש תהלים שלנו כי זה המזמור טוב לפרסם את הגנב, וככל פעם שיאמר אותו יתפלל יר"מ ח"י שתודיעני מי גנב וכיו.

²) Vgl. Männling, Denkwürdige Curiositäten S. 290, cit. bei Carl Mayer: Über den Aberglauben.

³) Wierus v. 4.

⁴) וכבר צוח קדמון ע"ז הלא הוא בעל „עלילות דברים“ (כמובא באגרות יש"ר ובספרי שלהן ערוך לר"י מודינא צד 99) לאמר: „גם בתהלים לא ידרשו באלהים כי אם ברופאי אלילים וחמנים . . . זאת חוקת רופאיהם וחוקי אלהים לא ידעו והיה כל הנשוד והביט אל הנחש“.

המול המשפיע, טבעת זהב נשאה שם וצורת החמה מלכת היום, טבעת כסף בשם הלכנה מלכת הלילה, טבעת בדיל אל צדק מלך הכוכבים, טבעת ברזל אל מאדים שר המלחמה, טבעת נחשת אל נונה הילל בן שחר, טבעת עופרת אל שבתאי או הזקנה, ברוב טבעות כאלה שבצו אבן יקרה הראויה אל מזל הטבעת, ד"מ ברקת המיוחסת אל החמה היתה משובצה בטבעת זהב, ספיר בטבעת כסף, פטרדה בטבעת בדיל, אודם בטבעת ברזל, נופך בטבעת נחשת, ואחלמה בטבעת עופרת, והיו טבעות כאלה מסוגלות להיות רואה ואינו נראה ולאהבת נשים ולדעת סודות ומחשבות אחרים, ועוד לסגולות נפלאות, וגם לשמירה נגד חולאים, וכן עשו קמיעות אסטרולוגיות כאלה על אבנים טובות בפני עצמן שהיו כרותות וחרותות בצורות הכוכבים והמזלות, ד"מ אבן עם צורת שבתאי ומגל מביאה עשירות וממשלה, צורת צדק נותנת חן ואהבה, כוכב מערקור מענה לשון ומחירות, מאדים אומץ רוח וכו' ; וכן הדין בי"ב המזלות : האיל האריה והרובה שייכים אל יסוד האש ומועילים נגד צבות בטן וכווץ איברים ומחכימים את הבריות ונותנים לחם מענה לשון וכבוד, תאומים מאזנים ודלי מביאים שלום וריעות וצדקה ומשפט ומישרים, ויסודם הוא האויר, הסרטן העקרב והדגים שייכים ליסוד המים ומועילים נגד קדחת אכל מביאים עולה רשעה ומרמה, הפד הבתולה והיעלה שייכים ליסוד העפר ומרפאים חולי דלקת והנושא אותם הוא מהיר לעבודת האדמה ולשמירת דת ואמונה, ומלכד זה יחסו אבנים אל בעח"י שונים⁽¹⁾.

ב. בתכנית עדי עדים כמו „השהרונים" שהיו ענקי צואר אשר קשמו אותם בחלי זהב וכתם, וכמו שהיו „השביסים" קמיעות בצורת השמש (ישעיה ג) — כי שביס בחלוף מ"ב מורה בערבית שמש קטן — כן היו „השהרונים" (שם) בתכנית הירח — מלשון סהר וסיהרא בארמית שהוא ירח ולכנה — בחצי

⁽¹⁾ עיין לעיל אצל החזיון באבנים.

נבוני לחשים

מלואו כעין מגל צמיד כפתיל עם שמשי זהב הנ"ל, ומקור הקמיעות האלה מן הערביאים, שכן מצינו כי הישמעאלים המדינים קשמו בהם את נמליהם (שופטים ח') ובדמותם התקשמו בהם גם מלכי מדין (שם כ"ו) ונשאו קמיעות כאלה להציל אותם ואת בעירם מכל אסון, ופגע רע בדרכם במדבר, וכן עדי „הלחשים" (כישעיה שם) היו בתכנית נחשי זהב אשר קשמו בהם את צואריהם נחשים אשר להם לחש וסגולת קמיע לשמור מפגע עין רעה וכל צרה שלא תבא, ועד היום הזה נושאים במצרים עור נחש לקמיעת רפואה נגד כאב ראש, וכבר הזכיר הרומי פליניוס קמיעות עור נחש לשמירה ולרפואה נגד חולי השבץ, ואצל הנוצרים היו גם מיני מטבעות לקמיעות שנשאו אותן הרוזות על הצואר¹.

ג. בפתקאות וטבלאות שכתבו עליהן לחשים והשבעות ושמות, אשר נהגו בהן כבר הכשרים והאשורים כנמצא בשרידי לוחות כתב היתדות שלהם באדמת העיר נינוה, והקמיעות ההן נכתבו בלשון קדמוניה היא לשון אכדית, ונמצא בלוחות ההם הרבה נוסחאות מקמיעות כאלה שהיו שונות בתכניתן, מהן היה איזה תכריך ועליו חרות או רקום או כתוב נוסח הקמיע, וקשרו אותו על כלים או בגדים כעין טוטפת או תפלין, ותכלית כלם היה לשמור נושאייהם מפני מזיקים וחולאים ופגע רע ואסון, ומצאו בימינו באוצרות העתיקים הרבה קמיעות כאלה ועליהן לרוב צורת איזו אלהות עם שמות רוחות טובות ורעות, וכין הנוסחאות השונות נמצא בלוחות האשורים נוסח אחד כזה: „על חומר לבן שני קשרים, על המטח בחדר המשכב קמיע כתוב ביד ימנית, על חומר שחור שני קשרים הכתובים ביד שמאלית, השך הרע, אלל הרע, גינים הרע, תלל הרע, האל הרע, מזקים הרע, השך הרוח והשעיר, איש האופל והלילית, העבד הכשוף הרע, משקה הקסם וסם המות, המכאיב המרגיז והרע, ראשם על

¹ עיין להלן בשער תבלים שונים.

ראשו, רגלם על רגלו, לא יאחזוהו לעולם, לא ישונו לנצח¹. גם היונים והרומיים נשאו קמיעות על הצוואר, כמו השם המחומש Pontagramm אצל תלמידי פיתגורס, שהיה צורת מחומש אשר צלעותיו האריכו החוצה עד שכל התמונה היתה בצורת A והורה על הבריאות אצלם. הקמיע הראשי של המצרים היתה צורת חנב שאמרו עליו כי הוא מתהווה בלי הזדונות זו"כ כי אם מבוץ ודומן, ומצינו לראשי גדולי דורות קדמונים שנהגו לשאת על צווארם או לבס קמיעות שמירה: מלכי מצרים תלו בצווארם טלמסאות לשמירה נגד כל עמל ואון, וכחיל צבא מלכס הגדול סעזוסטרים לא היה איש מלחמה בלי קמיע לשמור חייו ואומץ רוחו במלחמה. גבורי היונים וראשיהם כמו אלקיביאדס ופעריקלס נשאו מכוסה בשערת ראשם קמיע כעין מפתח לפתוח להם לב כל הנשים היפות. יוליוס קיסר רומי לא יצא מעולם בלי קמיע אשר נתן לו כהן מצרי, ומסופר שכאשר שכח פעם אחת לתלות את הקמיע על לבו נהרג בו ביום. הקיסר אויגוסטוס נשא עור עגל הים לשמירה נגד הרעם. הקיסר טיבעריוס שם על ראשו עמרת פרחים כעין קמיע בשמעו קול הרעם. להמשורר הרומי ווירגיל היה קמיע בתכנית צלם עם הצווצרה על קיר הגן כדי להרחיק את האבק. ונודע הקמיע המצרי והערבי עפ"י השם אלדאבארן בסדר פוחת והולך (כעין השם שכרירי באגדת התלמוד) ישר והפוך, וקמעת הגנוסטיקי באזילידעס בשם אבראכאדאברא ג"כ באופן הנ"ל, וקמיעות הנוצרים הקדמונים עם השמות מלטרון קלדרפרון כרובים צבאות ברברית, והרבה אצל הנוצרים האחרונים. כמו הקמיע לשמירה נגד אש וקנה רובה עם השמות אבל הכלי הכל רבל ועוד אחרים לאלפים ולרכבות אשר למדו מהמקובלים שלנו, ומקובלינו למדו מהם, שכן במאגיע המעשית מימות עולם השתמשו הרבה בקמיעות ופתקאות מלאות תוים וציורים ולחשים ושמות כמוסים אשר

¹ עיין ע"ז בספרי „אבני מלואים“.

דבקו בהם גם קדמוני חכמים רבים ומפורסמים בהתעסקם בעיוני סתרים. ונתנו המצרים הקדמונים קמיעות גם בידי המתים. כמו שנמצא „בספר המתים“ שלהם המדבר הרבה גם על אופן הכנת קמיעות כאלה. ומאשר באמונתם העוה"ב הוא רק המשך חיי העוה"ז, ע"כ השתמשו המצרים בקמיעות כאלה שנתקנו בעד המתים גם בעד החיים. להשתמר מכל מיני מזיקים ושדים נפשות פורחות ושעירים מרקדים ועזאזל מרחף ושאר רוחות רעות המתרגשות בעולם לכל אסון פגע ונגע ומקרה רע. והיה נוסח הקמיע נגדם להזכירם כי עלתה יד אוזירים וגברה על משנאיו ומתקומטיו. קמיע כזה נמצא בפאריז באוצר החיכל Louvre כתוב על פסת נייר פאפירוס כרוך ומונח בקופסא.

* * *

האמונה הכוזבת הזאת הנודעת בכל ימות העולם הקדמוני כאמור והשוררת באסיה ובאפריקה עד היום הזה, ההנחה הזו שיש בכח צלמים ומלמסאות וצורות ונוסחאות ומאמרים ידועים החרותים על פלחי אבן על רצי מתכת ושאר מוצקים או הכתובים על פסת קלף ונייר, לגעור בשטן המקטרג בשעת הסכנה ולגרש הלאה כמו במטה חרטומים ובמקל קוסמים כל צרה ממשמשת ובאה ולהרחיק כל מיני מזיקים ושדים וחלאים רעים כמו דבר וקטב מירי וכו', האמונה הזאת כאמור היא קדמונית. והיא היתה סבה להרבה תכשיטים כמוסים כאמור, וכפי הנראה נהגו בהם באיזה אופן גם אבותינו העברים קודם מתן תורה, שנשארו מיני עדים כאלה מקושרים לטוטפת בין העינים ולאות על היד (שמות י"ב דברים ו') על הצואר (משלי ג' ג') על החזה (שם שם כ"ב) על הלב (שם ו' כ"א) ועל האצבעות (שם ז' ג') ושמו אותם גם על מזוזות בתיהם ושעריהם. וגם כתבת קעקע נתנו בבשרם עד שבאה התורה ואסרה אותם, כמו שאסרה שאר מיני נחש וקסם, את כתבת קעקע אסרה לנמרי, ועל עדיי הקמיעות צותה את בני ישראל כי תחתם יהיו להם דברי אלהים ומצותיו כתובים וחרותים לאות על ידם ולטוטפת בין עיניהם ולקשורים

נבוני לחשים

על לוח לבם כחותם על זרועם, למען לא ימוש מזכרונם עד עולם, וזה היה מקור התפלין בראשונה לאות זכרון כמו הציצית שנאמר בהם וראיתם אותם וזכרתם וגו'.

אבל כימי גלות בבל, ימי ירידת האומה ממדרגת תורת משה וימי התערבות עמנו בגוים אחרים ללמוד ולקבל מהם ענינים מתוקנים וגם מקולקלים, והתעסקו ביחוד נשים נביאות שקר לעשות קמיעות כהרבה אופנים ממינים שונים הנהוגים בין העמים, שעל זאת התעורר הנביא (יחזקאל י"ג) על המתפרות כסות על כל אצילי ידים ועושות המספחות על ראש כל קומה לצודר נפשות לפורחות בכתבן קסם שוא וטיח תפל על קיסמי עץ ושעלי שעורים פתיתי לחם וכו' שהיו לקמיעות שמירה ממוזיקים, אז שבו גם אות הירד וזכרון העינים והטוטפת לתכונתם הראשונה בתור קמיעות שמירה, והיו להם התפלין למין קמיעות שבכוחם להרחיק רוחות רעות ופגעים ומרעין בישינן, (עיין תרגום שיר השירים ח' ג') ורמוז זה ברכות כ"ג דאמר רבבי"ח על התפלין "נגמרן", וכשם שנקרא הקמיע אצל היוונים Prophylakteria והתפלין נקרא בלשונם Phylakterion. כך נזכר גם במשנה תפלין אצל קמיע, את התפלין הניחו אנשי הטעלה באומה, ואת הקמיע נשאו המון העם, כמו שנשאו ביצת החרגול שן שועל ומסמר מן הצלוב הנזכרים במשנה שבת, שדברים אלו וכיוצא בהם היו מונחים בקופסא הקמיע או מצוירים בקלה ובפתקא (שבת ע"ח) שבתוכו ע"י אנשים בקיאים בכך (גימין ס"ז פסחים קי"א) שנקראו מומחים בלשונם (שבת נ"ה ס' ס"א) קמיע מן המומחה, איתמחי גברא איתמחי קמיע, ונקבע גם בש"ע או"ח ס"י ש"א: אין יוצאין בקמיע שאינו מומחה ואם הוא מומחה יוצאין בו, וביו"ד ס' קע"ט פסק הכ"י שקמיעין של פסוקים מותר להשתמש בהן, ונודעו באגדות התלמוד גם מין קמיעות אבנים ⁽¹⁾ או צרור פרחים (קידושין ע"ג), והנכתב בקמיע

(1) הנרמזות במאמרם שבעה מיני אבנים וכו' אבן תקומה (שבת ס"ו) וכו' אבן היה לו לאברהם אבינו וכו'.

נבוני לחשים

היה לרוב פסוקי תנ"ך (שבת קמ"ו) (ע"ד שכתבו הנוצרים בימי הביניים על הקמיעות שלהם ראשי תבות מהאבנגליוס יאהאנעס) ¹⁾ או בשמות שדים ומזיקין (פסחים ק"א) או בשאר צירופים כמו הקמיע נגד דם החוטם שכתב כהן שהוא לוי את השם הפוך יו ל (גיטין ס"ט) או הקמיע; אנא פפי שילא בר סומקי. בסדר הפוך (שם) או: מעם דלי במי כסף מעם דלי במי פגס, וכדומה. אכן מצירופי שמות קדושים לכתבם בהקמיע לא ידעו עדיין, וכי אם מפסוקי לחש כפירש"י ברכות י"ח) עד כמה דורות אחרי כן. שאז התחילו לצרף את השמות ²⁾ של י"ב ושל מ"ב ושל ע"ב שהיו לחומר הקמיעות שנודעו כבר בימי הרמב"ם המזכיר אותם בספרו המורה ס"א לראשון, שגעון כותבי הקמיעות, וכן בהלכות מזוזה פרק ה' הלכה ד' בענין השמות, ונתרבו אח"כ יותר בהגלות נגלות חכמת הקבלה, והתחילו להשתמש גם בקבלה מעשית, ונתחברו בדורות ההם ספרים ע"ז כמו הם, תעלומות חכמה לר' שבתי רפאל על קמיעות בשמות, ועוד נמצא, ספר הקמיעות הכולל נוסח קמיעות קדושות טכמה גאונים והשבעות ע"י שמות הקדושים ועוד, ספר הקמיעות לר' יעקב הספרדי, ובימים ההם (ועוד קודם לכן כבר בימי הרמב"ם שכתב בהלכות מזוזה הנ"ל, אבל אלו שכותבים מבפנים שמות מלאכים או שמות קדושים או פסוקים או חותמות וכו' שאלו הטפשים וכו' שעשו ממצוה גדולה וכו' כאלו הוא קמיע וכו') ³⁾ התחילו לראות גם את המזוזה כקמיע לשמירה משדים וקליפות ופנעים (והיא נחשבת כך בין המון עמנו עד היום הזה), והשתמשו ביחוד בפתקי קמיעות ליולדת, אגרות מלאות שמות רוחות הטומאה אשר מסר

¹⁾ Vgl. Naogeorgus regn. papist. S. 161.

²⁾ בחשבם שכבר קין באמרו והיה כל מוצאי ירגני היה ירא מהמזיקין והקק לו הי אוח משמו על מצחו כעין קמיע להגן עליו (נ"ח ג' י"ב).
³⁾ וכפי הנראה סמכו בזה ג"כ על מאמר יחיד (מנחות ל"ג) על אודות המזוזה, ר' חנינא מסורא אמר כי היכי דל נ ס ר י ה" היינו שיסמור מן המזיקין, וכן בירושלמי פיאה פ"א קרי עלה הכתוב בשבכך תשמור עליך.

נבוני לחשים

אברהם לבני הפלגשים וישלחם מעל פניו קדמה, כמו לילית וכל כת דילה שהיא חומסת את הילדים והורגת את היוולדת, ולעיל הזכרנו שהיה נהוג כזה כבר בארץ אשכנז בימי הבינים כמ"ש רא"ב בעל התשבי לאמר: „מנהג פשוט בינינו האשכנזים שעושיין עגול סביב כותלי החדר ששוכבת בו היוולדת עם נתר או נחלים, וכותבין בכל כותל אדם וחיה חוץ לילית, ובפתח החדר מכפנים כותבין שמות שלשה מלאכים אלו סנוי וסנסנוי וסמנגלוף, כמו שמסרה להם לילית בעצמה בשעה שרצו המלאכים האלו למכוע אותה בים, והיה נהוג כזה גם באיטליא שמזכירו הרב ר"י מודינא בספרו על מנהגי היהודים¹). ככל החזיון הזה נהוג בעמנו בהרבה ארצות עד היום הזה, עם עוד הרבה הכלי הכלים ליולדת כידוע, כי מנהג הקמיעות בצירופי שמות קדושים נתפשט בינינו עוד יותר ויותר מימות האר"י ור"ח וישל ושבתי צבי ותלמידיו, וביחוד מזמן הבעש"ט וצדיקי החסידים וקדושיהם שנותנים קמיעות שונות ומשונות אל כל חולה ופתי ומשוגע המתדפקים על בתיהם, והענין הרע הזה ידוע כ"כ עד שאין צורך להאריך בו.

פרק רביעי

גורשי רוחות וגלגלים.

(Exorcismus.)

ובכן ראו המון העמים בכל חולה בנופו או בנפשו בכל משוגע ומוכה בתמהון לכב שוכן רוח שד טזיק או גלגול נפש רשע, והואילו לגרש הלאה את הרוח ההוא בכח לחשים והשכעות,

¹ עיין בשלחן ערוך שלי צד 99.

נבוני לחשים

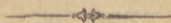
אשר כבר רחשו ולחשו הכשדים השבעות שונות הערוכות והשמורות להם בקבלה מקדם קדמתה, אשר אך החכמים והאשפים הבינו אותן, והמון העם לחשו מקצתן בכטוי שפתים באין הכין, וכבר הזכרנו כי מלחשים כאלה היו רגילים לבחור ללהטיהם לשון עלגים ושמות זרות משפה נשכחת למען הלבש את לחשיהם במעטה סתר וסוד, ונחוגות השבעות כאלה לגרש רוחות וגלגולים ודבוקים מגופות החולים עד היום הזה בכל ארץ הקדם ובארץ מצרים וכוש וכו', וככה נהגו גם קדושי הנוצרים הקדמונים מני אז לגרש רוחות רעות וקליפות גלגולים מתוך החולים והכתים המנוגעים ויחסו את הסגולה הזאת גם למשיחם. כנודע מספרי הכרית החדשה, ומקור הדבר

* * *

כבר מן כתות האסיים והתרופיים שנולדו בימי בית שני בקרב עמנו, ונוסדו אז חברות שלמות של משביעי רוחות רעות וגורשי שדים וגלגולים (כעין שמזכיר גם יוסיפוס על מעשה אלעזר לפני ויספאסינוס) והמה נסעו ועברו מעיר לעיר ומכפר לכפר לגרש רוחות ממאות וגלגולי נפשות לא ממוהרות מגופות החולים ע"י להשים ושמות, ובמאה השניה להנוצרים יסדו חברה מיוחדת של כהנים משביעים, לגרש כל רוח טומאה השוכן באדם, ומהם חזרו וכאו הלחשים ההם אל קצת בעלי התלמוד באגדותיהם שהיה להם השד השוכן באדם הסכה לשגעון, וזהו ר"ה כ"ח לפי הגירסא שמביא שם רש"י "התוקע לשד" שר"ל התוקע שופר לגרש בו השד מתוך החולה¹ ונקרא זה אצלם, לחישת שדים" (לפי הרמב"ן בתשובה סי' רפ"ב שר"ל לגרש שד מן החולה). אכן אם באגדות התלמוד גרשו רוחות רעות ושדים ע"י לחשים לעני שפה ושמות מאיזו לשון זרה, מספרים

¹ והעיר ע"ז החכם עליאשבכר. במאמרו תמים דעים שכן מסופר בשם תלמידי פוטאגורוס שקולות הניגון מועילים לגרש שדים ורוחות, יעוין פלוטארך מפעולות הנגון פרק 37 סי' 680.

מגידי הנוצרים כי קדושם איננאציוס גרש שדים מגופות בני
 אדם בלחשו חרוז אחד מספר הרביעי של השירה ענעידע אשר
 להרומי וזירגיל, ועוד על מתקן דתם לוטהער מסופר כי סמוך
 למיתתו גרש שד מתוך נערה אחת, ומן הנוצרים סנכ הדבר עוד
 הפעם וחזר ובא אל בני עמנו בין הרבה רבנים וחכמים נמהרי
 אמונה (כמסופר בספר נשמת חיים להרב מב"י מ"נ פ"י באריכות)
 ומה גם בין בעלי קבלה מעשיית, ונשתלשל עד זמננו בין צדיקי
 החסידים וקדושיהם הגורשים בפומבי גלגולים ורוחות מתוך
 אנשים משונעים וחולי תמהון לעיני המון פתאים הרואים עין
 בעין איך הגלגול יוצא ומכצבץ דרך האצבע הקטנה של החולה
 ומעופף דרך החלון הנשבר לרסיסים ויהי לחררת אלהים.

שער ששי

קוסמי נחשים.

פרק ראשון

מעשה בשפים.

הכשוף היא פעולת אדם בהעברת גבולי חוקי הטבע, ובקרב העמים הקדמונים היו אנשים מיוחדים ומצוינים בחכמת הכשוף, ונקראו בכלל בשם מכשפים, הם המשנים דבר התולדות למראה העין¹, ולעומת שהשתמשו החכמים הרופאים והמלחשים בקריאת שמות אלהים ובהשבעת רוחות טובות לרפא כל מיני חלאים הבאים לפי דעתם מחמת איזה שד מזיק ורוח רעה, השפיקו המכשפים בילדי שדים ומזיקים להביא בעולם כל מחלה וכל נגע בכח מעשי כשפים ע"י רוחות רעות שדרכן לילך ולהזיק אדם ובהמה, והרבה נזכרים בספרי הכשדים הקדמונים שמות מכשפים ומכשפות המריעים לעשות, וננוסח השבעות

¹ הראביע ויקרא י"ט.

המלהשים המטיבים לעשות מכונים המכשפים בתוארי פועלי
 און אנשים רעים וחטאים הנותנים חתיתם על הארץ. ויחסו
 הקדמונים אל המכשפים והקוסמים החיל והחוסן לעשות כל רע
 להזיק במבט עינם הרעה או בניב לשונם הרעה. כי השדים סרים
 למשמעתם והמזיקים נתונים נתונים הם לפקודתם ולכל היוצא
 מיפיהם יעשו ואל כל אשר ישלחום ילכו, ולפעמים זה כחם
 בפיהם גם על האלהים, וזה ככה האלח והקללה. ע"ד שביקש
 בלק מלך מואב מאת הקוסם והמכשף בלעם בן בעור לאמר לכה
 ארה לי יעקב וזעמה ישראל, להכריח את אלהי עם יעקב לעשות
 עמהם רעה. מכשפים כאלה חיו נקראים אצל עם ועם בשם
 מיוחד: במצרים הרומים, בכשדים ובכבל אשפים. בסוריא
 ובפלשת קוסמים, ובפרס ומדי מניים, שמהם נשאר השם Magie
 אצל היונים והרומיים, ואח"כ בקרב הנוצרים במפלגות שמה:
 המאגיע הלבנה והמגיע השחורה, העיונית והמעשיונית¹. ובזו
 השתמשו אפילו המתוארים שבין הקדמונים ע"י קמיעות ופתקים
 מלאים ציונים וציורים ורשומים ותוים ושמות כנ"ל, ובכח הדמיון
 הזה האמינו בכל חבוי וסתום חתום וכמוס ושפוני טמוני צפונות
 דזי עולם וסתרי תעלומות המבע אשר עין בשר לא ראתה,
 וחשבו לראות ולמצא מעשי כשפים בכל הזיון זר במבע אשר לא
 באו עד תכונתו, עד שנמצאו גם בדורות האחרונים דבקי המאגיע,
 עיונית או מעשיית, וחברו ספרים ע"ז². ובכלל האמינו כל
 שומרי הדת הנוצרית בימי הבינים באמתת מעשה כשפים, אך
 יחסו אותם אל מעשה שטן (מייפֶעל) ואמרו שככה השטן
 הצורר עושים המכשפים והמכשפות את להטיהם במחשך
 מעשיהם כדי לחבל ולהשחית ולהזיק, ע"ד שהאמינו כבר הרומיים
 שיש כח ביד אדם מכשף לחמוס תבואות שדה שכנו ולהביא
 אותן על שדהו, או לעורר באויר קולות וברקים וכדומה. על כן

¹ עיין עכ"ז באריכות בספרי „אבן החכמים“ צד 27.

² כמ"ש בספרי „אבן החכמים“ צד 26—27 ע"ש.

קוסמי נחשים

דנו הנוצרים בימי הביניים מכשפות כאלה וכל הנשים הנחשדות בכשוף כמיתת שרפה, והעלו על מוקדה רבבות נשים מכשפות, אחרי אשר בענוים קשים ואכזרים הכריחו אותן להודות, כי כרתו ברית עם השטן ונשבעו לעבוד אותו. ואת השמות הזו ציירו להם בתמונות מבהילות ומרעידות רוח ונפש, באמונתם התגלה השטן בתכנית שעריר או חתול שחור או כלב וגם בצורת אדם, עבודת השטן היתה נקראת אצלם: „שבת המכשפים“ (Hexensabbath או Synagoga diabolica) אשר חגו אותה במקומות ידועים על ראשי הרים או עצים, והמכשפות שכרתו ברית עם השדים מתאספות שמה לפזז ולכרכר בלילות (נ"ח נ' ט"ז), והמכשפים רכבו על מטאטאים או על מגרפות תנור או על גב שעריר ויצאו דרך ארובות העשן, בכל מאכלם ומשתיהם לא היו לחם ומלח מפני שאלה היו בקרבנות בני ישראל וגם בלחם קדשי הנוצרים, גם במחולות ובכלי זמר עבדו המכשפים את השטן, וכלי זמר שלהם היו: כנור מראש סוס, עוגב מעצמות יבשות של פרה, חלילים מן שפיפון ועקרב, והשטן נגן וזמר דרך נחירי חוטמו. המכשפים עוררו באויר רעמים וברקים כג"ל וקודם לזה זבחו אל השטן תרנגול שחור, והרבה חכמים וסופרים נוצרים חכרו ספרים להוכיח אמתת הכשוף ככה דבוק שדים ורוחות ונשמות וגלגולים שמתהלכים עם המכשפים בהצנע; ומכ"ש בהמון העם היה מאומת מעשה הכשפים גדבר נאמן בלי שום פקפוק ספק, ועד היום הזה מספרים מעשיות נוראות לגדולים ולקטנים, איך המכשפות חוטפות ילדים מחיק היולדת וכי¹), והאמונה הזאת תלויה ועומדת באמונת רוחות רעות ושדים

¹) ועוד בשנות 1882, 1883 הוכרחו שתי משפחות נכבדות במקום אחד במחוז Züllichau בגרמניא לעזוב את עירם וללכת בגולה אל מקום אחר, יען אשר יצא השם עליהן שיש להן יכלת במעשה כשפים.*

*) Vgl. Opfer des Aberglaubens, von Michael.

מזיקים, אשר מספרם לפי הרופא Jean Wier ז' מיליאנים ת"ן אלפים ותתקצ"ט, ועליהם ע"ט שרים.

* * *

תורתנו אסרה מעשה כשפים מפני שהוא שקר והבל ערמה ומרמה להונות את הבריות ולהוליכם תועים ושוללים, וצותה שלא להחזיק ולחיות בעלי אומנות כאלה השכיחה לרוב בנשים, ואמרה „מכשפה לא תחיה“ מפני שמעשיהם הם ע"ז ממש, כדסמך ליה שם: זוכה לאלהים יחוס, והספור הבא בתורה על בלעם הקוסם (שהיה לדעת הרמב"ן מכשף ולדעת הראב"ע איצטננין) וקללתו שנתהפכה לברכה, כ"ז אך על דעת ההמון בלבד, ומפני שהיה בלעם טפורסם לקוסם גדול וכוחו בפיו לקלל ולהשחית.

אבל בעלי אנגת התלמוד בהאמינם ברוחות רעות ושדים ומזיקים ככל העמים אשר סביבותיהם, הניחו גם אמתת הכשוף, כהבדל אב"י בין שד ובין כשפים באמרו: דקפיד אמנא שד דלא קפיד אמנא כשפים (סנהדרין ס"ז) הוא אב"י עם הפתגם שלו: אמרה לי אַם (Ammenmärchen) הנ"ל, והוא שאמר (שם) הלכות כשפים . . . ויש מותר לכתחלה, ומקור הכשפים (שמכחישין פמליא של מעלה סנהדרין ס"ז) לדעתם הוא במצרים (קידושין ט"ט מועד קטן י"ח שבת ע"ה ק"ד) שכשפו בלהמיהם ע"י שרי בוזן שרי בצים ושרי שמן (סנהדרין ק"א), וכשם שאמרו בשדים: מאן דקפיד קפדי עמיה, כך אמרו בכשוף: החולך אחר כשפים סוף שהכשפים רודפין ומזיקין אותו (נדרים י"ט) ורצו לומר בזה שהכשוף יש לו כח רק על המאמין בו, ואולי כונתם בזה על כח הדמיון המוליך שולל ואף השקר יכול להזיק את הנגרר אחריו, ע"ד שנאמר שם אמר ר' לוי כל המנחיש לו נחש וכו', וביטא ל"ה קרא ע"ז הכתוב אם ללצים הוא יליץ— אולם לא כן היתה דעת תלמודיים אחרים שהאמינו בכשוף

כפשוטו (סוטה מ"ז)¹, וכמו אצל חכמי הנוצרים כימים ההם היה גם להם חשוב הכשוף כחכמה כמוסה לגלות על ידו רזי תעלומות, ואמרו אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי חכמה ובעלי כשפים (סנהדרין י"ז). וכמו בין הנוצרים אמר אחד גם בהם: הכשרה שבנשים בעלת כשפים, וכשרפת המכשפות בין הנוצרים בימי הביניים, שהתפאר הכהן הנוצרי Del Rio כי שרף תשע מאות מכשפות² כך מספרת איזו אנדה מפלה כי שמעון בן שמח תלה שמונים נשים כשפניות (ירושלמי פ' אין דורשין) ובוה נראה למורת רוחנו מפירוש באנדה וגם בהלכה (בהתערבם בנשים ולמדו ממעשיהם) שהניהו את הכשוף כמאומת³ ויעצו איך להתרחק מנזקו ולהנצל ממנו. והיו להם הרבה רפואות ולחשים נגד מעשה כשפים. כמו הלחש נגד תחתונות לומר: "לא לי לא לי וכו' לא חרשי דחרשא וכו' (ברכות ס"ב) וכן שתית לוג שתן נגד כשפים ומשקה אבנגר (שבת ק"ט) וכן הלחש בפניעת מכשפים לומר, "חרי המימי וכו' (פסחים ק"י) וגנדר נשים חשודות בכשוף לומר: "אנת אזלת וכו' (שם קי"א) ואסרו את הכשוף והתירו רק אחיזת עינים כמו הלכות קישואין (סנהדרין ס"ח). ונתפשט הדבר דרך צנורות הפוסקים (מלבד הרמב"ם שכיחש באמתת הכשוף ובעניניו ואמר שהם שקרים וכזבים כמ"ש

¹ ע"ד שכתב הרוב"ש שו"ת צ"ב מבחישין לשון כחש הוא לפי שמשנין ע"י כשפים טבע הדבר, וכן דעת רבנו בחיי ואחרים, הסומכים על הרבה מעשיות כשוף בהגדות התלמוד כמו מעשה הקישואין בסנהדרין בשם הלכות כשופים, ומעשה המכשא בירושלמי סנהדרין עם ר"א ור"י ור"ע במרחץ של טבריא, ולכן נזכר בספרותנו מימי הביניים הרבה מהלכות כשפים ד"ט בספר חסידים ס"ו תמיד תע"ד וע"ה וכו'.

² וכן החכם הספרדי גריללאנדוס התפאר כי שרף 1770 מכשפים חיים באש, והחכם הנוצרי דון קאלמעט בארבעת ספריו הגדולים על מעשה שדים ורוחות ונשמות וגלגולים והרבה חכמים נוצרים אחרים מאמתים מעשה כשפים כדבר ברור ונכון בידוע.

³ ראה ד"ט פסחים ק"י גימין נ"ו סוטה כ"ב גיטין מ"ה וסנהדרין ס"ז.

קוסמי נחשים

בהלכות עכו"ם פי"א הג"ל. ונשאר מזה הרבה דינים ונימוסים ומנהגים בשלחן הערוך לחוק לנו ולכנינו לדורות עולם במבטא: „דחיישינן לכשפים“ ד"מ בקננה בחרס (שבת פ"א) וכיוצא בו. והרבה שיחות מעשי כשפים ומכשפות נמצא בספר חסידים (לדוגמא כסימני תס"ד תס"ט תע"ד תע"ה) באופן זר ומבהיל כמו כספורי הנוצרים בימי הבינים, וכן בס' נ"ח ג' ואחרים.

אכן הכשוף כפועל או המאגיע המעשיית התחילה בעמנו בין דבקי הקבלה המעשיית (עד שגם הרופא והפילוסוף יש"ר מקנדיא חיבר ספר לכב חכמה על רפואות סגולות השבעות וכשוף) ונשארה בתוקף עוזה בין צדיקי החסידים וקרושיהם עד היום הזה כידוע.

פרק שני

נחש וקסם.

בנכור יד הדמיון על אנוש המוני, עלול הוא לכל אמונת הבל, ונוטה להתנבא מכל מקרה זעיר מזער, ולתלות בו סימנים ואותות עתידות לטוב או לרע, וכבר נמצאו סימני נחוש כאלה בלוחות הכשדים והאשורים הקדמונים שנבעו מצפוניהם בימי האלה, ד"מ הניחוש ממראה החיצוני של הכתים. הנודע גם להיונים הקדמונים בשם Aecoscopie, ונמצאו ניחושים הדיוטים כאלה גם בין הרומיים, וסופרם מיטום ליפיוס היה מסדר על פי דברי הימים שלהם רשימה גדולה על כל הנסים והנפלאות אשר נקרו ויאתיו דבר יום כיומו לרגלי מקרים פחותים כאלה. שהיו פעם אותות ומופתים כמו פסילי אכץ קורצים בעיניהם מרכינים כראשיהם או מתכסים בזיעת דם וכדומה, ופעם מקרים טבעיים שלא ידעו פתרונם והיו בעיניהם לפלאי פלאות כמו מטר אבנים (שכא מבקיעת הר מוקד כידוע או שנפלו מאויר השמים והם אבני אלגביש הנזכרים במקרא היינו

קוסמי נחשים

אבני מעטיאור או אערוליט), כתמי דם הנראים על פני האדמה, מים מלבינים כחלב, לדת כל זר יוצא מכלל באדם ובבהמה כנ"ל, ופעם מקרים זעירים הבאים בהזדמן כאותם שמנו חז"ל תחת סוג דרכי האמורי (במס' שבת ס"ז ובתוספתא דשבת פ"ח ובשאר מקומות בש"ס) כגון ניצוצות נפלו אורחין לנו היום, נחש נפל על המטה עני הוא וסופו להתעשר, מעוברת היא ויולדת זכר בתולה היא ונישאת לאדם גדול, מקלו נפל מידו ובנו קורא לו מאחריו, עורב קרא לו, פתו נפלה מפיו, צבי הפסיקו בדרך, וכאותם שמנו בלוחות הכשדים: שור עלה לעלית הבית ונפל ממנה, כלב נכנס להיכל או לארמון וכיוצא בו, ואלה ראשי הנחשים והקסמים שהיו נהוגים בין העמים הקדמונים ומקצתם עד היום הזה:

א. הנחוש בגורלות.

לדעת איך ומתי יצלה הדבר, כמ"ש בחגן הפיל פור הוא הגורל, והפילו גורלות ניהושים כאלה באבני מרקולית קמנות שהניחו בקלפי, וביחוד נישאו בגורל החצים כמ"ש בנבוכדנצר "קלקל בחצים", וקראו היונים והרומיים לניהוש החצים בשם Belomantie, והקדישו את הגורל אל מערקור שהיה כוכב הנבואה, וקלקול החצים היה בדרך פשוט שכתב על כל חץ וחץ שם עיר אחת ובלל את החצים בקלפי ואח"כ הוציא מתוכו חץ אחד והשם הנמצא כתוב עליו היתה העיר שאליה שלחוהו האלהים כמ"ש שם אצל נבוכדנצר, ונמצאו חצי גורל כאלה מצוירים על אבני משכית להבבלים ולהאשורים במספר שמונה ועליהם צורות ואותיות, והחצים ההם אחוזים בידי פסילי אלהיהם מרדך ואסתר אלהי המזלות צדק, ונונה אצלם שהיו חשובים מאד בעיני איצטגניני הכשדים, ואל חצים כאלה דומים מקלות הברושים שהשתמשו בהם נביאי מדי לתכלית זו, וצורת אנורת השבטים ההם היה חותם תכנית כהניהם, ומסרו המדיים את הגורל הזה אל הפרסים מאמיני דת צורואסתר, ונשאר אצל שרידי דבקי

קוסמי נחשים

צורואסתר הם החברים שקורין געכערן אשר בארצות הודו הסרות עתה למשמעת כרישניה תמונת האגודה ההיא כשם כרזם בכגדי כהניהם עד היום הזה, ומספר המטות או החצים היה שלשה או חמשה או שבעה תמיד במספר נפרד. אל המדיים בא מנהג הנורל בחצים מאת הטוראניים, והיה הנורל הזה מנהג ישן נושן לכל עמי קדם קדמתה, ובין יושבי ארץ הסינים ננכה נמצא נורל כזה עד היום, שיש להם בבתי תפלתם נביע עם חצים בלי עוקץ מצוינים באותות, והשואל מניע את הנביע להפיל שכמים אחדים, וימצא באותות שלהם תשובה על שאלתו. ונורל החצים הגיע עד הערביאים שהיה להם במקדש העיר מעקא אצל רגלי פסל אלוהם הפל צורת אברהם וכידו שבעה חצים בלי עוקצים אשר שאלו הערביאים בנורלם עד שבא נביאם מחמד ובטלם, ודומה לאלה היו אל הערביאים בהיכל אלוהם דהורכולזה שלשה חצי גורל, אשר שם האחד: סדר, השני: הצלה, והשלישי: תקוה, ועל שלש אלה הפילי הגורל. ונורל כזה מצא הרומי טאציטוס גם בין הגרמנים, והיה נהוג בהרבה ערי איטאליא תחת הרומיים. ועוד נורל אחר בחצים ממש עם עוקצים היה נהוג בין הכשדים, כפי שנמצא כאחד ספרי הנבואה שהיו באוצר הספרים בעיר נינוה, לירות חצים בקשת אל מקום פלוני ולהתנבאות ממקום נפלם מרחוק או מקרוב ואיך נפלו לסימן טוב או רע, והצבאיים מעיר חרן אשר ירשו הרבה מנהגים מקדמוני הכשדים והאשורים חג חג בחודש חזירן שבו ביום ירה הכהן לפי תומו שנים עשר חצים והתנבא מאופן נפילתם לארץ, והסופר הערבי אלפיריזאט מזכיר הרבה ספרים על ניחושי חצים מקשת, ואחד מהם מיוחס אל בתלמיוס.

* *

בספרי קדשנו נזכר הנורל בכלל לאבותינו, לא לסימן גיחוש רע או טוב, כי אם לתוך ולפשו ולחרוץ דין ומשפט על השייך לזה או לזה, ע"ד ועל לבושי יפילו נורל, והיה כעין סימן בעלמא, כמו הנורל על שני השעירים לקבוע ולהודיע איזה לה'

ואיזה לעזאזל, וכן הגורל שבו נתחלקה הארץ לייב השבטים, שכ"ז היה גורל פשוט, כעין הגורל אצלנו בקלפי ובסתקאות, וכעין שהפילו הרומיים גורלות ע"י אבנים לבנות ושחורות, ונשאר שמץ מזה עד זמננו בהודעת רצון הדיעות וההסכמה בכחירת ראשי העדה ובכ"ז נראה כי רבים ערערו גם על הגורל הזה, שע"כ אמרו (סנהדרין מ"ג) אל תוציאו לעז על הגורלות שנתחלק א"י בגורל, ועל גורל הניחושי הנ"ל אמרו בספרי מנין שאין שואלין בגורלות שנאמר תמים תהיה עם ה', וכ"ה בש"ע יו"ד סי' קע"ט, והתו' במס' שבת קנ"ו מחליט דגורל וחזוי כוכבים חדא מילתא היא; אבל כדורות האחרונים קיימו וקבלו קצת בני עמנו גם את הגורל הניחושי, כמ"ש בס' נשמת חיים מאמר ג', והיה ספר הגורלות מר' אליעזר החוזה או האסטרוילוגוס הנ"ל¹⁾ והוא, לידע לפעמים עניני העתידות עפ"י גורל וחשבונות²⁾. סימן הגורל בירית חצים, נראה שנודע גם בין קדמונינו, שכן מפרשים במ"ר איכה וקהלת כד"ז את הכתוב קלקל בחצים בנכוכדנצר הנ"ל ומספרים דומה לזה בנירון קיסר רומי בחורבן בית שני (גיטין נ"ה), ולד"ק רמזו שלשת החצים אשר ירה יונתן לפני דוד על גורל כזה, לדעת מנת חבל דוד בבית שאול, שאם יצטרך לקרא להנער: החצי ממך וחלאה אות הוא כי שלחחו ה' הלאה, ורמזו נבואה כזאת מצאו קצת גם במעשה הנביא אלישע עם הקשת והחצים אשר ירה מלך ישראל לעיניו הדרך החלון קדמה (מ"ב י"ג).

ב. הנחוש בצל.

שהוא תולדת החזיון במראות הנ"ל שבהן מתראה הצל פנים לפנים, ולדעת הרבה חכמים³⁾ היה חזיון הצל מקור דמיון

¹⁾ Vgl. Orient 1850 S. 318.

²⁾ כ"י בוואטיקאנו מזכר בס' שפתו ישנים.

³⁾ Vgl. Mythus und Wissenschaft von Tito vignoli, S. 14.

קוסמי נחשים

האדם לראות את עצמו כנושא כפול, אם בצל גופו או בצלם דמותו או במים הפנים לפניו או בקד קולו או בחלומותיו, וכ"ז הוליד בקרב האדם בסתרי מזמותיו את עולם האצילות בנשמתו וברוחות המתים (המכונים מש"ז ברוב הלשונות בשם המורה צל) ורוב סודות כמוסים כמעשה רשת הדמיונות, ומספרים תרי ארצות נכריות כי רוב העמים הפראים חושבים את צל גופם לרוח נשמתם, והנקובים Vitiens מאמינים שיש שתי רוחות לאדם, וקוראים אל הצל רוח שחורה הזוררת שאולה במות האדם, ורוחו האחרת הוא צלמו המתראה במים או כמראה, והרוח הזאת נשאת נצחית במקום שמת בו האדם, ומספר האנגלי William כי פעם אחת הציב פתאום את אחד הפראים ההם לפני מראה וישתומם ויקרא: עתה אוכל להסתכל בעולם הנפשות, וכן הפראים בצפון אמעריקא חושבים את צל האדם כמו רוחו ונשמתו, והנוסע Tanner מספר על יושבי אמעריקא שישמעפעם אחת חולה מתרפא מתאונן שיצא החוצה בעוד הצל שלו לא שב לאיתנו, ויושבי הארץ Benin קוראים לצל האדם "מנהיג" באמונתם כי הצל יעיד על האדם בעוה"ב על זכויותיו וחובותיו בעוה"ז.

* * *

הניחוש בצל נזכר לאיסור גם בתלמוד (חולין ד' ע"ז מ"ז) "בבואה" היינו הצל, ור' אמי מזכיר בצל הנר (כריתות ה' הוריות י"ב), ובספרי: לא דיין שהם עובדים חמה ולבנה וכוכבים ומזלות אלא שעבדו כביאה (הצל) שלהם, ונזכר איזה ניחוש בצל בש"ע (או"ח סי' תרס"ד ברמ"א) "כתבו הראשונים ז"ל שיש סימן בצל הלבנה בליל הושענא רבה מה שיקרה לו או לקרוביו באותה השנה" וסיים שם: ויותר טוב להיות תמים ולא לחקור עתידות, ובספר חסידים תנ"ב: אחד לא ראה בליל הושענא רבה צל ראשו והתענה הוא ואוהביו וכו' וחי כמה שנים אחרי כן.

ג. הניחוש מאיזה קול.

הרבה עמים קדמונים נחשו לנלות עתידות מתוך איזו

המית רעש קול הנשמע במקרה יוצא מאיזה דבר כמו צלצול עלי שיח השדה ומשק כלי הבית כפי שהם יבשים או לחים, ועל כזה רומז אחד שבירי לוחות בבל בכתב היתדות הסופר ומונה כלי עץ בבית וחלקיו המשמיעים איזה קול נבואה שקראו לו אַסיפּוּטי. וגפרץ החוון בין העמים הקדמונים וביחוד בארץ מצרים להתנכאות מקול אומר ודברים הנשמעים בחפזון ובמקרה. ולפי הנוסע Lander הושכים יושבי הארץ Benin הנ"ל את ההר לקול אלהים.

* * *

הסימן והניחוש מקול אומר ודברים הוא „בת קול“ הנזכר באגדה שלפיה (יומא ט') השתמשו בבת קול אחרי שנסתלקה רוח הקודש. וענין „בת קול“ כמשמעו אינו אלא מה שקורין אצלנו Echo (תוס' סנהדרין י"א) ע"ד שאמרו במ"ר 'תרו בסופו „כשאדם קורא לחברו יש לקולו בת קול“ ואמרו מנין שמתמשין בבת קול שנאמר ואזניך תשמענה דבר, והתנו ע"ז שדוקא כששמע נ"פ (חולין צ"ה) אעפ"י שאין ניחוש יש סימן — אכן היה להם גם בת קול מן השמים; וגם ע"ז נזרו שאין משגיחין בבת קול בענין הלכה לדינא כמעשה דר"א בתנור עכנאי (ב"מ נ"ט).

ד. הַנְּחֹשׁ לְהַסְתַּבֵּל עַל הַצְּפָרְנִים

אשר באצבעות היד שקורין Dactylomantie היה נודע הרבה להנוצרים בימי הבינים כשם נאנעלצויכער, שמשחו על צפורן נער שמן או פיה ולחשו עליו השבעה ופנו את הצפורן נכח השמש וראו עליו צורות ותמונות שונות, ולדעת הסופר גיידער מן קאזערברעג יכול כל אדם לבחון זה על צפרניו, אך המוצא את הצורות על הצפורן צריך להיות ילד נקי מחטא ¹⁾ ע"כ נחשו רבים בהכטא על בוחן צפרניהם שזו תולדה מהשקפה על פני

¹⁾ Omeiss in Birlinger's Allemannia.

מראה מקוה מים או מזק וגביע מלא מים או מגן מלוטש או ברק הרב מרוטה הג'ל¹.

* * *

חסידיו בני עמנו נוהגין להסתכל בצפרני אצבעות ידיהם בשעת הברלה במו"ש. מקור הדבר בפרקי דר"א פרק כ'. ומובא המנהג הזה או"ח סי' רצ"א, ופירושו שם הטעם כדי להכיר חשך ואור, כמו שהטעם הדבר כבר הרא"ש במס' ברכות ע"ד שאחז"ל אין מברכין על הנר עד שיאותרו לאורו וכו' כדי להכיר בין צפורן לבשר וכו', ובכ"י בשם שבולי הלקט: תחלה מכניס אצבעותיו לתוך ידיו ומחשיך תחתיהן ואח"כ פושטן והנה אור במקום חושך ומברך. אבל המון העם מסכלים את הטעם האמתי ומסתכלים בצפרניהם בהברלה משום נחיש וגלוי עתידותיהם בשבוע הבא.

ה. הנחיש במקפריים.

שקוריין Arithmomantie, והרבה נחשו וקסמו במנין ובמספר, והיה כבר בבבל „ספר המספרים" כזה הנודע עוד בימי אויגוסטין, כחשבם ד"מ הגימטריא של שמות הלוחמים לדעת מי יגבר על מי וכו' ויצא בו, והיו גם בין הערביאים כותבי קמיעות מספרים בלוחות מרובעות שונות הנעשות עפ"י מערכות המזלות, שככה חשבו העמים הקדמונים את הפספר הזוני לסימן רע ולסכנה גדולה, באמרם כי רק מספר נפרד אהוב לאלהים, וככה היה המספר שנים סימן רע, שע"כ לדעת הירונימוס לא נאמר כי טוב ביום השני כמעשה בראשית, וגם באיצטמנינות היה מספר רע, והוא מביא שדים ומזיקים ורוחות רעות על הולכי דרכים בלילה; השלשה היה סימן טוב; ההמשה בשני משולשים משולבים עם המש קצות שהיה ציון פיתגורס היה ג"כ בין הנוצרים „אלסענפוס" הרומז על רשמי עקבו של השד אלס הדוחק על לב האדם בשעת השינה לפי אמונת ההמון. העשרה

¹ ראה ע"ז בס' נשמת חיים ג' י"ט.

קוסמי נחשים

היה מספר בסימן רע, ולפי אמונת הפרסים הקדמונים מושלים רוחות רעות בכנוי אָבֶן על היום העשירי בכל חודש. המספר י"ג מורה סימן רע אצל הנוצרים עד היום הזה, ומאמינים שאם ישבו על השלחן י"ג מסובים ימות אחד מהם, הצעיר שבכלם, באותה השנה; ומקור האמונה הזאת כי ישוע הנוצרי בשעה שנמסר למלכות ויצא ליהרג היה בסעודתו האחרונה במסבו עם י"ב תלמידיו, שהיו בכלם י"ג מסובים, ויצאה רעה לעולם; ובניחוש הזה האמינו גם מתוארים בעלי דעת, עד שגם התוכן הגדול טיכע דע בראעה היה ירא וחרד למות בשכיל חברה בי"ג אנשים והיה נזהר מזה תמיד, אבל פעם אחת שכח והסב על השלחן בי"ג מסובים, ולא הוגד לו הדבר עד אחר הסעודה, ומת מחמת פחד, והפילוסוף עמנואל קאנט מספר כי היה פעם בבית גדול ונכבד בין י"ג מסובים בשלחן, וכאשר נודע המספר הרע הזה לבעלת הבית הרחיקה את בנה מן השלחן וצותהו ללכת אל חדר אחר, להמספר מ"ז היוצא ממרובע המספר ד' קראו הפיתגוריים מספר ההצלחה, אצל אריסטוטלס בספרו על הממשלה היה המספר 1728 גורם רעה, כי לפי ידיעתו בהגיע עדה או מדינה לישנת המספר הזה תמות לשחת ותאבד מן העולם.

* *

גם בעמנו ישנם מספרים בסימן טוב או רע, כנודע מסכנת הזוגות (פסחים ק"י) למאן דקפיד (מבטא הרגיל אצלם גם בשדים ובכשוף כנ"ל), וחסידי פולין מדקדקין בדבר כדון חמור עד היום הזה; וכמו הירונימוס הנ"ל אמר בעל אנדה לעולם יצא אדם בכי טוב. את המספר עשרה החזיקו הקדמונים לסימן רע ורמוז גם הוא בפרקי אבות פרק ששי, שנת הס"ג בחיי האדם היתה שנה מסוכנת למות אצל האיצימנינים, כנזכר בדברי ר' אריה ממדינא בהקדמתו לספר אבנר אלפונסו הנדפסת בהקדמת ס' בחינת הקבלה להח' יש"ד, ומה גם מספרי הגימטריא בניחושי כותבי קמיעות ונביאי אליל בין בעלי הקבלה המעשיית בקרב צדיקי החסידים וקדושיהם עד היום הזה.

קוסמי נחשים

ו. הנחוש בפסוקים.

היה נהוג כבר בין הנוצרים במאה הראשונה לפתוח אחד ספרי הקודש, ולפי הכתוב אשר מצאו פתוח התנכאו על עתידותיהם לטוב או לרע¹⁾. המלך קארלוס מאגנוס אשר את הדבר, אבל מתיריו מצאו אסמכתא באבנגליוס של לוקאס (ד י"ז) שנאמר שם על ישוע בעצמו „כאשר פתח את הספר ונז", ומלבד ספרי הקודש אהבו לפתוח את ספרו של המשורר הרומי ווירגיל אשר ברכות הימים היה בפי ההמון נחשב כמכשף ויחסו לחרוזיו כח נחש וקסם, וכבר התנכאו קיסרי רומי מתוך ספר השירי הזה המדבר לרוב בסגנון מתנבא וחזזה עתידות. וגם בספרי שאר משוררים קדמונים השתמשו לתכלית זו, כמו בשירי הומרוס אַוויד ואחרים²⁾, וכן היה המנהג אצל עמי מחד במדבר הקדם כמו בין הפרסים, ועז קאי פתנם הערבי לאמר: קח סימן טוב מפי הילדים, שהוא ע"ד הנמצא בתלמוד פסוק לי פסוקך שנוכיר להלן³⁾. ועוד היה נודע להם נחוש „אופן הצלחה“ (גליקסראד) שהיה עגול עם אצבע כעין לוח מורה שעות, ואת האופן הזה הניחו בספר וסכנו את האופן עד שעמד המורה (ציינער) אצל איזה פסוק או אות שהיה להם סימן טוב אורע. ונהוג הניחוש בפסוקים בקצת ארצות עד היום הזה⁴⁾.

* *

¹⁾ „Der Unentschlossene findet nur Heil im Entschluss, dem Ausspruche des Loses sich zu unterwerfen. Solcher Art ist die überall herkömmliche Orakelfrage an irgend ein bedeutendes Buch, zwischen dessen Blätter man eine Nadel versenkt und die dadurch bezeichnete Stelle beim Aufschlagen gläubig beachtet.“

(Goethe im Westöstl. Divan § 124.)

²⁾ Vgl. Soldau, Geschichte der Hexenprocesses S. 81.

³⁾ Vgl. Orient 1847. S. 809.

⁴⁾ Wir waren früher mit Personen genau verbunden,

קוסמי נחשים

כפי הנראה דומה למין נחוש כזה מה שאמרו „השכים ונפל פסוק לתוך פיו הרי זה נבואה קטנה“ (ברכות נ"ד) וגם הנמצא לרוב באגדות התלמוד: פסוק לי פסוקך¹) ופעם אצל הגדול כחצים (גימין נ"ה) והוא שנאמר (חולין צ"ה) שמואל בדק בספרא ור' יוחנן בדק בינוקא, ונחוג מין אורים ותומים כזה בהמון עמנו עד היום הזה.

ז. הנחוש בצורות שְׁעוּרָה.

שְׁקוּרִין Ceromantie, הניחוש הזה הוא ישן נושן בין העמים הקדמונים, פעם לתכלית היזק ורעה לאחרים כמו החרטומים במצרים והאשפים בארץ יון אשר עשו מדונג צורות קטנות הדומות אל פני האיש או האשה אשר הפצו ברעתם, ואז המיתו ינשוף וזרקו את דמו על מוקדת אש, ואת הצורה סגרו בארון להביא בזה הרג ואברן לאיש חרמס, או אטמו את פי הצורה למען יאטר פי האיש או האשה לבלתי יכלת אכול ושתי, או דקרו את עיני הצורה או תקעו רומח בלבה או בכבד או בשאר מעיה, או הכו אותה במהלומות ושרטו בה שרמת או כסוה בקיא קלון וכיוצא בו, באמונתם כי כאשר יתנו מוס בצורה כן ינתן באדם ההוא, וכן חרטומי החודים עושים צורות קטנות מן עבטיט וכותבים על החזה שלהן את שם האיש שרוצים להזיק לו, ואח"כ דוקרים את הצורה בענינים כדי להכאיב כך את איש חרמס, ונודע הדבר כבר בין עמי אכד ושנער כנמצא

welche sich auf diese Weise bei der Bibel, dem Schatzkästlein und ähnlichen Erbauungswerken zutraulich Rath erholten, und mehrmals in den grössten Nöthen Trost, ja Stärkung für's ganze Leben fanden.

(Goethe, Das.)

¹) אם אמנם נמצאו גם הם טעוה בנבואה כזו (חולין צ"ה) גבי

שמואל מת ע"ש.

בלוחות כתב היתדות של הבבלים והאשורים. וגם בין עמי
איראן נאמרה נתפשטה האמונה כי בהמית או בענות את הצורה
ימות או יעונה האדם אשר שמו נקרא עליה. ובמאה ה"א הוציאו
הנוצרים לעז על היהודים והלשינו אותם כי המיתו באופן כזה
את הבישאף עבדוהארד בעשותם צורת שעוה בתכניתו ומכלו
אותה במים ואח"כ שרפוה באש וימת הבישאף. ועוד בימי
קאטערינא לבית מעדיצי נהגו לעשות צורות שעוה הנקובות
בשם האויבים ודקרו אותן במחטים להכאיב ולצער את אויביהם,
ועוד במאה האחרונה השתמשו הנוצרים בכסל הזה, ובארץ צרפת
נהוג הוא עד היום הזה¹, ובצורות כאלה נוהגים גם אנשי
אמעריקא הצפונית אשר בדקרום כלב צורות אויביהם חושבים
להביא עליהם מות וכל רע. ופעם השתמשו בצורות כאלה
לתכלית חולה מסוכן לדעת אם יחיה מחליו או לא. ע"ד שניחשו
כבר היונים במראה תלוי בפתיל על פני מי מנוחות ולחשו איזו
תפלה או השבעה וחקטירו לבונה, ואז נראה במראה צורת
החולה, וידעו אם יחיה מחליו או לא.

* * *

גם בעלי קבלה מעשיית בעמנו נוהגים לצקת שעוה או
עופרת בעד חולה מסוכן, וירחשו ע"ז לחשים. ועפ"י צורותיהן
ישפטו אם ירפא החולה מחליו או לא, וקוראים לזה: וואבס-
ניעסען או בלייניעסען, ונהוג כזה בין יושבי ארץ ישראל עד
היום הזה, כמסופר בספר השנתי "ירושלים"² לאמר: לאשה
הרה או לילדים חולים יתיכו עופרת לכלי מלא מים, ובשעת
התכה תאמר המלחשת פסוקי שיר המעלות אשא עיני אל
החרים ושיר של פגעים וכו' והקוסמת תביט בצורה אשר
נולדה מהעופרת ועל איזו צורה שתהיה תאמר שהיא דמות כלב
או חתול וכדומה שמהם נתפחד החולה וכו', והעיר שם כי ענין

1) Vgl. Gougenot, La magie au XIX siècle.

2) להר"מ לונץ שנה א' צד 26.

קוסמי נחשים

התכת דבר נוזלי לדעת העתידות נזכר בס' יוסיפון העברי ס"ב פ"ו, ובשאר ספרי סגולות נזכר גם המנהג הזה להתיך דונג או עופרת¹.

ח. נחשים אחרים.

נודעו בקרב הנוצרים בימי הבינים עוד הרבה נחשים אחרים, כמו קסם הבטן (בויכצויבער) שהיו כלים עגולים מלאים מים וסביביהם נרות שעוה דולקים כדי להשביע את השד² וכן קסם הזוכית (קריסטאלצויבער), והיו להם מראות הקסם (צויבערשפיענעל) שמקורן כפרס לדעת אויגוסטין ושייך לקסם המים הנ"ל. ועוד קסמו ונחשו קדמונים כאחרונים בקמח (Alevromantie) בקרדום (Axinomantie) במפתחות (Leidomantie) שנודע גם לנוצרים בימי הבינים בהניחם מפתח עם פתקא שנכתבו עליו שמות החשודים עם הפרשה הראשונה של האבנגליום יאָהאנעס, ובתולה מחזקת את המפתח, והשואל מזכיר את השמות הרשומים על הפתקא, ובהזכירו את שם החוטא יתנועע המפתח עם הפתקא. וידוע מנהג בני עמנו בקצת מקומות להניח מפתחות בית הכנסת על לב הגוסס כדי למהר מיתתו. ועוד נחשו העמים בכברה (Coscinomantie) לתכלית התגלות החוטא בהניחם כברה על צבת ופושטים עליה שתי אצבעות ולוחשים שיש מלות השבעה ואת שמות החשודים, ובאותו השם שתחרד הכברה ותתנועע הוא החוטא³. ועוד נחשו במנורה (Lampadomantie) בכצים (Ovscopia) בקלפים (Cartomantie) או קארטענאוי־שלאגען שנוהגים בו ההמון עד היום הזה, ובדור העבר השתגעו כנבואת השלחן המרקד (Traperomantie) תחת ידי תומכיו להשיב להם דבר על כל

¹ ועיין לעיל שער ראשון פרק שלישי סי' ג' אות II.

² עיין לעיל אצל קסם המראות.

³ ועיין עוד ע"ז לעיל בשער כוגלי תעלומות פרק שלישי כי שם נקומו.

קוסמי נחשים

שאלותיהם. ומלכד אלה נהוגים בעולם החמוני הרבה ניחושים
 זעירים כציוני אות לשובה וסימן טוב. ומהם גם בקרב בני עמנו,
 כעין שאמרו סימנא מילתא הוא גם במאכלים ד"מ בליל ראשון
 השנה הנזכר במס' כריתות והנקבע בש"ע או"ח והנהוג בין
 הספרדים והאשכנזים בארץ ישראל עד היום הזה — ועוד להם
 ולנו הרבה ניחושים קמנים כאלה וכאלה. כי סכלות בני אדם
 ארוכה מארץ מדה ורחכה מני ים.

שער שביעי

הַבָּלִים שׁוֹנִים

כבר הזכרנו כי היהדות בעצמה ובמקורה היא מחורה מכל שמץ אמונה מפלה ונקיה מכל נחשוקסם. כהודאת הבע"ד: כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל; אבל מאשר אין עם בעולם שלא יקבל איזה נימוס משכנו הקרוב אליו, לכן הסתפחו הרבה הכלים גם בנחלת ישראל, דיעות כוזבות מולדות חוץ מצד אחר (סמרא אחרא), בתחלה ממצרים ומכנענים, שע"כ הזהיר משרע"ה לאמר כמעשה ארץ מצרים וגו' וכמעשה ארץ כנען וגו', ואחריו צרחו הנביאים וצוהו ע"ה, ונשרש הזרוז הזה באומה כ"כ עד שגם בדורות האחרונים כאשר פסלו חז"ל איזה מנהג של שטות אמרו עליו שהוא מדרכי אמורי. אמנם אח"כ בימי גלות בבל למדו בני עמנו וקבלו מכלל ופרס וכו' קצת דיעות זרות כנ"ל, ואח"כ בימי בית שני בהתערבם בין היונים למדו דיעות נכריות מיון ורומי וכו', ואח"כ אחרי חורבן בית שני ובימי תלמוד בבלי חזרו וקבלו הרבה דיעות זמניות השוררות אז בין הבבלים, ולבסוף כפוזר הגלות בין עמי הנוצרים מערכה למדו עוד מהם נימוסים זרים ומנהגים נכרים, אשר מבילתי ידעית מקורם

הבלים שונים

היו בקרב המון עמנו למנהג ישראל תורה היא וקראו פוק חזי מאי עמא דבר וכו'. על כ"ז העירונו בשערים הקודמים דבר דבור על אפניו לפי תוכן עניני כל שעה, ונשאר לנו בזה השער האחרון להערות עוד מקור כמה הבלים ונחוישים אחרים אשר נשתרשו בינינו, ועת לעשות לה' ולעקור נמוע זמורת זר מכרם בית ישראל.

פרק ראשון

אמונות ודעות.

א. עין הרע.

האמונה שיש בכח האדם להזיק בראיה בעלמא ולהביא ע"י מבטו ועיונו לאדם אחר כל מיני מחלה ונגע ופגע — האמונה הזאת ישישה היא משנים קדמוניות בין העמים, ונשאו ונתנו באמתתה חכמי אומות קדמונים, מהם ערערו עליה ואמרו, "איך יפעל נושא בנושא בלי נגיעה ופגישת גוף בגוף, ומהם הודו ואמרו שמהעין יוצאים מבעל נפש הרעה והקנאית אידים מחמותרים אשר ידחם הטבע אשר לארסיותם פוגעים בהכטתם בדברים המוכנים לעיניהם עד שיתכן שימותו, ולכן גזרו שהזקנות ונשים גידות לרוב מזיקין בעיניהן, כאשר תראה אצל פיטרוגארסיה טומאש ואחרים⁽¹⁾. וכבר היתה האמונה הזו ידועה אצל ההודים הקדמונים בספרי וועדאס שלהם, ובספרם ריגוועדא נזכר שהזחירו את הכלה לבל תביט על בעלה בעין הרעה; וכן אצל עמי שנער ואכד אשר ישבו בין נהרות פרת וחדקל לפני בוא שמה בני שם שקבלו מהם הרבה אמונות

(1) נ"ח ג' כ"ז.

הבלים שונים

מפלגות, ונזכרת עין הרע בלוחות כתבי היתדות שנמצאו בימינו באדמת העיר נינוה, שנזכר בין ההשבעות לחש נגר עין הרע וזה נוסחו: „הדבר והקדחת המשחיתים את הארץ, החלאים הרעים לנוף והמזיקים לבני מעייס, הרוח הרעה, אל ל הרע, ג י נ י ס הרע, האדם הרע, העין הרעה, הפה הרע, הלשון הרעה אשר להאדם בנו של אלוהו, יצאו מגופו, יצאו מבני מעיו, את גופו לעולם בל יירשו, לא יעשו רע לעולם, לא ילכו אחרי לעולם, לא יבאו לעולם אל ביתי, לא ידרכו לעולם בצל קורת, ולא יכנסו לעולם בכית מגורי“, וככה בנוסחאות לחשים אחרים שם נזכרת גם העין הרעה בסכנתה הגדולה, ומארץ הקדם באה האמונה בעין הרע אל היונים והרומיים שקראו לה: *Oculus fascinus* או *Fascinatio*, ולמשוררי רומי¹⁾ נודעה בכנוי *Obliquo oculo, nisu*, ונשארה בארץ איטאליא, ביחוד במדינות הננב בשם *mal oocchio* או *malvagio* עד היום הזה, ומשם באה לארצות הסלאווים רוסיא ופולין, ומשם גם לארצות אחרות עד היום הזה, שנקראת בכל לשונות העמים „עין רעה“ ועל כל דבר טוב יקראו: „בלי עין רעה!“ כלומר שלא תזיק ותקלקל איזו עין הרע.

* * *

אבותינו העברים לא האמינו בעין הרע, כי מה שנזכר במקרא „עין רעה“ או „רע עין“ הכונה שם בכ"מ על כילות וצרות עין וקנאה, כמ"ש בשאול שהיה עוין את דוד, לדעת רש"י עה"כ ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם משום שעין הרע שולטת על המספר ושכזאת מצינו גם אצל דוד שאחרי שספר את ישראל סרין כס מפנה וכו', אינם מסכימים הרבה מפרשים ומבארים²⁾ שניטים לדעת ר"ע ספורנו בפ' תשא לאמר: ונתני איש כופר נפשו כי הכרת המנין באישי האדם היא מצד ההשתנות באישי מהויה והפסד וזה כסבת הטאם כאמרם וישבת

¹⁾ Hor. Ep. 1. 14. 37 Virg. 3. 102.

²⁾ Vgl. Dr. Joël, Aberglaube bei den Juden.

פרק כמה אשה) אין מיתה בלי חטא, וככּן כל מנין הוא מזכיר עין, לכן יאות שיתן כל אחד כופר נפשו וכו' ¹). גם במשנה לא נזכר עין הרע כמוכּן הנ"ל, וכב"מ שנזכר במשנה השם עין רעה הכונה כמו במקרא על קנאה וצרות עין, ד"מ במשנת אבות ב' י"א ובמ"א. אבל כּנמרא הואילו בעלי האגדות לקיים ולקבל מפי האומות את האמונה בהיזק עין הרע, כּנודע מהרבה מאמרים כאגדה חמאשרים ומקיימים את פעולות עין הרע, השולטת ביחוד מחמת קנאה באיזו מעלה טובה ומוצלחת שבאדם (כבא מציעא פ"ד) ואמרו עה"כ והסיר ה' ממך כל חולי זה עין הרע, והחליטו כי צ"מ ממים בעין הרע (שם ק"ז) וכדומה הרבה, וידעו כבר מיני סגולות ולחשים והשבעות נגד עין הרע, ד"מ בפרק הרואה האי מאן דנכנס למתא ודחיל מעינא כישא לינקומ וכו', והאמונה הזאת כמאומתת שאין להרהר אחריה כלל השתלשלה בעמנו מדור דור דרך צנורות הפוסקים, מלבד הרמב"ם שהיה האחד שכחש בפעולת עין הרע ²). כנראה מאשר לא הזכיר בספרו משנה תורה את הלכות התלמוד הסוככות על עין הרע, כמו ד"מ אסור לאדם שיעמוד על שדה חברו בשעה שעומדת בקמותיה (כ"מ ק"ז) שהוא מטעם היזק בעין הרע כפירש"י שם וכיוצא בו, וככה נתפשט בעמנו הפחד והכהלה מחמת עין הרע, ובארצות הסלאווים יודע כל דיין וחזן ומלמד ושו"ב ללחוש על שומים נגד עין הרע ולנהק ולפקח בלחישתו, ונשים זקנות מככות גחלים רוחשים ולוחשים במים רותחים ושופכות אותם בארבע פנות החדר עם השבעות ולחישות כמין כשוף נגד עין הרע, שלה מחסים כל מיני חולשות וחלאים כידוע לכל קורא.

ב. הנישואין בסוף חודש.

כבר הזכרנו לעיל (שער א' פרק ב') כי המון העמים

¹ ויש לעיין ע"ז עוד הראב"ע והרמב"ן שם, וכן בתשובת הרשב"א

סי' תי"ג.

² העיר ע"ז החכם ר"ו ריופמאן.

הבלים שונים

נהגו במלאכות עבודותיהם לפי מלאות או חסור הלבנה, וכבר כתב הרומי קורנל נעפוס על השפרטנים שלא התחילו במלחמה בימי חסור הלבנה; טאציטוס מספר על הגרמנים שלא האספו בחברתם כי אם בימי חרוש הלבנה או במלואה, וכן נמצא בספרו של גריוס על הגרמנים¹⁾ שהיתה להם שעת חרוש החדש מועד מוכשר להצלחה, בו יתחתנו בזיווג קידושין ובו יבנו בתים. וכן בספרו על העם עהסטים²⁾ כי אך בחרוש הלבנה חנכו בית חדש לדור בו ולא בימי חסורה, בהאמינם כי אושר הנישואין וברכת הבית יתרבו ויתגדלו כמו המאור שבשמים — הראשון בין מחברי עמנו³⁾ המזכיר את המנהג הזה גם בקרבנו הוא בעל נימוקי יוסף על הרי"ף מס' סנהדרין פ"ז ואמר „וכה"ג שרי כמו שנחנו לישא נשים במלואה של לבנה, וממנו בא אל ש"ע יורה דעה סי' קע"ט ואבן העזר ס"ד, ונשרש המנהג או האיסור הזה כמעט בכל תפוצות ישראל עד היום הזה, והוא באמת מדרכי האמורי כנ"ל, ונכלל בתורתנו באיסור נישוא מעונן לדעת ר' עקיבא מלשון עונה וזמן (סנהדרין ס"ה ר"ע אומר זה המחשב עתים ושעות ואומר היום יפה לצאת וכו'), והיתה הדיעה הזו של ר' עקיבא להלכה קבועה בספרי הרמב"ם והטורים; אבל מרן הב"ש"ע שלו השמיט את ההלכה הזו למרי כאלו לא נודעה לו, וקבע בהפוכה את האיסור שאין נושאין נשים אלא במלוא הלבנה כנ"ל, והזכיר את המנהג הזה גם הר"י מודינא⁴⁾ ובספרו שאנת אריה אומר ע"ז, והאמת שהוא מעונן ממש ומנחש הוא ע"ש. ובאמת נמצא בסנהדרין ס"ה איזה מנחש וכו' אל תתחיל בי שחרית היא ראש חודש הוא מוצאי שבת הוא וכו'.

¹⁾ Mythologie der Deutschen p. 406, Abergl. 5.

²⁾ Aberglaube der Ehster Nr. 1.

³⁾ Vgl. Jost's Annalen 1841 S. 82.

⁴⁾ עיין בשלחן ערוך שלי צד 89.

ג. התאבקות עם השטן.¹

(ויננען אינד קאמפפּען מיט דעם טייפּעל.)

ראשית מעשי משיחם והגדולה שכנפלאותיו היה כהאבן
עם השטן, כנזכר בספרי הכרית החדשה, ונודעה ג"כ מלחמת
המתקן דתם מארטין לומהער עם הטויפּעל הוא השטן כהשליכו
על פניו את קסת הסופר על קיר חדרו בווארטבורג — הדמיון
הזה תקע יתד נאמן גם בין מקובלי עמנו, בהתחלה דקה אצל
הראשונים וכאסמכתא עמ"ש ביעקב וַיֵּאבֶּק אִישׁ עִמּוֹ שֶׁאָמְרוּ
שְׁהִיָּה שָׂרוֹ שֶׁל עֲשׂוֹ שְׁהִיָּה בְּפִי הַחֲשׂוּכִים שֶׁר הַחוּשֶׁךְ — ע"כ
ירא מפני השחר ואמר שלחני כי עלה השחר — שהיה אח"כ
השטן הוא הטויפּעל, ובעוכי גם אצל האחרונים (שבא להם
מבעל הש"ע הרב ב"י המספר בספרו מגיד מישרים איך כמעט
בבל שבוע ושכוע בא אליו המלאך להזהירו ולזרוז מן הנחש
יצה"ר וסמאל החושבים לחומו ולאבדו), ובגסות יתירה בין כת
החסידים בארצות פולניא, זמורת זר הזו מהמצרים והפרסים
שגשגה בעמנו עד להשחית, והימים טובים היותר נשגבים הם
ימי הנוראים הורדו ממדרגתם והיו לימי קרב ומלחמה עם השטן
צורר היהודים, וילחמו נגדו ביום הזכרון והכפורים בתקע שופר
(כדי לבלבל את השטן, או"ח סי' תקפ"ה) וכקול תרועה בתחנות
יהי רצון ובצעקות קרע שטן בתפלות לשם יחוד ובפיוטי רעות
רוח שהן אבני בלסטראות ומחי קבל וסוללות במלחמת תנופה
נגד סמאל הטמית הוא השטן המקטרג הוא הטויפּעל, וכ"ז הוא
דרך מינות ממש, כי מקור הדבר מן המינים מתלמידיו מני
הפרסי שקבלוהו מדת צורואס תר כסוד אחרים מן הרע
ומקורו הסדום במצרים כנ"ל בפרק השטן.

¹ עיין לעיל שער שני פרק שני.

הבלים שונים

ד. קציצת הצפרנים.

ראשי צפרני אצבעות האדם היו אצל הרבה עמים קדמונים ואחרונים למקום רוח רעה וכשוף, מפני שראו את העצם הקרני הצומח מבושר האצבע כמין זוב חלאה מזוהמה, ומקור הנחה בזו אצל הפרסים דבקי דת צורואסתר, שאצלם כל זוב לח או קרוש היוצא מגוף האדם היא בריאת אחרמן הרע והטמא יסוד כל זוהם וחלאה כגוף אדם ובהמה, והיה להם גם הצפורן והשער ממין זה, ע"כ לדעת הפרסים בספרם צענדאפעסטא היו רוחות רעות שורות על הצפרנים ושער הראש אחרי אשר נחתכו, ונהגו הפרסים לברך ברכת טהרה בקציצת הצפרנים ובחתוך שער הראש, ונצטוו בספרם צענד בחלק סדר הכרכות פ' מ"ז לאמר: „כשיטול הצפרנים יתחיל לקצץ מן הקמיצה אח"כ האמצעי ואח"כ האגודל". ונזה בש"ע או"ח סי' ר"ם כרמ"א בשם האבודרהם: „כשנטל צפרניו לא יטול אותם כסדרן ויתחיל בשמאל בקמיצה ובימין באצבע וסימן לזה דבאג"א בשמאל בדאג"ה בימין", ממש כסדר הצענדאפעסטא הנ"ל. וכמו הפרסים חשבו גם בני עמנו את הצפרנים הנחתכים למין טומאה, ע"ד אמרם „ויצאה שכבת זרע מכין צפרני ידיו (סוטה ל"ז). ע"כ היו הפרסים קוברים את הצפרנים הנחתכים בארץ יבשה אשר לא ענב בה, או גללו אותם בפסת נייר והניחום על אבן קשה, או השליכו אותם באחד החורים, והיה צריך לפנות קץ הצפורן הנחתך לצד צפון ולומר איזה ברכה, ואח"כ התכו בסכין שכלו מתכת סביב האבן או החור שלשה חריצים רחוקים זמ"ז כאצבע, ואח"כ השליכו ג' פעמים עפר על הצפרנים הנקצצים, ואת העפר לקחו מתוך החריצים אשר חפרו. ע"כ השתמשו המכשפים בצפרנים נחתכים לעשות מהם כשוף לאותו האדם להזיקו, שככה נמצא בין שבטי Ehsten אשר תחת ממשלת רוסיא שיר קדמוני בשם Kalervipoeg ושם נזכר „הכובע העשוי מראשי צפרני האצבעות" ומכואר שם מאת המעתיק האשכנזי

שר"ל כי השטן הוא המייפֶעל מאסף את הצפרנים הנקצצים ועושה מהם כובע מעשה כשפים (ווינישעלהוט), ועד היום הזה נזהרים מקצת אנשי השבט החווא לטמון את צפרניהם הנחתכים לבל ימצאם השונא הרע לעשות בהם כשפים לבעליהם, שכן נהגו גם בין היונים והרומיים הקדמונים ברפואת חולי הקדחת ליקח צפרנים קצוצים גלושים בשעווה ולהדביקם בפתחי בתים אחרים, שע"ז תעזוב הקדחת את החולח ותדבק בבית אחר, ונהוג כזה גם בין המון עמנו ועמים אחרים עד זמננו. — וכ"ז מקור הצווי בגמרא שלא לזרוק הצפרנים הנקצצים משום דקשה לכשפים (מועד קטן י"ח כתובות ע"ו גיטין ע'), דהיינו שלא יעשה לנו אדם מהם כשוף להזיקנו וחמירא סכנתא מאיסורא, ואמרו (גדה י"ז) הנוטל צפרניו וזורקן מתחייב בנפשו, וזרקן רשע קוברן צדיק שורפן חסיד, ואך אז במלה יראת כשפים אם נחתך עוד איזה דבר ביחד עם הצפורן הנחתך כמ"ש שם: ואי קין ביה מידי לית לן ביה, וכ"ז נהוג בין המון עמנו עד היום הזה, שכן יוסד בשלחן הערוך, ומדקדקים קצת לחתוך "עדים" היינו קיסם מאיזה עץ בסכין אחרי קציצת הצפרנים, כאלו הקיסם מבטל הקסם, וידוע שיה החמון בעמנו כי מי שלא יקבור את צפרניו יהיה מוכרח אחרי מותו לבקשם וללקטם אחד אחד, עוד נקבע בשלחן הערוך (סי' ר"ס עיין באר היטב שם) המנהג ליטול הצפרנים בערב שבת דוקא, ואומרים הטעם שאם יקצצם ביום ה' יתחילו הצפרנים לגדל בשבת, שכן הם מתחילים לגדל במקום התוכם ביום השלישי אחרי קציצתם; אולם מלבד שזה מוכחש מהטבע, שכל דבר הנחתך מנוף בעה"י מתחיל גדולו מיד באותו הרגע, מה טעם יש בדבר לקצץ אותם בע"ש דוקא ולא בכל ימי השבוע עד יום ה', שאז יתחילו לגדל באיזה יום אחר מימי השבוע? אכן באמת גם עמים אחרים מדקדקים לקצץ צפרניהם ביום ו' דוקא מטעם סגולה נגד כאב שיניים, ומאמת הנהיגו זה אצל המון העמים השוכנים בארץ מיראָל עד סילעזיא ועד זאכסען עד היום הזה, ובצואת ר' יהודה החסיד

הבלים שונים

אוסר ליטול הצפרנים בראש חודש מפני סכנה, וכן מצוה שלא לקצץ צפרני הידים והרגלים ביום אחר, וכן בחתיכת השער נהגו הפרסים בנש"י מפני שגם הם זוב קרוש מהגוף, וגם אצלנו נקבע בש"ע (או"ח סי' ד') נטילת ידים אחרי חתיכת השער והצפרנים שגם שניהם טמאים הם, ואיתא בזוהר במדבר ת"ס, "כשם שנותנין שעיר לעזאזל כך האשה כשטובלת להיות מותרת לבעלה תתן חלק לסטרא אחרא דהיינו שתחתוך צפרניה ותמרוש קצת שערות ותכרוך השערות על הצפרנים יחד ותצניע אותן במקום שאין בני אדם הולכים שם". ושייך לזה סגולת האשה נגד הנחש שתשליך משער ראשה וצפרניה לפני הנחש (שבת ק"ו).

ה. אוצר הנשמות.

הראשונים התכוונו לראות כאדם ובכעח"י כח חיוני נשמי ורוחני כאחד, ויחסו את הכח הזה אל רוח האויר המנשם ויוצא ונכנס דרך הפה והנרון אל הריאה, וקראו משום זה אל הכח ההוא בשם "רוח" הוא האויר, או "נשמה" היא הנשימה, או "נפש" המורה נ"כ שאיפת רוח ואויר; אלה הם הכנויים לאדם בספר בראשית תורתנו, וכמוהם היו הכנויים אצל עמים קדמונים אחרים בלשונותם לגוייהם¹.

אכן אחרי כן הפרידו בני אדם את הרוחני מן הגשמי ויחסו לו מציאות ככריה בפ"ע, והיה להם האדם (ואח"כ גם הבהמה

¹ בלי *ἀνεμος* ובליר *animus*, המורה נשימה, רוח נושבת, נפש ורוח החיה, ובלשון סאנסקריט *ātman* מורה: נשימה, רוח חיוני, האדם בעצמו, האני, ובעברית נתהוו מזה עוד הציון לרעיון ומחשבה: הגה ברוחו הקשה ביום קדים, הגה בהגיון; וגם כה הדבור נובע ממקור הגות הרוח, שזה המדבר מהבטן (בויכרעדען) כאוב מארץ קולי, וזהו "המתהגים והמצפצפים" בישעיהו. ודומה לזה בלשונות עמי Polynesian שאצלם מורה מלה אחת "דענקען" גם "בויכרעדען" (עיין ע"ז בספר *Mythus und Wissenschaft* מן T. Vignoli צד 75).

ולקצת עמים¹) גם שאר דברים בהכשר מלאכה) מורכב משני עצמים שונים שהם גוף ונפש², ולקצת עמים, כמו הסינים והפרסים וגם בין היונים והרומיים³, לא הספיקה גשמה אחת, והניחו שתיים או שלש נישמות ויותר⁴.

וכשם שהרכיבו את האדם מגוף וגשמה, כך יפרידו ביניהם לפעמים, כאופן שלפעמים תחיה הגשמה בלבדה גם בלעדי הגוף, והיה כזה אם קודם הולדת האדם, או בהמשך ימי חייו בשעת השינה ובמצב התעלפות, או אחרי מות הגוף, כי תחיה בודדת איזה זמן עד בא עת תחית המתים ואז תשוב להתחבר עוד הפעם עם גופה.

כל אלה הן אמונות המסורות ללב שאין לנו רשות להרהר אחריהן, כי שרשן רגש חבוי וצפון בטבע האדם, שאין ביכלתו לדמות לו כליון חרוץ לנשמתו (כנ"ל) אף לא לגופו, אם אמנם נולדו מהן בקרב המון העמים בהפריזם על המדה בהזיה יתרה הרבה הרהורי הבל ומנהגי ישויות על אודות נשמות החיים והמתים, כמו המנהג בקצת מקומות באירופא התיכונה כי קרובי המת בעת יציאת נשמתו יניעו את העצים בשכונת המת להבריק מענפיהם את הנשמה אשר נמלטה שמה ולהכריחה לעופף

¹ עיין עכ"ז באריכות בספרי „אבן החכמים“ צד 16.

² החוקרים האנגליים Spencer עם Tylor הראו לדעת כי מקור הדמיון באדם כפול ומורכב משני ישוים החל כבר בראות האדם את צלן ואת צלמו באספקלריא, בשמעו את הד קולו, בראותו בחלומו קרוביו שכבר טהו, ונשיותו להגשים כל רגש שבקרבו, ומה נולדה האמונה בנשמות רבות השוכנות בקרב האדם, לא בלבד בין העמים הפראים הנודעים בזמננו, כי גם אצל עמים מתוארים בימים קדמונים, כמו המצרים שהאמינו בארבע נשמות: בא, אקבא, קא, קחאבא, והרומיים בשלש נשמות, ומכ"ז נולדה האמונה בגלגול הנפשות.

³ בספרי הנ"ל שם.

⁴ שם.

השמימה, וכן דעת ההמון כי הנשמה אחרי צאתה מהגוף היא מתמהמהת עוד איזה זמן בכית המת, ולכן נוהג המון בני עמנו בקצת מקומות להציב מראשותי מטת המת צלוחית מים עם מטפחת שבעת ימים למען תטבול בה הנשמה ותנגב א"ע מעת לעת, ודומה זה אל מנהג קצת נוצרים במדינת מאָהרען להציג מראשותי הנוסס כסא למען תשב עליו הנשמה בצאתה מהגוף המת, וכדומה ממנהגי הבל, ומכ"ש בין העמים הפראים אשר נשארו בשפל המדרגה, (שמזכירים באריכות החכם סוּאָבְאָדָא) — ככל אלה אין אנחנו דנים פה, כי בספר הנוכחי נדבר אך על עמים מתוארים קדמונים כאחרונים.

אבל הדמיון הזה הוליד כמוחו של פילוסוף מפורסם הוא הקדמון א פ ל ט ו ן שיטה שלמה באיכות מציאות הנפשית באוצר הנשמות בטרם תכנסנה לגופות בני האדם, כי נשמת האדם למדה כבר תורה וחכמה בעוד היותה באוצר הנשמות בטרם יולד האדם, וכי כל שקידת האדם בדעת ובתבונה אינה אלא הזכרת (Reminiscentia) דברים שנשכחו בשעת לידת האדם; דיעה זו באה אל חכמים רבים ובתוכם גם חכמי האגדה בתלמוד, כידוע ממאמריהם הרבים כמו על ערכות שבו נשמות ורוחות שעתידין להבראות (חגיגה י"ב), וכן: אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף (שמזה נולד אצל המקובלים, סוד העבור" שנתעבר אדה"ר מנשמות כל הדורות וגם במובן דבוק גלגול נשמה נוספת כעין חודש העבור בשנה מעוברת), ובספורם (גדה ל' ואחריו זוהר פ' אחרי מות) מהגר הדולק על ראש העבור במעי אמו והוא צופה ומביט מסוף העולם ועד סופו ומלמדוין אותו כל התורה כלה וכו', ובזוהר נזכר מציאות הנשמות כבר קודם הלידה כמיין זכר ונקבה שאם יזדווגו אח"כ יזווגם עולה יפה, ומקורו גם הוא מה שמכנה אפלטון: Androgynen כידוע, וגם לנשמות השדים יש אוצר, בשבעה רקיעים תחתיהם ז' כוכבי לכת שצ"ם חנכ"ל ובאלה ז' רקיעים יש נשמות ע' אומות העולם ותחת גלגל לבנה וכו' יש רקיע וכו' שם נשמות השדים ורוחין

ולילין" (ילקוט ראובני מלת נשמה). ואמרו עור, שקודם דור הפלגה היו כל הנשמות כלן מהורות ובלתי מהורות ויצאות מאוצר אחד ומדור הפלגה ואילך שנבחר אברהם אע"ה לחלקו יתברך כל הנשמות המהורות של האומה הישראלית ויצאות מאוצר אחד לכדם וכל נשמות ע' אומות מאוצר בפני עצמו¹). והרבה תולדות הטוניות ופילוסופיות מהחלום הזה על איצרות הנשמות ממדרגות מתחלפות שהאריך בהן רמב"י בספרו ג'ח מאמר שני.

ה. דעות יוניות ורומיות.

לבעלי האגדה בתלמוד באו רבות מחישובות חסרות טעם ודיעות תפלות מן היונים והרומיים. ד"מ:

I. הרומיים האמינו שכאשר יצעקו הכלבים בחצות הלילה אות היא כי השדה הגדולה הנקראת אצלם העקאטע מתהלכת בתוך העיר, כנזכר בדברי המשורר הרומי האראץ; וכך אמרו באגדתנו: כלבים צועקים מלאך המות בא לעיר.

II. באמרם בכרכות ג'ה כי חלום של שחרית מתקיים. שמעו כזאת מהרומיים שהחליטו אז כי מה שיחלום האדם אחר חצות לילה היא אמת.

III. הרומיים הקדמונים נהגו לנעול ברגלם את הנעל הימין בתחלה, ופליגיוס מספר כי הקיסר אוקטאפיוס העיד על עצמו שכאשר פעם אחת נעל השמאל בתחלה התבשר בו ביום ממרידת העם בו; וכן כנמרא (שבת ס"ו) כשהוא נועל ינעול של ימין תחלה ואח"כ של שמאל, והגיע הדין הזה דרך הפוסקים עד הש"ע.

IV. אצל הרומיים הקדמונים היה כל החודש מאי כסימן

¹ הרב חיד"א בספרו ועד להכמים חיב שם אברהם גאון.

רע לנישואין ומנעו א"ע לכנוס לחופה בחודש הזה (שזה בל"ס מקור
 אבל ימי הספירה בין פסח לעצרת, שאסורים לנישואין אצלנו,
 וקדמונינו הוסיפו ע"ז עוד איסורים אחרים בימי אבל ההם
 כאסמכתא על מיתת תלמידי ר'ע במלחמות בר כוזיבא וביתר
 כידוע) ונתפשטה הדיעה הזו אח"כ גם בין הנוצרים עד הדור
 האחרון, ונדע משל האשכנזי: Im Mayen soll man nicht freien
 והדין הזה קבוע בימינו כאיסור חמור חוק ולא יעבור.

פרק שני

מנהגים הדיוטים.

גם בין עמי איירופא הנאורים ימש כה וכה חושך של
 מצרים, כאשר ראינו לעיל אצל הווי הספיריטיסטים בימינו
 אלה, ובמאה שלנו המלאה אורה ונהרה הוציא יועץ הקונסי-
 סטוריום בארץ אשכנז הנאורה מכתב עתי (צייטונג) בשם:
 „Zauber-Bibliothek oder Repertorium von Zauberei, Theurgie
 und Mantik, Hexen und Hexenprocessen, Dämonen, Gespen-
 stern und Geistererscheinungen, herausgegeben von Horst,
 Consistorial-Rath, Mainz, 1828—1831. הא לך כל מיני הכלים
 ושמותים שמנינו בספר הנוכחי מתחלתו ועד סופו והמפוזרים
 והמפורדים בכל המון עמי הארצות נקבצו ונאספו בקרב חכמי
 נוצרי אשכנז להורות לעם בפומבי ובפרהסיא במ"ע שיצא לאור
 (לחושך) במשך ארבע שנים: והמון בני עמנו דנים ק"ו בעצמם
 ואומרים: מה הנוצרים המתוארים והנאורים נוהגים בכך, אנו
 לא כ"ש, וכבר צוחו קמאי: כמתוקנים שבהם לא עשיתם
 כמקולקלים שבהם עשיתם! ובכן למדו בני עמנו לחקות הרבה

מנהגים הדיוטנים שראו בקרב הנוצרים אשר בקרבם הם יושבים. ביחוד מנהגי הנוצרים והאשכנזים בדורו של ר' יהודה החסיד, כמו:

א. כשוף חתן וכלה.

הנוצרים בימי הבינים האמינו שיש כח ביד איזה כשוף הבא משונאי החתן והכלה לשלול מהחתן גבורת אנשים ולעשותו עקר שאינו מוליד, והיתה להם סגולה נגד כשוף כזה¹ להשתין דרך טבעת הקידושין — ובעין זה מספר רא"מ לונץ בספרו „ירושלים“ הנ"ל כי עד היום הזה מאמינים רבים מיושבי ירושלים שיש לאל ידי אנשים בעלי כשוף לחלוש את עצבי החתן לכל יוכל לנשת אל כלתו, וביחוד, יש לאל ידם לפעול הפעולה הזאת ברסיסי כוס הזכוכית אשר ישבר תחת החופה, ע"כ ישמרו מאד ויקברו באדמה או ישליכו כאחד בתי המהרות, ומלבד זאת יתנו במנעלי החתן ובגדיו מטבעות או תכשיטי זהב וכו' כדי לדהות מעליו את כח הכשוף הזה, והאמונה הטפלה הזאת כנראה קדומה מאד² ונזכרת גם בתיכ"ע עה"כ לא יחבול רחיים ורכב (דברים כ"ד ו') „ולא יהוי גבר אסר חתנין וכלין בחרשין ארום נפשא דעתיד למיפק מנהון הוא מחבל“ וגם נוסחת הירושלמי סנהדרין פ' ד' מסכמת עם הכונה הזאת ע"ש. ובעל נ"ח ג' י"ח מעיד כי אסרת חתנין בכשוף היה רגיל בדורו, וכן מזכירהו בספר חרדים ובכזונות האר"י ובספר חסידים ס"ו ב' ה'. ולד"ק הוא הוא מה שקורין נעסטעל-קניפפֿען שנזכיר בסימן הבא הנהוג גם בזמננו.

ב. נעסטעל-קניפפֿען.

האמינו הנוצרים להקל חכלי לידה של היולדת אם קודם

¹ De praestig. daemon. v. 9. בספרו Weier עיין

² Orient 1848 S. 719.

הבלים שונים

החופה בכוא חחתן יתירו לו חגורתו אשר במתניו או במרדעת סוסו ¹⁾. ועוד נודע בין הנוצרים הכשוף להסב עקרית אל החתן והכלה ע"י מה שקראו: געסמעל־קניפֿען (ובלשון צרפת נקרא: nouer l'aiguillette ונהגו בדבר כבר היונים והרומיים) וזה בהיות מכשפות אצל החופה בשעת ברכת הנישואין הן עושות קשר ומשליכות אותו במים, וכל זמן שלא נמצא והותר הקשר ההוא יהיו החתן והכלה באין אונים להזדווג זה לזו ²⁾ או שקשרו להם קשר בשעת החופה וכל עוד שלא הותר הקשר ההוא היתה הכלה עקרה אין לה ולד ³⁾, ונהוג זה בין היונים חחדשים עד היום הזה — וכ"ז בודאי מקור המנהג בעמנו בארץ פולין עד היום הזה שמדקדקים להתיר להחתן במרס שיכנס לחופה את חגורתו ואת כל מעדנות קשוריו אשר בבגדיו.

ג. בפוי הנר.

האמינו אז הנוצרים שאם בשעת החופה יכבה נר הדולק על הבימה אצל החתן או הכלה אז ימות החתן או הכלה ⁴⁾ — וכעין זה האמונה בהמון עמנו שאם יכבה נרו של אחד ביום הכפורים לא יוציא את שנתו.

ד. הממשלה בבית.

חשבו אז הנוצרים כי בין החתן והכלה ימשול בבית מי שידו על העלינה בשעת הקידושין במכעת ⁵⁾ — וידענו המנהג בימינו שבכניסתם לחופה תשתדל הכלה לדרוך כף רגלה על רגל החתן למען תהיה היא המושלת בבית.

¹⁾ Grimm.

²⁾ Vgl. Grimm, Aberglaube der Deutschen, Nestelknüpfen.

³⁾ Anhorn, Magiologia S. 741.

⁴⁾ Grimm S. 155.

⁵⁾ Grimm.

ה. תענית חתן ופלה.

בין האמונות המפלות של הנוצרים הצרפתים בימי הבינים¹⁾ היה המנהג כי החתן והכלה יתענו ביום חופתם — התענית הזו נקבעה לחובה בש"ע או"ח סי' תקע"ג ואבן העזר סי' ס"א²⁾.

ו. צעיקה תולד.

כבר אצל האכדים והכשדים האמינו שאם תלד אישה ילד אשר על ראשו כמין צעיקה מול יבא עמו בבית³⁾, ונשאר הניחוש הזה אצל הנוצרים, כי בהולד ילד עם עור ביצה (Bihaut) על ראשו יהיה לו לסימן הצלחה בכל ימי חייו, ואת העור שמרו במשפחה כדבר קדוש, ועוד במאה האחרונה הראו בעיר אֶסנאבריק את העור שהיה על ראש המשורר הנודע האנס זאכס בהולדו⁴⁾ — ובעמנו באשכנז ובפולין ידוע הניחוש הזה בשם „הויבע“ והמשל לאמר על איש צולה ומשכיל בכל דרכיו: ער איזט אין איין הייבעל (הויבע) געבאָרען.

ז. גחלי אש מבית הולדת.

נהגו הנוצרים בימי הבינים שלא לקחת גחלי אש מבית יולדת⁵⁾. — וכן מצוה בספר חסידים סי' נ"ט: „שלא לקחת אש שתי פעמים כשיש חולה בבית או יולדת תוך תשעה ימים“, וכן נוהג המון עמנו עד זיום הזה.

¹⁾ Vgl. Grimm; Ueber den Aberglauben der Franzosen, Anhang 99 Nr. 31.

²⁾ חשוה לזה Jost's Annalen לשנת 1841.

³⁾ ברוסי הכשרי צד 146.

⁴⁾ Lommert, Medicinischer Aberglaube in Bayern, S. 114.

⁵⁾ Grimm.

הבלים שונים

ה. עֶרֶשׁ רִיק.

היה אסור בין הנוצרים בימי הבינים להניע ערש ריק שאין כתוכו ילד לפי שעי"ז יחמסו מנוחת הילד¹⁾ — ונהוג האיסור הזה בהמון עמנו בפולין כדקדוק חמור עד היום הזה. וכן נהגו אז הנוצרים שהבא לבית הילד ובידו סל היה צריך לקצץ מעט מן הסל ולהניחו בערש הילד לכל יחמוס מנוחת האם או הילד ושינתו²⁾ — וכעין זה נהוג גם בעמנו בפולין.

מ. שֵׁם הַיֶּלֶד.

בארץ אירלאנד נזהרו הנוצרים שלא לקרוא לילד בשם אביו כי אז ימות האב, וע"כ היה אסור להם לקרוא לבן בשם אביו בחייו כי אם אחרי מותו³⁾, ועד היום הזה הם נזהרים שלא לתת להילד שם אביו או אחותו אשר מתו מקודם⁴⁾. וכן נזכר בספרו של Grimm על האשכנזים צד 31 שאם יקרא הילד בשם אביו או אמו בחייהם ימותו הבן או הבת לפני אבותיהם — וממש האיסורים האלה נקבעו גם בעמנו מפי פוסקים אחרונים וצוואת ר' יהודה הסיד ונהוגים בחומרא יתירה עד היום הזה כידוע.

י. תְּאֵנַת הַיֶּד.

כבר אצל הרומיים נהגו לשאת על צוארם מין קמיעא שהיתה חרותה עליה צורת איבר הזכרות⁵⁾. ומזה נתפשט אח"כ בין הנוצרים בארצות נגב איירופא באיטליא ובספרד המנהג להרחיק סכנת עין הרע ע"י מה שתחבו את האגודל בין האצבע

1) Grimm.

2) Das.

3) Männling S. 325.

4) Das. S. 318.

5) Mayer's Aberglaube S. 257.

האמצעי בכף קפוצה¹⁾ בהאמינם שכל דבר מנוול ומנובל מרחיק את עין הרע כאלו תסב העין מראות ולא תזיק — ונהוג זה ממש בהמון עמנו בארץ פולין עד היום הזה שמנוולים את הילד בכל מה דאפשר נגד סכנת עין הרע, ותוחכים את האנודל בין האצבע והאמצעי לתכלית שמירה זו מה שקורין פייגע ר"ל תאנה שהיתה להקדמונים סמל ברית המעור ועשו מעץ התאנה צלמי זכר כידוע, ותאנת היד היתה סבה לאמונת בני עמנו בארץ ישראל כי תמונת היד סגולה ושמירה נגד עין הרע, כמסופר בספר השנתי „ירושלים“ הנ"ל, ומצאו אסמכתא לכ"ז כבר באגדת פרק הרוואה: האי מאן דנכנס למתא ודחיל מעינא בישא לינקוט זקפא דיא דימינא בידא דשמאלא וכו', והוא סוד גדול נגד הרוח רעה, כי הצורות האלו הנעשים בגודלי היד ותוך הנחירים הם דמיון הגירא בלעז פייגה אשר תולים בצוארי הילדים, ורומז למקום התורפה ולאברי המשגל, כמו שבימים הקדמונים היו גם ע"ז תולים לילדים הזכרות שקראו פריאפו, כאשר מעיד ואלים בפילוסופיא שלו ודאמידיש דיל פראדו בדברם על ענין עין הרע, וכן בפ"ק דקידושין פלימו הוי רגיל לומר גירא בעיניה דשיטנא, ובסי' החסירים סי' רל"ו נאמר אם יראה לאדם שד יכפוף גודלו בתוך אצבעו שהוא הגירא ממש, והכל להכריח הרוח כענין שנאמר בפרק ערבי פסחים וכו' האי מאן דפגע בהן (במכשפות) נימא הכי חרו חמימי פי' צואה בסלים נקובים וקרועים לפומייכו, כי די בזיון וקצף כשמראין להן מקום התורפה וכו' ²⁾.

יא. גישלידרעכין.

לתכלית הרחקת עין הרע נשאו כבר העמים הקדמונים כמו הרומיים אבני בערגשטיין, ונשי האכרים באיטאליא נושאות

¹⁾ Dante, Inferno XXVI.

²⁾ נשמת חיים מאמר גי פרק כ"ז.

הבלים שונים

אותן עד היום הזה כמו שנהגו אבותיהם לפני אֱלֹפִים שנים — וככה נושאים במדינות הסלאוויים ירדי עמנו טבעות ועגולים מן בערנשטיין וכדומה חרוזים על חוט התלוי בצוארם לשמירה נגד עין הרע, וקורין לחרוזי קמיע כזה בשם גישלידרעכץ.

יב. מַפֶּת הַשְּׁדָחָן.

האמינו אז הנוצרים שבהעריך את השלחן לסעודה לא יפרשו עליו את המפה בטרם ינחו עליו את הלחם או יקפלו כנף המפה¹⁾ — וכן מדקדקים חסידי עמנו עד היום הזה כידוע.

יג. הַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ.

האמינו אז הנוצרים שהיוצא מביתו ללכת בדרך ושכח דבר לא ישוב בעצמו לקחתו כי אם איש אחר יוציא לו הדבר החוצה ואז ישמר בדרך מכל רע²⁾ — ונזכר זה בצואת ר' יהודה החסיד סי' ט"ג, וכן מדקדק המון עמנו עד היום הזה כידוע.

יד. אֵשׁ סִימָן לְאוֹרָח.

האמינו הנוצרים האשכנזים כי בראות אדם כתנור גחלי אש מתלקחים ובווערים סימן לו שיבוא אורח בבית, ואם יכבה האיש במים יטבע האורח במים³⁾ — וכן הוא בספר חסידים שם: „בני אדם רואים אש ונחלות בווערות מעומד אומרים יהיה לנו אורח ואם תכבהו במים האורח יסול במים“, וכן מאמין המוננו עד היום הזה.

טו. נְסִיעַת חֲסִידִים.

מרנלא אז כפי הנוצרים לאמר: בנסוע גלחים בדרך אז

¹⁾ Grimm Nr. 16.

²⁾ Das.

³⁾ Das.

ירד מטר ¹⁾ — וככה שגור בפי עמנו בפולין המשל: בהתהלך חסידים ירד מטר, ובין יהודי אשכנז: ווען פֿראַממע וואַנדערן רעגנעט עס.

טז. אַל יפּתַח פֿה לְשִׁטָּן.

בהמון הנוצרים היה אז החוק שהמספר מומי גוף אחר וחסרונותיו לא ירמוז על גופו שמא יקפוץ עליו הטום או החולי ההוא, או יאמר: „לא לשום אדם“ ²⁾ — החוק הזה והלחש הזה לכל אמונתו נהוג בין יהודי פולין ואשכנז עד היום הזה בסגנון לשונם, „מישטיינס (אויף דעם שטיין זיא'ס) געזאָגט, וכ"ז באסמכתא על גדרים מ"א גיטין ג"ז שאסור לחקות בגופו מומי או מכאובי אחרים, ומשום ברית כרותה לשפתים (מו"ק י"ח), ומשום זה אמרו „אל יפתח אדם פיו לשטן“ (ברכות ס'), „כיסגולת הדבור פועל וכו' ותולין קללתן באחרים וכו' פיהם הכשילם וכו'“ ³⁾ וזה כאשר יאמר משל אשכנזי: „מאן זאָלל דען טייפֿעל ניכט אן דיא וואַנד מאַהלען ער ערשיינט זאָנסט גלייך“.

יז. הַמְרָאוֹת בְּבֵית הַמֵּת.

בעוד שהמת קודם קבורתו מונח בכית צריך לכסות את המראות שמא יקום המת ממשכבו ויסתכל באספקלריא והיה לזועה ⁴⁾ — ונהוג זה בקצת מקומות בין עמנו עד היום הזה.

¹⁾ Praetorius anthr. pluton I. 399.

²⁾ Frischbier, Hexenspuck und Zauber. S. 3.

³⁾ נ"ה גי כ"ז.

⁴⁾ Vgl. Dukes, Rab. Blumenlese S. 107.

⁵⁾ Grimm, Aberglaube der Franzosen, Anhang 99, Nr. 31: Si quelq'un meurt, on voile la glace de la chambre. וזכור שם ג"כ המנהג בקראנקפֿורט להרחיק את המראות מחדר המת (Jost's Annalen, 1841.)

הבלים שונים

מלבד מה שזכרנו או מהפכים את המראות בבית האבל
לסימן אבלות.

יה. גיטעל.

הנוצרים כימי הכינים האמינו כי ביום חגם הנקרא „יום
עלית השמימה“ (Himmelfahrts-Tag) ביום ההוא בכל שנה ושנה
מוכרח גואלם לזחול דרך אנם ובוץ יון (Cloaken) ואין לו מנוחה
כי אם בזמן שהיהודים הוגים ולומדים בספריהם, ומאשר היהודים
יודעים זאת הם מונעים א"ע דוקא ביום ההוא מכל הגיון ולמוד ¹⁾ —
ומזה נראה שחיה אז המנהג בעמנו לבלתי קרא ושנה ביום
ההוא, והוא ממש המנהג בזמננו בארצות הסלאווים שמונעים
בני עמנו א"ע בבתי מדרש ובחדרים מללמוד ולעסוק בתורה
באור ליום חג הולדת משיחם שקורין „גיטעל“ כידוע.

יט. ימים שחורים.

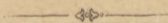
להנוצרים היו ימים ידועים בשנה ימי אסון ופגע רע
וקראו להם „ימים שחורים“ ובלשון רומית Dies aegyptiaci שר"ל
„ימי המצרים“ באמרם שבימים ההם נמנעו המצרים מעבודת
הרבה מלאכות כמו בנין בתים והקזת דם, או מפני
שבימים ההם ננפשו המצרים במכות ע"י משה או טבעו
בים סוף; וביחוד היו להנוצרים ימי סימן רע: הראשון לחודש
אפריל יום הולדת יהודה אישקרויות, הראשון לחודש אויגוסט
יום שנפל בו לוציפער משמים ארצה, והראשון לחודש
דעצעמבער יום שבו נהפכו סדום ועמורה; וככה היו להם חדשים
שלמים כסימני רעה ואסון — וכזה גם בין המון עמנו במנהג
קבוע בש"ע לדורות: בחדשים אדר לטוב ואב לרע משום
(תענית כ"ט) דריע מזליה (או"ח סי' תקנ"א), ובימים איתא
בספרי יראים אלו הימים בחודש טובים לצאת בדרך: בדמ"י.

¹⁾ Männling, Denkwürdige Curiositäten, S. 208.

הבלים שונים

י"א ט"ו ט"ז ז"ט, כ' כ"א כ"ז כ"ט, אבל אנ"ה רעים הם, ושאר הימים לא טובים ולא רעים. יום ב' בשבוע הוא להנוצרים סימן רע להתחלת כל פעולה, ולקצתם גם יום ד' בשבוע — ורגיל הניחוש הזה גם בין בני עמנו, כאסמכתא על אין מתחילין בב' וד' הנ"ל, ומרגלא בפי חסידי פולין כי בדבר שבקדושה אינו שייך האיסור הזה ונתנו סימן לדבר : ב"ד קודש ילבש.

תם

B
528.

Geschichte des Aberglaubens

bei allen Völkern

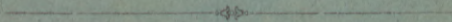
mit besonderem Hinblick

auf das jüdische Volk.

Von

DR. S. RUBIN.

WIEN 1887.

Im Selbstverlage des Verfassers.

Druck von Georg Brög, IX. Kollingasse 20.